

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová magisterská práce

Science fiction a její možná integrace do výuky literatury

Bc. Adam Krobot

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou magisterskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne:

Bc. Adam Krobot

Děkuji Mgr. Milanu Mašátovi, Ph.D., MBA za odborné vedení bakalářské práce, poskytování rad a cenných připomínek, jeho trpělivost, čas a ochotu, kterou mi po celou dobu věnoval.

Podklad k zadání diplomové práce

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2022/2023

Studijní program: Učitelství českého jazyka a literatury pro 2.
stupeň základních škol
Forma studia: Prezenční
Specializace/kombinace: Učitelství českého jazyka a literatury
pro 2. stupeň základních škol / Učitelství dějepisu pro střední
školy a 2. stupeň základních škol (UČJma-UDĚJmi)

Specializace v rámci které má být VŠKP vypracována: Učitelství českého jazyka a literatury pro 2. stupeň základních škol maior

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

Jméno a příjmení: **Bc. Adam KROBOT**
Osobní číslo: **D220778**
Adresa: **Nemocniční 1310/6, Šumperk, 78701 Šumperk 1, Česká republika**
Téma práce: **Science fiction a její možná integrace do výuky literatury**
Téma práce anglicky: **Science Fiction and its Possible Integration in Literature Teaching**
Vedoucí práce: **Mgr. Milan Mašát, Ph.D.**
Katedra českého jazyka a literatury

Zásady pro vypracování:

Závěrečná diplomová práce se bude zabývat tématem science fiction. Práce bude rozdělena do dvou částí. V první, teoretické, části se práce bude věnovat žánru science fiction, jeho vymezení, vývoji. Cílem druhé, praktické, části bude navrhnout pracovní listy, které by bylo možné využít v hodinách literatury.

Seznam doporučené literatury:

ASIMOV, Isaac. *Já, robot*. Praha: Ivo Železný, 1993. ISBN 80-237-3961-1.
HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura: srovnávací žánrová studie*. Praha: Albatros, 1980. ISBN neuvedeno.
MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 807185669X.
NEFF, Ondřej a OLŠA, Jaroslav. *Encyklopedie literatury science fiction*. Praha: AFSF, 1995. ISBN 8085787903.
NEFF, Ondřej a VEIS, Jaroslav. *Něco je jinak*. Praha: Albatros, 1981. ISBN neuvedeno.
NEFF, Ondřej. *Barbora a Zlatý robot*. Praha: Albatros, 2020. ISBN 978-80-00-05843-6.
NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak: kapitoly o světové science fiction*. Praha: Albatros, 1986. ISBN neuvedeno.
WILSON, Daniel Howard. *Chlapec a jeho robot*. Praha: Knižní klub, 2012. ISBN 978-80-242-3401-4.

Anotace

Jméno a příjmení:	Adam Krobot
Katedra	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce	Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA
Rok obhajoby	2024
Název práce	Science fiction a její možná integrace do výuky literatury
Název v angličtině	Science Fiction and its Possible Intergration in Literature Teaching
Zvolený typ práce	Diplomová práce
Anotace práce	<p>Diplomová práce se zabývá literárním žánrem science fiction a jeho možnou integrací do výuky literatury.</p> <p>Teoretická část se zaměřuje na fantastickou literaturu jako celek – její terminologii, definici a počátky vývoje. Dále se pak věnuje přímo definici a vývoji science fiction u nás i ve světě.</p> <p>V praktické části byly vytvořeny čtyři pracovní listy ke knihám z výše jmenovaného žánru, z nichž jeden byl následně ověřen i v praxi.</p>
Klíčová slova	Science fiction, sci-fi, SF, pracovní listy
Anotace v angličtině	<p>The thesis deals with the literary genre of science fiction and its possible integration into the teaching of literature.</p> <p>The theoretical part focuses on science fiction literature as a whole - its terminology, definition and the beginnings of its development. It then focuses on the definition and development of science fiction in the Czech Republic and worldwide.</p> <p>In the practical part, four worksheets were created for books from the above-mentioned genre, one of which was subsequently tested in practice.</p>
Klíčová slova v angličtině	Science fiction, SF, worksheets
Přílohy vázané v práci	Soubor pracovních listů, dotazníky, ukázky vyplněných pracovních listů
Rozsah práce	71 stran
Jazyk práce	čeština

Obsah

Úvod.....	8
1 Fantastická literatura	9
1.1 Nejednotnost terminologie	9
1.2 Co je fantastická literatura?	11
1.3 Počátky fantastické literatury	15
2 Science fiction	17
2.1 Terminologie	17
2.2 Co je science fiction?	18
2.3 Vývoj světové science fiction.....	20
2.4 Česká science fiction.....	27
3 Analýza vybraných knih.....	35
3.1 Václav Dvořák – Já, Finis	35
3.1.1 Autor.....	35
3.1.2 Dílo.....	35
3.2 Lois Lowryová – Dárce.....	38
3.2.1 Autor.....	38
3.2.2 Dílo.....	39
3.3 František Tichý – Rekrut 244.....	41
3.3.1 Autor.....	41
3.3.2 Dílo.....	42
3.4 Karel Čapek – R. U. R.....	44
3.4.1 Autor.....	44
3.4.2 Dílo.....	44
4 Metodické příručky k pracovním listům	47
4.1 Metodika – Já, Finis	47

4.2	Metodika – Dárce	51
4.3	Metodika – Rekrut 244.....	54
4.4	Metodika – R. U. R	57
4.4.1	Vyhodnocení dotazníků.....	59
4.4.2	Vyhodnocení pracovních listů.....	62
4.4.3	Závěrečná reflexe	65
	Závěr.....	67
	Literatura a zdroje	68
	Přílohy	72

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybral *science fiction a její možná integrace do výuky literatury*. K této volbě mě motivovalo nejen studium českého jazyka a literatury, ale i můj zájem o jmenovaný literární žánr, který podle mého názoru bývá často opomíjen a odsouván na okraj literárního světa.

Diplomová práce zabývající se žánrem science fiction je rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a praktické, jež jsou dále strukturovány.

Teoretická část je tvořena dvěma kapitolami. První z nich se věnuje fantastické literatuře jako celku, zaměřuje se na terminologickou nejednotnost, která panuje mezi českým a angloamerickým prostorem, vysvětluje, co to fantastická literatura je a nastiňuje její počátky. Druhá kapitola teoretické části se soustředí na hlavní téma diplomové práce – science fiction, která spadá do zmíněné fantastické literatury. Opět bude představena definice tohoto žánru a popsána historie vývoje science fiction ve světě i u nás.

V praktické části bude naším cílem navrhnout pracovní listy ke čtyřem knihám odpovídajícím žánru science fiction, které by mohly přispět ke zpestření výuky literární výchovy na základní škole a seznámit žáky s tímto žánrem. Praktická část se skládá ze dvou kapitol. První představí jednotlivé autory s jejich vybranými díly a druhá uvede podrobné metodické příručky k jednotlivým pracovním listům se základními informacemi, nezbytnými náležitostmi a detailně popsanými jednotlivými aktivitami. Jeden z pracovních listů bude zároveň ověřen na nejmenované škole v Olomouckém kraji a žáci i vyučující budou požádáni o vyplnění krátkého dotazníku, jehož odpovědi a ukázky odpovědí z pracovních listů budou součástí praktické části diplomové práce.

1 Fantastická literatura

V první kapitole diplomové práce se budeme věnovat fantastické literatuře, kam spadá i hlavní téma naší práce – science fiction. Zaměříme se na problémové vymezení fantastické literatury (fantastiky) a počátky jejího vývoje.

1.1 Nejednotnost terminologie

Všeobecně platná, ale hlavně jednotná definice fantastické literatury, zkráceně fantastiky, neexistuje a vytvořit ji je téměř nemožné. Dědinová ve své knize dokonce mluví o chaosu, ve kterém se terminologie tohoto druhu literatury nachází, a uvádí některé z příčin. Fantastické literatuře se věnují jednak osoby z akademického prostředí, ale také lidé z řad fanoušků. Obě skupiny na ni mají svůj pohled, vytvářejí své definice a pojmový aparát a sestavují různé příručky či slovníky, což napomáhá ke stálému zmatku. Dále můžeme zmínit i rozdíly v teoretických pracích, které se primárně zabývají buď science fiction, nebo fantasy, jež přispívají k tomu, že terminologie je nejednotná, a tudíž neplní svoji primární funkci. Dědinová také zdůrazňuje odlišné tradice a teoretické vymezení fantastické literatury v českém a angloamerickém prostoru.¹

V teorii literatury anglicky mluvících zemí se operuje s dvojicí protikladných pojmů – novelou a romancí. Rozdíl mezi nimi spočívá v jejich odlišném pohledu na realitu. Záleží na tom, jestli vypráví skutečný příběh a jedná se tedy o novelu, nebo popisují příběh smyšlený, a v tom případě hovoříme o romanci. Termín fantasy, který je chápán jako podkategorie romance, je v anglicky mluvících zemích užíván ve dvou významech.² Na jedné straně pojem fantasy označuje veškerou fantastickou literaturu, na straně druhé potom samostatný podžánr v rámci celé fantastické literatury.³ Dědinová ve své knize rozlišuje mezi pojmy Fantasy (v širším slova smyslu), tedy označení pro fantastickou literaturu jako celek, a fantasy (v užším slova smyslu), jeden z podžánrů fantastiky reprezentovaný např. spisovatelem J. R. R. Tolkienem. Science fiction je potom v tomto systému chápána buď jako podmnožina podžánru fantasy, nebo jako jeho sesterský žánr.⁴

Oproti tomuto anglickému systému stojí ten český s určitými pojmovými rozdíly. U nás běžně používaný pojem fantastická literatura, popřípadě fantastika, označuje fantastickou

¹ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, s. 15. ISBN 978-80-210-7871-0.

² DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 16.

³ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*. Praha: AFSE, 1995, s. 29. ISBN 80-85390-33-7

⁴ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 16.

literaturu jako celek, tzn. že zahrnuje či zastřešuje tři hlavní žánry – science fiction, fantasy a horor.⁵ (Další „modifikace“ pak přímo z těchto žánrů vycházejí, např. science fantasy, hard science fiction, nebo se vymezují mimo ně – utopie, dystopie.⁶) Jedná se tedy o ekvivalent k anglickému termínu Fantasy (v širším slova smyslu)⁷, ale na rozdíl od anglického slova *fantasy* byl český pojem fantastická literatura do češtiny přejet z ruštiny.⁸ Jelikož je ale pojem fantastická literatura stále v našem prostředí problémový a nevyjasněný, v praxi se častěji setkáváme právě s jeho výše zmíněnými žánry, protože se celkově lépe popisují a definují.⁹ V minulosti se pojem fantastika vztahoval zejména na díla science fiction.¹⁰ I Neff ve své knize *Něco je jinak* z počátku 80. let chápe pojem fantastická literatura jako synonymum k pojmu science fiction, a nikoli jako slovo nadřazené.¹¹ Je to především z toho důvodu, že science fiction má v naší zemi delší historii a tradici, a tak i pevnější místo v naší kultuře, čemuž odpovídá i množství teoretických prací zaměřující se právě na science fiction.¹² Nicméně, jakmile se k nám v 90. letech začal dostávat v té době pro nás zcela nový žánr nazývaný fantasy¹³ (v anglické terminologii podle Dědinové *fantasy* v užším slova smyslu), pojem fantastická literatura se ihned rozšířil.¹⁴

Dalším z důvodů, proč je těžké vytvořit jednotnou definici, je velká pestrost a nepřeborné množství textů, které jsou do fantastické literatury běžně zařazovány. To způsobuje, že veškeré úsilí a snahy o jakékoli její ohraničení vedou k vynechání některých znaků, přičemž jsou vyzdvihovány jiné aspekty, které teoretici považují za důležité. Při vytváření definice pak mohou nastat dva extrémy – buď je definice natolik obecná, že k fantastické literatuře můžeme přiřadit víceméně cokoli, nebo se naopak soustředí pouze na určitý okruh fantastických děl. Badatelé se navíc často zaměřují buď na Fantasy v širším slova smyslu, nebo naopak pouze na science fiction.¹⁵

⁵ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 16.

⁶ Tamtéž, s. 95.

⁷ Tamtéž, s. 16.

⁸ KRÍŽEK, Leonid. Sci-fi – ano či ne?. *Světová literatura*. 1988, roč. 33, č. 4, s. 214.

⁹ DĚDINOVÁ, Tereza. Fantastická literatura v českém kontextu jako výzva literární vědě. *Česká literatura*. 2015, roč. 63, č. 2, s. 185.

¹⁰ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 16.

¹¹ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak. Komentáře k české literární fantastice*. Praha: Albatros, 1981, s. 7.

¹² DĚDINOVÁ, Tereza. Fantastická literatura v českém kontextu, s. 185.

¹³ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 189. ISBN 80-7185-669-X.

¹⁴ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 16–17.

¹⁵ Tamtéž, s. 30–31.

1.2 Co je fantastická literatura?

Teoretik literatury science fiction Adamovič ve svém *Slovníku české literární fantastiky a science fiction* používá pojem fantastická literatura pro všechny texty, jejichž děj vybočuje z rámce nám známé reality.¹⁶

Co ale znamená slovo realita a jak ji lidé vnímají? Každý člověk si dennodenně píše svůj životní příběh a tvoří si tzv. subjektivní realitu – svoji skutečnost. Tu člověk sestavuje na základě interpretace okolního světa, tedy toho, na jaké věci se v životě zaměřuje a jak je přijímá, jaké má sny či jaké knihy čte. Naše smysly ovšem nejsou dokonalé a vybírají jen určité vjemy a informace z okolního světa. Tato výběrovost může být příčinou toho, že na jednu situaci mohou mít dva lidé odlišný názor, přičemž bude vždy záležet na tom, jakou má člověk osobnost, jakými je vybaven zkušenostmi či jaké jsou jeho priority. Každý člověk tak vytváří svoji skutečnost aktuálního světa, která je výsledkem nejen našich zkušeností, ale i naší mysli a jejích představ. Důležitou roli hraje také to, jak bychom chtěli, aby svět vypadal. Ve výsledku můžeme říct, že každý jedinec žije ve světě, který je obrazem jeho fantazie.¹⁷

A právě fantazie je ve fantastické literatuře naprosto klíčová. Každý člověk je ihned po svém narození neustále zahlcován počítky, vjemy či představami. Tyto informace jsou důležité, přinášejí nám poznatky z okolního světa, které se pak účastní procesu myšlení, jenž nám pomáhá vytvářet obraz o světě. Na základě něj vytváříme pojmy, které následně třídíme a začleňujeme do vzájemných vztahů a souvislostí. K tomu nám také pomáhají naše zkušenosti, které během života strádáme. Právě díky nim si uvědomujeme, že veškeré situace v životě, vše, co zažijeme a co se nám stane, má své příčiny. Všechny tyto poznatky se pak propojují a výsledkem je tzv. logické myšlení. I zvířata rozlišují příčiny a důsledky, ovšem na primitivní úrovni a spojené s určitou událostí. Myšlenkový svět ale člověka tak jednoduchý není. V určitém momentě dokáží lidé vytvářet a vnímat takové vztahy a souvislosti, které nejsou podpořeny jejich zkušenostmi. A právě v těchto případech využíváme naši fantazii, která odpoutává člověka od skutečnosti.¹⁸ Každý člověk má za úkol poznat svět, ve kterém žije. Pokud bychom měli skládat obraz světa z maličkých dílků a spoléhat se při tom pouze na logické myšlení a naše zkušenosti, hledat vazby mezi těmi jednotlivými dílky by bylo velmi složité. Mohli bychom to přirovnat k tomu, jako bychom chtěli poskládat člověka buňku

¹⁶ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995, s. 6 ISBN 80-85364-57-3.

¹⁷ DĚDINOVÁ, Tereza. Žijeme ve fantazii – fantastická literatura jako prostředek proměny mysli a světa. *Bohemica litteraria*. 2018, roč. 21, č. 2, s. 146–149.

¹⁸ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 19.

po buňce. Žádný jedinec ale takto nejedná. Dítě nemá pocit, že nezná svět. Právě naopak, čím méně zkušeností s ním má a čím méně má dílků skládačky, tím je jeho obraz o světě ucelenější. Fantazie v našem životě plní důležitý úkol. Vyplňuje prázdná a bílá místa v našem objevování a poznávání světa. Bez ní by se člověk ve složitém světě ztratil a je to právě ona, díky níž máme pocit, že obraz našeho světa je kompletní. Fantastické myšlení, k plnění své funkce, ale potřebuje ještě další lidskou schopnost – víru. Objevuje-li člověk svět prakticky, zkušeností, dokáže pochopit danou skutečnost, pokud ale narazí na něco, co ještě nebylo prokázáno, potřebuje tomu uvěřit.¹⁹ Víra není nic jiného než rozhodnutí člověka věřit. V tom momentě se i nereálný předmět stává skutečným a nezáleží na tom, jestli s ním máme osobní zkušenost. Člověk, který využívá fantazii a věří jejím výsledkům, dokáže nacházet různé vazby, které by za běžných okolností neviděl. A pokud těmto výtvorům věří více lidí, nebo dokonce celý národ, vzniká mýtus.²⁰ Ruský nordista a odborník na severskou literaturu Steblin-Kamenský považuje za mýtus takové *vyprávění, které v prostředí, kde vzniklo a kolovalo, bylo pokládáno za pravdu, byť bylo sebenepřavděpodobnější*.²¹ Mýty v sobě nenesou žádný skrytý význam jako náboženské knihy a ani nejsou vyhrazeny jen pro úzkou skupinu zasvěcenců. Mají celospolečenskou platnost. Tak, jako fantazie doplňuje bílá místa v životě jednotlivce, mýtus tato prázdná místa zaplňuje v lidském kolektivu. Když ale lidé přestanou věřit v jeho skutečnost, stane se z něj pohádka, smyšlený příběh, kterému věří jen málokdo.²²

Každé dílo je svým způsobem založené na vytváření nových příběhů a světů. Jestliže je každé dílo de facto výtvořem fantazie, z určitého hlediska se nám každá literatura bude zdát jako výsledek fantazie a stane se tak literaturou fantastickou.²³ Tento rozpor charakterizovala francouzská teoretička Heldová ve své publikaci *V říši obrazotvornosti*, kde píše *buď že fantastická literatura je každá literatura, protože skutečnost nás už zasahuje proniknutá snem, nebo že fantastická literatura neexistuje, protože fantastika je zakotvena v bezprostředním a prozaickém prožitku a je koneckonců jen podivnou, nedefinovatelnou tváří skutečnosti*.²⁴ Fantastice se věnoval také ruský teoretik Kagarlickij ve své knize *Fantastika, utopie, antiutopie*. Souhlasí se Steblin-Kamenským a jeho definicí mýtu, v němž jsou zastoupeny reálné a smyšlené složky, které vytvářejí jednotu.²⁵ *Teprve od chvíle, kdy prvotní jednota byla porušena a rozpadá se na mozaiku pravděpodobného a nepravděpodobného,*

¹⁹ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 20.

²⁰ Tamtéž, s. 21–22.

²¹ STEBLIN-KAMENSKIJ, Ivan Michajlovič. *Mýtus a jeho svět*. Praha: Panorama, 1984, s. 6.

²² OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 21.

²³ Tamtéž, s. 21.

²⁴ HELDOVÁ, Jacqueline. *V říši obrazotvornosti: (děti a fantastická literatura)*. Praha: Albatros, 1985, s. 18.

²⁵ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 22.

se začíná formovat fantastika²⁶. Ta podle Kagarlického vedle sebe staví víru a nevíru, zvýrazňuje nevíru vírou a víru nevírou. Je dvojaká, vnitřně rozporná. Nechce být pouhým snem, který si nedělá žádné nároky na víru, ale také pro sebe nevyžaduje tolik víry, aby se stal mýtem²⁷. Sám Kagarlickij ale definici fantastické literatury neseřadil. Autoři *Encyklopedie literatury science fiction* zase vycházejí z toho, že ve fantastice nalezneme jak logickou, tak i fantastickou složku. Zatímco v mýtu a pohádce se tyto složky doplňují a fungují vedle sebe, ve fantastice mezi nimi panuje rozpor. Fantastická složka je v konfrontaci s logickou. Autoři na základě toho definují fantastiku jako *výpověď o světě, ve které jsou představy vytvořené fantazií konfrontovány s představami podloženými lidským poznáním a praxí*²⁸.

Dědinová ve své publikaci navrhuje uplatnit na fantastickou literaturu tzv. intuitivní přístup, který byl v minulosti primárně využíván pro science fiction. Ten pracuje s Wittgensteinovým²⁹ pojmem tzv. rodových podobností.³⁰ Každý člen rodiny má své specifické rysy a vlastnosti, které mohou, ale nemusí být společné i pro ostatní příslušníky. V žádné rodině tak nenajdeme aspekt, který by byl charakteristický pro všechny členy. Pokud tento „model“ uplatníme na science fiction, zjistíme, že jednotlivá díla nemusí mít stejný a společný znak, ale mohou být propojeny celým okruhem podobností. Jinými slovy, abychom mohli o nějakém díle říct, že patří do science fiction, musíme jej propojit s jiným dílem science fiction, se kterým bude mít nějaký podobný aspekt (Dědinová jej označuje jako fantastický prvek). Nicméně k tomu potřebujeme tzv. výchozí bod, tedy shodu mezi teoretiky o konkrétním díle, které budeme stoprocentně považovat za science fiction. Tento model nám dovolí uvažovat o science fiction, ale i celé fantastické literatuře, jako o živém organismu, který prochází neustálým vývojem a není něčím neměnným. Pro pestrou fantastickou literaturu z tohoto modelu plyne další pozitivum – teoretici se mohou věnovat znakům či vlastnostem, které daná díla spojují, aniž by neustále řešili otázku, co fantastika je, a co není. Dědinová dodává, že důležitý je také počet fantastických prvků, a hlavně jejich role ve fikčním světě.³¹

Tzv. fikční světy, vytvářené autory v literárních dílech, zejména fantastické literatuře, čtenář při četbě objevuje a postupně si vytváří jejich ucelený obraz. Někdy je ale potřeba doplnit

²⁶ KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie*. Praha: Panorama, 1982, s. 53.

²⁷ Tamtéž, 1982, s. 63.

²⁸ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 22.

²⁹ Ludwig Wittgenstein se řadí k nejvýznamnějším filozofům 20. století. Zejména jsou oceňovány jeho práce z oblasti filozofie jazyka, ale zasloužil se např. také v psychologii, literatuře či estetice.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Rozličné poznámky: Výbor z pozůstalosti*. Online. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0360-4. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:990aa6b0-d0f0-11e7-a208-005056827e52?page=uuid:868947e0-2d1f-11e8-9dd8-005056827e51>. [cit. 2024-01-11].

³⁰ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 56–57.

³¹ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 57–58

jejich bílá místa, a tak čtenář použije pravidla našeho aktuálního světa k jejich doplnění, jelikož předpokládá, že fikční svět je podobný tomu našemu. V tomto momentě ovšem nastává problém. Ve fantastické literatuře jsou fikční světy odlišné a pravidla našeho světa na ně uplatnit úplně nelze. Na jednu stranu se čtenář musí naučit vnímat tento fikční svět jako zcela nové, originální a na našem skutečném světě zcela nezávislé universum s vlastními národy, historií a pravidly.³² Na druhou stranu Dědinová podotýká, že pokud by autor stvořil úplně nový svět, musel by pracně popisovat každý detail příběhu, jelikož by se nemohl spolehnout na čtenářovy zkušenosti z aktuálního světa, které by mu tento svět pomohly dotvořit. Fikční světy, které jsou výrazně odlišné, by tak bylo velmi těžké si představit. Úkolem autora je tedy vytvořit takový fikční svět, který bude mít vnitřní logiku a svá pravidla a podnítí i představivost čtenáře. Nejdůležitější je, aby se příběh i fikční svět stal pro čtenáře skutečným se vším všudy. Je potřeba, aby čtenář uviděl příběh před svými očima, poznal jeho postavy, cítil vůně, zaposlouchal se do různorodých zvuků i prožíval jednotlivé emoce. Abychom tyto pocity mohli prožívat, potřebujeme k tomu náš vlastní svět, jelikož právě z něj tyto věci známe.³³

Z předchozích informací vyplývá, že na opačné straně břehu, proti fantastické literatuře, stojí literatura nefantastická. Autoři této literatury využívají náš skutečný svět a každodenní život jako inspiraci pro tvorbu nových příběhů, které se ale od těch našich moc neliší. V této literatuře stále platí fyzikální zákony – upuštěné jablko spadne na zem; člověk neprojde pevnou zdí – a historie zůstává taková, jako jsme se ji všichni učili ve škole. Fantastická literatura však výše zmíněná pravidla víceméně nerespektuje. Právě naopak, autoři fantastiky se nebojí měnit historii ani přírodní zákony, prozkoumávat nové světy a zpochybňovat naši realitu.³⁴ Tyto nové jevy či pozměněné události jsou právě oním fantastickým prvkem, který zavedla Dědinová.³⁵

Po seznámení se s pojmy fikční svět a fantastický prvek nezbyvá než citovat definici Dědinové, která za fantastická bude *považovat taková beletristická či dramatická díla, v nichž fantastický prvek – propojen sítí rodových podobností s alespoň jedním dalším dílem pokládaným za fantastické – zaujímá význačnou roli ve struktuře fikčního světa, neobjevuje se pouze ojedinele nesa zcela specifickou funkci*³⁶.

³² DĚDINOVÁ, Tereza. *Fantastická literatura v českém kontextu*, s. 186.

³³ DĚDINOVÁ, Tereza. *Vyprávět svět – o nepostradatelnosti miméisis ve fantastické literatuře na příkladu Vyprávění Ursuly K. Le Guinové. Bohemica litteraria*. 2018, roč. 21, č. 1, s. 151-152.

³⁴ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 56.

³⁵ Tamtéž, s. 59.

³⁶ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 59.

1.3 Počátky fantastické literatury

*Realismus je takový mladý povýšenec. Máme ho tu teprve pár století, a už vykazuje známky senility. Fantastická literatura je tu ale od pradávna*³⁷. Takto o počátcích fantastiky píše v jedné své eseji významná spisovatelka Le Guinová, která spatřuje kořeny fantastiky v mýtech či legendách, ale i v náboženských podobenstvích, zkrátka v dílech, která lidem říkají, kým jsou. Le Guinová tvrdí, že známé eposy Ilias a Odyssea, ale i Aeneis či Máhábhárata³⁸ vůbec nejsou historické či skutečné příběhy, ale příběhy fantastické. Jinými slovy, fantastická literatura je stará jako lidstvo samo.³⁹

Dědinová s těmito tvrzeními víceméně souhlasí, dodává ale, že je potřeba si před jakoukoli diskusí vyjasnit, zdali se bavíme o fantastické literatuře jako celku, nebo jen o jejích dílčích žánrech, jelikož odpovědi na otázku „*kde leží jejich počátky?*“ se bude u každého žánru i fantastiky jako celku lišit.⁴⁰

V této části se stručně zaměříme na počátky fantastické literatury jako celku. Vývoj i definice science fiction bude následně předmětem další kapitoly.

Dědinová rozděluje dějiny fantastické literatury do dvou období. Mezníkem, který tyto období rozděluje, je asi polovina 18. století a s ním související osvícenství, myšlenkový směr, který kladl důraz na rozum a logiku. Právě v tomto období dochází k rozdělení literatury na dva proudy, ve kterých převažují buď realistické, nebo fantastické prvky. Texty, které vznikly před tímto předělem, Dědinová navrhuje označovat jako tzv. kořenové texty.⁴¹ Tento termín zahrnuje takové texty, které obsahují fantastickou i realistickou složku, jež se různé doplňují a mísí, přičemž ale nevíme, jestli autor používá fantastické prvky pro vznik neobyčejné reality, či nikoli.⁴² Po celé období od starověku až do zmíněného osvícenství můžeme v textech najít zmínky o různých bytostech a událostech, které bychom v dnešní době označili za fantastické. Je třeba říct, že lidé v minulosti věřili v existenci různých tvorů, a ještě více v případě, kdy

³⁷ LE GUINOVÁ, Ursula K. *Proč číst fantasy, jak to, že zvířata v knížkách mluví, a odkdy se Američané bojí draků*. Praha: Gnóm! - Jakub Němeček, 2019, s. 172. ISBN 978-80-88299-06-6.

³⁸ Jedná se o staroindický veršovaný epos, který vznikl v rozmezí 800 let, konkrétně mezi lety 400 př. n. l. a 400 n. l. Je rozdělen do 18 kapitol a čítá asi 100 000 veršů. V hlavní epické lince nalezneme spoustu mýtů, legend či nábožensko-filozofických pojednání.

BULISOVÁ, Jiřina a kol. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích. 2. díl*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003, s. 10. ISBN 80-718-1938-7.

³⁹ LE GUINOVÁ, Ursula K. *Proč číst fantasy*, s. 172.

⁴⁰ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 84.

⁴¹ Tamtéž, s. 85.

⁴² DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 25.

o těchto bytostech psaly tehdejší autority. Taková díla lidé totiž neodsuzovali a kriticky se nad nimi nezamýšleli.⁴³

Dědinová ale uvádí, že ani po zavedení termínu kořenové texty nemusí panovat v otázce počátku fantastické literatury shoda. Již někteří antičtí autoři ve svých dílech používali fantastické prvky zcela záměrně, čímž je řadíme k předchůdcům fantastické literatury. Například starověký filozof Lúkian ze Samostaty ve svém díle *Pravdivé příběhy* parodoval dobrodružné příběhy a popisoval v nich např. cestu na měsíc či cesty oceánem v tlamě velryby.⁴⁴ Mezi další antické předchůdce bychom mohli zařadit i Platóna, který popisuje ve svém díle *Atlantidu*, bájnou zaniklou technicky vyspělou civilizaci. Pozadu nezůstala ani středověká literatura a raný novověk⁴⁵, v němž se zrodilo několik předchůdců literární fantastiky. Jako prvního bychom mohli zmínit Françoise Rabelaise a jeho komický svět, který stvořil v románu o Gargantuovi a Pantagruelovi. Jeho neméně známým současníkem byl Thomas More, jenž napsal slavné dílo světové literatury *Utopie*, kde na jeden smyšlený ostrov umístil svou ideální společnost. More chtěl, na rozdíl od Rabelaise, aby jeho dílo působilo více důvěryhodně a realisticky. Proto také do díla zakomponoval nové znalosti o Vespucciho zámořských objevech. More (ale nejen on) používal literární prostředky záměrně k tomu, aby čtenář více uvěřil jeho smyšlenému příběhu.⁴⁶

Sedmnácté a zejména osmnácté století je pak spojeno s výše zmíněným osvícenstvím, mezníkem, po kterém se fantastický prvek (jak jej definuje Dědinová) stává hlavním nástrojem této literatury a my tak můžeme mluvit o vzniku moderní fantastické literatury.⁴⁷

⁴³ Tamtéž, s. 84.

⁴⁴ Tamtéž, s. 85.

⁴⁵ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak: (kapitoly o světové science fiction)*. Praha: Albatros, 1986, s. 16.

⁴⁶ OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 23.

⁴⁷ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 85.

2 Science fiction

Ve druhé kapitole se blíže zaměříme na jeden ze žánrů fantastické literatury – Science fiction. Nejdříve uvedeme terminologické rozdíly v českém a angloamerickém prostředí, zaměříme se na to, co dané označení znamená a jaké příběhy do něj budou patřit. Největší část této kapitoly bude věnována zrodu a vývoji nejen světové science fiction, ale i té české.

2.1 Terminologie

V současnosti se pod označením fantastická literatura skrývají tři základní žánry, z nichž první v dnešní době nese nejčastěji název *science fiction*, obvykle ve zkratce SF. Toto označení vzniklo asi v polovině 19. století, kdy jej jako první měl použít básník William Wilson. Ten jím označoval příběhy, jež byly obohaceny či ozvláštněny o nové poznatky z vědeckého a technického pokroku.⁴⁸ Do většího povědomí lidí se ale název dostal až ve dvacátých letech 20. století, kdy jej v podobě *scientific fiction* (vědecká beletrie) a její zkratky sci-fi zpopularizoval Hugo Gernsback⁴⁹, který pod touto zkratkou uváděl příběhy, jež měly reflektovat vědecký a technický pokrok. Po skončení druhé světové války ovšem někteří autoři (mezi nimi např. Robert Heinlein) nechtěli být svázáni tematikou vědy a techniky, a tak začali prosazovat název *speculative fiction* se zkratkou SF, která by zahrnovala obě „skupiny“ textů, jak *science fiction*, tak i *speculative fiction*.⁵⁰

Až do konce čtyřicátých let minulého století byl název science fiction znám a používán zejména v angloamerickém prostoru. Do zbytku Evropy pomalu pronikal až v padesátých a šedesátých letech 20. století a postupně se začal prosazovat jako oficiální název žánru.⁵¹ Do té doby se díla spadající do tohoto žánru označovala buď jako utopická, fantastická či technicko-dobrodružná.⁵² V současném českém kulturním prostředí se setkáme především s označením science fiction a její zkratkou sci-fi.⁵³ Ta se v našem prostředí používá již od samých počátků tohoto žánru a je vnímána jako naprosto přirozená neutrální alternativa k samotnému názvu. V angloamerické terminologii však zkratka sci-fi nabývá vcelku negativních konotací, jelikož označuje podřadná a neplnohodnotná díla literatury SF.⁵⁴

⁴⁸ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 17.

⁴⁹ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 621.

⁵⁰ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 17.

⁵¹ Tamtéž, s. 17.

⁵² MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 621.

⁵³ DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 17.

⁵⁴ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 621.

Kromě dnes již ustáleného názvu science fiction bylo u nás dříve, zejména v období socialismu, běžně používáno označení *vědeckofantastická literatura*, se kterým se nicméně v dnešní době již téměř nesetkáme.⁵⁵

2.2 Co je science fiction?

V první kapitole o fantastické literatuře jsme zmínili, jak je složité a téměř nemožné tento druh literatury popsat a stanovit platnou, ale hlavně jednotnou definici. V následující části zjistíme, že v případě science fiction není situace o moc lepší.

Genčiová ve své knize poukazuje na problém, který je spojen již se samotným označením science fiction jako „žánr“.⁵⁶ Literární žánr je v současnosti pojem, do kterého se zahrnují veškeré texty a díla, jež mají stejné či podobné znaky. Navíc můžeme jednotlivé žánry přiřadit k jednomu z literárních druhů, tedy k epice, lyrice nebo dramatu.⁵⁷ V teorii literatury některých jiných států se lze setkat se synonymem literární rody.⁵⁸ Díla určujeme na základě toho, zda prostřednictvím textu autor vyjadřuje a popisuje své vnitřní pocity a nálady (lyrika), nebo je hlavním znakem textu určitý děj a jeho zápletky (epika). Drama má specifické texty, které jsou primárně určeny k divadelní inscenaci.⁵⁹ Genčiová dodává, že science fiction nelze „vměstnat“ ani do termínu *literární žánr*, ale ani do pojmu *literární druh*, jelikož je daleko „širší“ než oba zmíněné termíny.⁶⁰ S tím souhlasí i Schneider, který shodně s Genčiovou poukazuje na fakt, že díla science fiction mohou mít jakoukoli podobu a mohou být napsána v rámci všech literárních druhů. Schneider proto doporučuje označovat science fiction jako literární oblast.⁶¹

Genčiová se ve své publikaci *Vědeckofantastická literatura* o vytvoření nějaké definice pro science fiction ani nepokouší. Své rozhodnutí obhajuje tvrzením, že se jedná o pestrý a nesourodý soubor děl, který nemůžeme shrnout pod jednu jedinou platnou definici. Každá definice, pokud by se jí někdo pokusil vytvořit, by zahrnovala jen určité znaky science fiction,

⁵⁵ ADAMOVIČ, Ivan. Science fiction. In: POLÁČEK, Jiří et al. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2000, s. 133. ISBN 80-7204-162-2.

⁵⁶ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura: srovnávací žánrová studie*. Praha: Albatros, 1980, s. 8-9.

⁵⁷ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Jinočany: H & H, 2002, s. 353. ISBN 80-731-9020-6.

⁵⁸ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001, s. 178–181. ISBN 80-729-0045-5.

⁵⁹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem*, s. 171–172.

⁶⁰ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 8–9.

⁶¹ SCHNEIDER, Jan. Science fiction – žánr? In: DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 44.

jež by daný člověk považoval za stěžejní, ovšem v pozadí by zůstaly znaky, které za důležité nepovažuje, ale přeci jen k science fiction patří.⁶²

Adamovič ve své knize o science fiction píše, že je literaturou změny.⁶³ Tyto změny pak zasahují do života celé společnosti, ale i každého člověka. Science fiction tyto proměny zkoumá a reflektuje a následně popisuje, jak se určité změny projevují v globálním měřítku na celé planetě (různé prognózy popisující možný budoucí svět a jeho podobu), nebo v životě jednotlivých lidských bytostí (např. chování lidí v neobyčejných a nových situacích). Autoři science fiction, na rozdíl od spisovatelů žánru fantasy, vymýšlejí nové vynálezy, nastiňují možné budoucí události a vytvářejí úplně nové světy. Společným znakem výše zmíněných témat je jejich hypotetické uskutečnění. Science fiction popisuje něco, co jednou může být skutečné.⁶⁴ Právě z této potencionální reálnosti vychází i teorie v knize *Encyklopedie literárních žánrů*, ve které autoři definují science fiction jako *žánr fantastické literatury zobrazující hypotetický svět, zkonstruovaný s využitím vědecko-technických paradigmat*⁶⁵. Doplnují, že science fiction vznikla v důsledku technického pokroku, který je zásluhou moderní vyspělé civilizace. Autoři science fiction ve svých dílech tento pokrok nejen oslavují, ale také předvídají a popisují, jaké negativní důsledky může mít pro lidstvo i jednotlivce. Příběhy jsou zasazeny do nových a čtenářům zcela neznámých fikčních světů, které jsou z našeho hlediska nereálné, ale přesto jsou v příběhu vykreslovány tak, jako by to byl naprosto běžný reálný svět se svými obyvateli a pravidly. Je to určitý druh simulace podmínek, ve kterých by se mohl člověk ocitnout.⁶⁶

Shodně s Genčiovou a ostatními teoretiky, Neff souhlasí, že vytvořit jednotnou definici science fiction je zhora nemožné. On sám se nepouští do vytvoření přesné definice, ale přesto se snaží science fiction nějak vymezit. Charakterizuje ji jako literaturu, *kde je něco jinak*⁶⁷, a současně ji přirovnává také k literární laboratoři. V ní autor vždy vytvoří určité umělé podmínky, které může v průběhu „pokusu“ měnit, a následně sleduje, jak na ně člověk či jiné postavy zareagují. Neff toto přirovnání demonstruje na příkladě postavy čerta. Toho známe zejména z pohádek, ve kterých vystupuje jako nadpřirozená bytost. Čtenáři vědí, jak se čert bude v pohádce chovat, co od něj můžeme očekávat, ale také to, jak na něj budou postavy reagovat. V literatuře science fiction je ale situace jiná. V ní čert vystupuje jako přirozená

⁶² HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 5–8.

⁶³ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 6.

⁶⁴ Tamtéž, s. 6.

⁶⁵ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 621.

⁶⁶ Tamtéž, s. 621.

⁶⁷ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak: (komentář k české literární fantastice)*. Praha: Albatros, 1981, s. 7.

součástí fikčního světa. Postavy příběhu (ale i čtenáři) nemohou vědět, jaké vlastnosti čert má a jakým způsobem zasáhne do děje. Autor tuto postavu použil právě proto, aby díky jeho přítomnosti mohl sledovat a popsat reakci postav, které jej potkají. V tom jsou schované ony zmíněné umělé podmínky a reakce na ně. Neff v tomto „vytváření podmínek“ spatřuje to, co science fiction odlišuje od ostatní „realistické“ literatury.⁶⁸ Díla SF popisují něco, co ve skutečnosti není možné, neexistuje, jako naprosto reálné a zcela běžné. Stejně jako autoři *Encyklopedie literárních žánrů*, připodobňuje i Neff science fiction k simulaci, ze které se v budoucnu může stát skutečnost.⁶⁹ V dřívějších dobách se toto „fantazírování“ považovalo za něco podřadného, čím si méně významný autor pomáhal, aby svá díla ozvláštnil a pozvedl na vyšší úroveň. Až později se tyto „umělé podmínky“ staly významnými a respektovanými prostředky vyjádření v umělecké literatuře.⁷⁰

2.3 Vývoj světové science fiction

V první kapitole týkající se fantastické literatury jsme uvedli, že není snadné jednoznačně určit její „zcela první“ dílo a autora. Dědinová sice ve své knize uvádí, že hledat prvotní díla jejích podžánrů je poněkud lehčí úkol, nicméně dodává, že i tak nepanuje mezi teoretiky absolutní shoda.⁷¹ K průkopníkům SF můžeme umístit Mary Shelley, stejně jako Julesa Verna, Edgara Allana Poea či Herberta George Wellse. Někteří teoretici dokonce spojují se vznikem žánru rok 1929, ve kterém Hugo Gernsback zavedl definitivní podobu názvu – science fiction.⁷²

Z výše zmíněných autorů se ovšem za zakladatele žánru považuje Jules Verne, který science fiction zasvětil podstatnou část své spisovatelské kariéry a k jehož odkazu se hlásilo mnoho dalších autorů. Podobně jako Alexandr Dumas využíval ve svých románech historii, chtěl i Verne do svých děl zakomponovat technický pokrok. Ten se ovšem projevil pouze v oblasti dopravy (v jiných sférách lidského života nebyl patrný), proto byl jeho první román určený pro dospělé čtenáře, *Pět neděl v balónu*, obohacený o technické vize jimi zavržen a nepřijat. Verne navíc nebyl tak dobrým spisovatelem jako jiní autoři té doby. Svá další díla tudíž adresoval mladým čtenářům, kvůli kterým romány vyprávěly jednoduchý, a hlavně

⁶⁸ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 7-9.

⁶⁹ NEFF, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 48-49.

⁷⁰ NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 7-9.

⁷¹ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 37-39.

⁷² DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině*, s. 85-86.

dobrodružný děj.⁷³ Verne vytvořil sérii tzv. „vědeckých románů“, v nichž se lidé vydávají na podivuhodné cesty do nových nezmapovaných končin v dopravních prostředcích budoucnosti. Jeho romány byly zejména dobrodružné a cestopisné, v některých se ale navracel k utopické tradici science fiction (např. v díle *Tajuplný ostrov* vykresluje ideální společnost na ostrově). Prózy napsané v závěru jeho života odrážejí jeho pesimistické názory a nedůvěru v technický pokrok a popisují zneužití nových objevů (např. román *Vynález zkázy*).⁷⁴

Na Vernovo dílo navázali další spisovatelé. Jedním z nich byl Alfred Robida, který Vernova díla zejména karikoval, nicméně některé jeho myšlenky i rozvíjel. Jeho nejslavnější dílo, *Elektrický život*, zasazené do roku 1955, sleduje příběh vynálezce, který se snaží vytvořit lék na všechny choroby, ale zároveň vyvíjí chemicko-bakteriální zbraně.⁷⁵ Dalším vynikajícím autorem byl i francouzsky píšící Belgičan J. H. Rosny starší, který je dokonce některými teoretiky považován za zakladatele žánru.⁷⁶

Na konci 19. století vstupuje do literatury science fiction další významný spisovatel žánru – Angličan Herbert George Wells. Ten se na rozdíl od Verna ve svých románech nezabýval technickým pokrokem a novými vynálezy, ale zaměřil se především na důsledky těchto objevů. Hledal odpovědi na otázky, jak dané vynálezy (ne)pomohou lidstvu a do jakých konfliktů lidstvo přivedou. Genčiová Wellsova díla nazývá tzv. „romány výstrahy“.⁷⁷ Mezi hlavní a stěžejní Wellsova díla patří podle Neffa např. *Stroj času* – v něm hlavní hrdina cestuje do vzdálené budoucnosti, v níž se lidstvo vlivem evoluce vůbec nepodobá současným lidem – a asi nejznámější dílo *Válka světů*, v němž lidstvo čelí invazi inteligentnější a technologicky vyspělejší mimozemské rasy.⁷⁸ Wells ovšem nebyl jediný, který do science fiction přivedl téma mimozemské civilizace a její invaze na Zemi. Otázkou života na jiných planetách ve Sluneční soustavě se zabýval také francouzský spisovatel Camille Flammarion, jenž se kromě psaní věnoval astronomii a působil jako hvězdář.⁷⁹ Své hypotézy sděloval prostřednictvím svých románů, např. *O mnohosti světů obydlených z roku 1862*. Wells ovšem na rozdíl od Flammariona líčil kontakt s mimozemšťany mnohem dramatičtěji.⁸⁰

Francouzská science fiction zažívala na přelomu 19. a 20. století svůj boom. V roce 1900 byly v časopise *Mercure de France* otištěny nejlepší práce H. G. Wellse, jež byly doplněny

⁷³ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 37-39.

⁷⁴ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 623.

⁷⁵ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 23-24.

⁷⁶ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 40.

⁷⁷ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 37-38.

⁷⁸ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 26-29.

⁷⁹ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 40.

⁸⁰ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 28.

texty domácích autorů, které reprezentoval např. Maurice Renard, jenž se v té době řadil k nejlepším autorům SF. Na základě jeho románu *Orlakovy ruce* vzniklo dokonce filmové zpracování. Na počátku 20. století ovšem francouzská science fiction začínala postupně upadat a po první světové válce zcela zanikla.⁸¹

Literatuře science fiction se věnovali také němečtí autoři, mezi nimiž bychom mohli zmínit Kurda Laßwitze.⁸² Ten vystudoval filozofii, již následně i vyučoval a která se promítla i do jeho děl. V každém jeho románu najdeme různé spekulace, ale i poučení.⁸³ V jeho stěžejním díle s názvem *Na dvou planetách* se řeší různé etické problémy, které jsou vykresleny v rámci střetu dvou rozličných kultur. Z meziválečných autorů můžeme jmenovat Otto Willi Gaila, jenž do science fiction přinesl tematiku vesmírných raket. Science fiction a její vývoj v Německu postupně upadal ve 30. letech 20. století, která jsou spojena s nástupem nacistů k moci.⁸⁴

V Británii se science fiction šířila pomocí časopisů tzv. chlapeckého čtení. V těchto magazínech se také objevovaly práce amerických autorů, a přispívali do nich také autoři umělecké, tzv. „vysoké“ literatury jako např. George Bernard Shaw. V meziválečném období publikovali dva významní autoři science fiction – Olaf Stapledon a Aldous Huxley. První z nich se proslavil románem s názvem *Last and First Men*, v němž popisuje 2 miliardy let trvající historii lidstva. Tu autor líčí od současnosti směrem do minulosti a během ní se na Zemi vystřídalo celkem 18 druhů lidského pokolení, které si v tomto dlouhém časovém období prošlo výraznými proměnami. Historie lidí skončí v momentě, kdy vymře poslední druh.⁸⁵ Druhý z autorů, Aldous Huxley, je oceňován zejména za svůj román *Konec civilizace*. Zatímco v jiných zemích science fiction upadala (např. v Německu), jeho román znamenal ve vývoji žánru senzaci, jelikož ukázal, že i díla science fiction mohou být srovnatelná s díly vysoké literatury.⁸⁶ Román popisuje společnost budoucnosti, která žije v uspořádání, jež bychom mohli nazvat „farmakologická totalita“. Lidé tu žijí v kastách s názvy Alfa až Epsilon a noví jedinci jsou před svým „narozněním“ geneticky upravováni, aby splňovali charakteristiky dané kasty a nároky společnosti.⁸⁷

Science fiction se od 20. století vyvíjela hlavně v USA a Sovětském svazu, ovšem v každé zemi se rozvíjela jiným směrem. Zatímco v Sovětském svazu plnila funkci propagace

⁸¹ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 41.

⁸² Tamtéž, s. 41–42.

⁸³ Laßwitz, Kurd. Online. In: *The Encyclopedia of Science Fiction*. 2011. Dostupné z: https://sf-encyclopedia.com/entry/lasswitz_kurd. [cit. 2024-02-04].

⁸⁴ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 41–42.

⁸⁵ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 108.

⁸⁶ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 42–43.

⁸⁷ Huxley, Aldous. Online. In: *The Encyclopedia of Science Fiction*. 2011. Dostupné z: https://sf-encyclopedia.com/entry/huxley_aldous. [cit. 2024-02-04].

vědy a techniky, ve Spojených státech amerických byla vnímána jako jeden ze žánrů populární kultury rozvíjený především s pomocí časopisů.⁸⁸ Právě díky nim se ze science fiction stal v USA jedinečný žánr, jímž je dodnes. Časopisy dokázaly oslovit širokou vrstvu obyvatel, získaly mnoho zapálených čtenářů zajímajících se o SF, a díky tomu, že vycházely v poměrně krátkém intervalu, do nich se svými texty mohli přispívat různí amatérští pisálkové, z nichž se někteří vypracovali k dokonalosti. V USA takové magazíny vycházely již na konci 19. století⁸⁹, ale úplně prvním časopisem věnujícím se čistě SF byl *Amazing stories* Huga Gernsbacka, který začal vycházet v roce 1926. Podle Gernsbacka měli autoři psát dobrodružné příběhy, které měly předávat informace o vědeckém a technickém pokroku.⁹⁰ Gernsback nicméně po pár letech zkrachoval, a navíc vznikl konkurenční časopis *Astounding Stories of Super Science* (zkráceně *Astounding*). Pro příběhy byl podstatný především jednoduchý děj, ale vědecké poznatky již nehrály tak významnou roli. Významným autorem Edgar Rice Burroughs, který proslul romány o Johnu Carterovi na Marsu či příběhy o Tarzanovi. První třetina 20. století nebyla tak významná kvůli vzniklým dílům, ale především proto, že se zrodili nadšení čtenáři SF a profesionální autoři z řad těchto čtenářů. I díky nim došlo k prudkému vzestupu SF, který je spojen s magazínem *Astounding* a se jménem John W. Campbell.⁹¹

První díla ruské science fiction začala vznikat až na přelomu 19. a 20. století. Do té doby bylo Rusko technicky i ekonomicky zaostalé, což znemožňovalo její rozvoj. Za zmínku stojí K. E. Ciolkovskij a jeho díla *Na měsíci*, *Sny o Zemi a nebi* či *Do vesmíru*, ve kterých se postavy např. vydávají na dlouhé kosmické lety či staví meziplanetární vesmírné stanice. Jeho příběhy byly sice naivní, přesto si ale získávaly čtenáře a měly z hlediska námětů vliv na pozdější díla.⁹² Ciolkovskij psal díla jako vědec a věřil, že jednoho dne budou žít lidé ve vesmíru. Na počátku 20. století, ještě před revolucí, vydal Vladimír Obručev román *Plutonie*, který zpracovává téma duté Země. Cílem tohoto díla bylo mimo jiné také seznámit čtenáře s poznatky z paleontologie. Science fiction zažila svůj krátký vzestup až po revoluci, kdy do ní přispívali i autoři, kteří se jí ve své tvorbě normálně nevěnovali jako např. Alexej Tolstoj.⁹³ V jeho odkazu pak pokračoval Alexandr Běljajev ve svém díle *Člověk obojživelník*. Román vypráví příběh chlapce, kterému doktor voperuje žraločí žábry a který je později využíván k lovu perel. Žábry jsou nakonec

⁸⁸ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 624.

⁸⁹ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 43.

⁹⁰ MENDLESOHN, Farah, JAMES, Edward (ed.). *The Cambridge companion to science fiction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 32–33. ISBN 978-0-521-01657-5.

⁹¹ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 44-45.

⁹² HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 59.

⁹³ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 46.

poškozeny, chlapec musí prožít zbytek života ve vodě a doktor je odsouzen za zmrzačení.⁹⁴ Na konci 20. let dochází v důsledku politických událostí ke stagnaci ruské science fiction, jež je pod tlakem režimu a socialistického realismu, a k její renesanci dojde až v letech padesátých.⁹⁵

Zatímco v Evropě zuřila druhá světová válka, americká science fiction zažívala svou Zlatou éru. Ta začala v roce 1938, kdy se do redaktorského křesla časopisu *Astounding Stories*, který doposud vedl F. Orlin Tremaina, za nějž si časopis získal mnoho čtenářů, usedl John W. Campbell, jenž časopis přejmenoval na *Astounding Science Fiction*. Campbell nechtěl žánr nějak „přetvářet“, pouze se chtěl zbavit nesmyslů, které se v něm vyskytovaly. Science fiction a její příběhy, posazené do budoucnosti, měly popisovat reálný problém blízký čtenáři, a ne líčit jen nějaký dobrodružný jednoduchý příběh. Tyto příběhy měly při čtení působit věrohodně a skutečně. Autoři potřebovali bujnou fantazii, ale také znalosti z oblasti vědy a techniky, které jim pomáhaly propracovat příběh a fikční svět i domýšlet důsledky pomyslných objevů a vynálezů. Campbell byl v tomto ohledu přísný a pečlivě si vybíral autory, kteří mohli v jeho časopise publikovat. Mezi takové spisovatele patřili např. Isaac Asimov či Robert A. Heinlein, pro něž byl Campbell i literární kouč.⁹⁶ Campbell si také vážil čtenářů, přijímal jejich dopisy reagující na vydané povídky, reagoval na ně a některé z nich uveřejňoval. Tím se zmenšila „propast“ mezi profesionálními autory a čtenáři – fanoušky.⁹⁷

Zlatá éra SF znamená období, kdy si science fiction začíná uvědomovat sama sebe, vznikají fanouškovské spolky nazývané fandomy a v rámci žánru se začínají utvářet různé skupiny. Jednou z nejviditelnějších skupin byli tzv. futuriáni sdružující se kolem spisovatele Isaaca Asimova. Někteří z nich nesouhlasili s technicky laděnou science fiction, jíž prosazoval Campbell.⁹⁸ Jednalo se o autory jako Frederik Pohl, Damon Knight či Judith Merril, kteří požadovali větší propracovanost děl a objevování nových možností.⁹⁹ Tato „nestabilita“ uvnitř žánru způsobila, že se ze SF stal uzavřený kruh, který do sebe nepouštěl žádné cizí autory a kritiky. Je ale nutné podotknout, že ani „vnější“ svět o science fiction nejevil zájem. S koncem války přišel i konec Zlaté éry. Svět se po válce změnil, na což musela reagovat i science fiction. Již v březnu 1945 byl v časopisu *Amazing Stories* otištěn článek Richarda Shavera. Vyslovil v něm (vymyšlenou) teorii o tom, že Země byla dříve obydlena prastarou rasou obrů z kosmu,

⁹⁴ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 153–154.

⁹⁵ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 624–625.

⁹⁶ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 47–48.

⁹⁷ MENDLESOHN, Farah, JAMES, Edward (ed.). *The Cambridge companion to science fiction*, s. 37–38.

⁹⁸ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 50.

⁹⁹ MENDLESOHN, Farah, JAMES, Edward (ed.). *The Cambridge companion to science fiction*, s. 38.

ze kterých se stali trpaslíci obývající podzemí a ovlivňující světové dění. Z této teorie vycházely různé příběhy vydávané v různých časopisech. Campbell zase nechal ve svém časopise prostor pro příběhy založené na vymyšlené vědě, tzv. dianetice, která tvrdila, že člověk má v sobě skrytou energii a potřebuje ji jen probudit a uvolnit.¹⁰⁰

Fanoušci SF příběhy s tematikou Shaverovy teorie a dianetiky nepřijali, ale byli připraveni na fantastiku jiného typu. Padesátá léta jsou spojena se dvěma nově vzniklými časopisy. Anthony Boucher, redaktor prvního časopisu *The Magazine of Fantasy and Science Fiction*, navázal na tradici Campbellovského magazínu, ale snížil nároky na technickou a vědeckou věrohodnost. Časopis také otiskl i práce východoevropských autorů, např. i Josefa Nesvadby. Druhý časopis – *Galaxy Science Fiction* – vedl Horace L. Gold. On a další spisovatelé využívali v textech science fiction psychologii, sociologii, humor či kritiku společnosti. Vraceli se k dílům Zlaté éry, ale jejich náměty rozváděli a ukazovali i negativní společenské jevy. Mimo jiné zjistili, že se science fiction velmi hodí pro kritiku společnosti, což ocenili i autoři, kteří vstoupil do literatury právě jako tvůrci děl SF, mezi nimi např. Ray Bradbury či Kurt Vonnegut jr.¹⁰¹

V padesátých letech zanikly některé časopisy, oblibu obyčejných lidí si získaly tzv. paperbacky, „sešity“ malých rozměrů původně určených pro vojáky. Toto období znamenalo renesanci americké SF, zároveň těžkou krizi v západoevropské SF z ekonomických důvodů. Většinu produkce tvořila americká díla, která pro nakladatele znamenala okamžitý zisk, takže domácí evropská literatura neměla možnost se vyvíjet. Pouze v Anglii byla situace lepší, jelikož britský a americký trh byl propojený – britští autoři publikovali v USA a naopak. A byla to právě Británie, ve které se zrodil impulz znamenající převrat v západoevropské SF. V roce 1964 se do čela tamního magazínu *New World* dostává Michael Moorcock, který tvrdil, že by SF měla reflektovat dobu, ve které vznikla, a autoři by měli psát pro svou generaci.¹⁰²

Autoři tzv. Nové vlny, kam patřili např. Brian W. Aldiss či J. G. Ballard, se nezabývali jen technikou, ale i životními problémy jednotlivce. Spisovatelé také usilovali o spojení SF s hlavním proudem „vysoké“ literatury, či se jí nejvíce přiblížit. Tomu měly pomoci nejen metody typické pro SF, ale i provázanost na dnešní svět a jeho problémy. Svůj první román publikoval Kingsley Amis, ale pozornost si získala především pentalogie Stopařův průvodce

¹⁰⁰ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 50.

¹⁰¹ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 51.

¹⁰² Tamtéž, s. 52.

po Galaxii od Douglase Adamse. Tato Nová vlna se dostala i do USA, kde publikovali svá díla např. Roger Zelazny nebo Ursula K. Le Guinová.¹⁰³

V 70. letech začali publikovat tzv. humanisté, kteří odmítali začlenit technické a vědecké aspekty do svých děl. Nějakou dobu si autoři mysleli, že SF musí být netechnická, ale od druhé poloviny 80. let se v oblasti science fiction upevňuje nové hnutí s názvem kyberpunk. Autoři navázali přímo na tradici starší technické SF. Jejím představitelem a mluvčím byl Bruce Sterling, který zaútočil na humanisty a jehož podpořil William Gibson.¹⁰⁴ Díla se vyznačují svou drsností a hrdinové jsou často osoby z okraje společnosti. Významným motivem prací je také spojení živých bytostí s elektronikou a počítačovými sítěmi.¹⁰⁵

Ruská science fiction se začala opět rozvíjet až v polovině 50. let. Nejdříve převládala technicky zaměřená SF, která měla propagovat technický pokrok a jež se rozvíjela v době, kdy byl Sovětský svaz jednou z technických a ekonomických velmocí světa. Významným ruským dílem je *Mlhovina v Andromedě* od Ivana Jefremova vydaná roku 1955.¹⁰⁶ Genčiová podotýká, že je to dílo složité a není jen vědeckofantastické, nýbrž i filozofické, utopické či sociální. Autor se snažil zobrazit podobu budoucnosti na základě marxistického učení o vývoji společnosti. I přes to, že je román psán vcelku v optimistickém duchu, přeci jen obsahuje výstrahu – obraz naší zničené planety.¹⁰⁷ V šedesátých letech, v období úspěšného vesmírného programu, byly oblíbené příběhy kosmických cest, ale někteří autoři se věnovali i problémům lidstva. Mezi nimi byli např. bratři Strugačtí.¹⁰⁸ Ačkoli se jejich romány většinou odehrávají v budoucnosti, hlavním jádrem jejich děl jsou problémy současných lidí.¹⁰⁹ Ke konci 70. let se psala především psychologická a filozofická SF, která si nezískala popularitu, a navíc začala zanikat knihkupectví vydávající science fiction literaturu. Od 80. let se začaly formovat zájmové skupiny autorů science fiction, např. v Leningradě vznikl pod vedením Borise Strugackého Seminář scifistů vydávající své práce. V roce 1987 vznikla Všesvazová tvůrčí společnost mladých autorů science fiction Sibíře a Dálného východu, v níž se představili noví autoři, mezi nimi např. Andrej Dmitruk, Vitalij Piščenko či Alexandr Buškov. Od 90. let začala vznikat soukromá nakladatelství, která vydávala jak domácí, tak i zahraniční (anglo-americké) práce.¹¹⁰

¹⁰³ Tamtéž, s. 54.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 54–55.

¹⁰⁵ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 625.

¹⁰⁶ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*. Praha, s. 56.

¹⁰⁷ HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura*, s. 70.

¹⁰⁸ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 57.

¹⁰⁹ NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak*, s. 340.

¹¹⁰ OLŠA, Jaroslav (ed.): *Encyklopedie literatury science fiction*, s. 57.

2.4 Česká science fiction

Určit jedno konkrétní dílo, které započalo éru české science fiction, je stejně složité, jako označit první dílo světové SF.

Tvůrci *Encyklopedie literárních žánrů* poukazují na to, že science fiction byla v českém prostoru až do počátku 20. století pouze okrajovou záležitostí. Věnovalo se jí velmi málo autorů, často pouze jednotlivci, kteří viděli v technickém pokroku jen to pozitivní a jako jeho obdivovatelé chtěli nové poznatky zakomponovat do svých literárních děl. Proto za první české dílo SF považují až román *Rusové na Martu* z roku 1909 od M. Suchdolského.¹¹¹

Neff nicméně posouvá dějiny české science fiction až do 17. století k Janu Ámosu Komenskému. Jeho utopické dílo – *Labyrint světa a ráj srdce* – označuje jako jeden z prvních úkazů budoucí české literatury SF. Komenský dokázal ve svém díle vytvořit naprosto jedinečný fikční svět, který se plně odlišuje od toho našeho a jež má svá vlastní pravidla a zákony, které jej drží pohromadě. Neff podotýká, že právě tím se odlišuje např. od Mora či Campanelly, na jejichž dílech není nic fantastického. Současně také dodává, že Komenskému se podařilo vytvořit něco, co později dokázala jen malá hrstka autorů soudobé SF.¹¹² Jiný teoretik SF, Adamovič, ale Komenského do dějin science fiction nezařazuje a datuje vznik české science fiction až do druhé poloviny 19. století.¹¹³ Prvním dílem využívající fantastické prvky je podle něj román *Pekla zplozenci*, ve kterém má významné postavení alchymie.¹¹⁴ Nicméně prvním autorem, který využívá motivy SF je Jakub Arbes v jeho díle – romanetu *Newtonův mozek*. V něm hlavní hrdinové cestují vesmírem a při této cestě mají možnost nahlédnout do minulosti lidstva.¹¹⁵ Ve svém posledním romanetu, *Poslední dnové lidstva*, se pak autor vrací k tématům svých předchozích romanet, ale zaobírá se také budoucností lidí, kterým by se vlivem zvýšení kyslíku v atmosféře zvětšila kapacita myšlení, byli by více empatičtí, nicméně veškerá ostatní vegetace by zemřela. Člověk by nedostatek potravy vyřešil, ale jeho život by se zkracoval, až by lidstvo úplně vyhynulo. Toto téma budoucnosti je pro romaneto stěžejní, a proto jej považujeme za dílo žánru science fiction.¹¹⁶ K raným počátkům SF můžeme zařadit i díla Svatopluka Čecha, konkrétně jeho román *Pravý výlet pana Broučka do Měsíce*, ve kterém se

¹¹¹ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 625–626.

¹¹² NEFF, Ondřej. *Něco je jinak*, s. 12.

¹¹³ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky. In: ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995, s. 11. ISBN 80-85364-57-3.

¹¹⁴ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 13.

¹¹⁵ ADAMOVIČ, Ivan. *Science fiction*, s. 134.

¹¹⁶ ADAMOVIČ, Ivan. „Toť utopie!“ *Newtonův mozek* Jakuba Arbesa a počátky české science fiction v žánrovém pohledu. *Česká literatura*. 2023, roč. 71, č. 3, s. 282-284.

autor inspiruje u Jonathana Swifta a jeho *Guliverových cest*.¹¹⁷ Dalším autorem, kterého např. Adamovič považuje za prvního českého autora SF, je učitel Karel J. Pleskač a jeho román *Život na Měsíci*. V něm sledujeme hlavního hrdinu, který se dostává na Měsíc, kde zažije romantické vzplanutí s krásnou mladou dívkou. Je nutné říct, že Pleskač nebral fantastické motivy jako nějaké laciné ozvláštnění, ale kompletně na nich vystavěl své dílo. Chtěl čtenáře pobavit pomocí dobrodružného a napínavého příběhu.¹¹⁸ Na začátku nového století se na pultech objevila kniha s názvem *Podivuhodné Jiříčkovo cestování* od Karla Hlouchy, který je často vnímán jako „český“ Jules Verne. Ovšem příběhy, ve kterých Jiřík podnikne různé dobrodružné cesty, jsou jen výplodem Jiříkových snů, proto nemůžeme toto dílo zařadit k science fiction. Až Hlouchův druhý román, *Zakletá země*, již má všechny náležitosti, které od literatury science fiction očekáváme. Hlouchovy romány se u čtenářů ale moc neprosadily, jelikož nedokázal plně rozvinout zajímavý příběh a nebyl tak schopným spisovatelem jako Verne.¹¹⁹

Větší popularity a také produkce se science fiction u nás dočkala až ve 20. století. Největší rozmach nastal zejména ve dvacátých letech (například v roce 1925 bylo vydáno celkem 27 knih spadající do žánru science fiction). Nicméně po pár letech (hlavně v letech třicátých) se situace začíná vlivem světových událostí měnit a dochází k úpadku produkce literatury SF.¹²⁰ Je ale třeba zmínit, že vliv na tento sestup měli také samotní autoři. Často spisovatelé (až na výjimky) napsali pouze jedno až dvě díla patřící k science fiction a poté se tomuto žánru už nevěnovali.¹²¹ V této době byl populární brakový žánr, který byl vydáván nejčastěji v podobě tenkých, asi třicetistránkových, sešitů. Důležitý byl pro něj jednoduchý a dobrodružný děj a často se v těchto sešitech nacházely příběhy, které napodobovaly díla z klasické literatury. Například takto vycházel v Československu i Vernův román *Cesta do středu Země*, který byl u nás pojmenován jako *Temný kraj v podzemí*. Tyto sešity s příběhy obohacené o fantastické prvky u nás však byly spíše ojedinělé a opravdová kvalitní díla SF vycházela u renomovanějších nakladatelství, jaké bylo v té době například nakladatelství *J. R. Vilímek*. Představitelem kvalitnější science fiction této doby je například František Václav Pavlovský.¹²² V jeho nejznámějším díle vydaném v roce 1911 s názvem *Zemí* jsou hlavními hrdiny tři američtí vědci. Ti se nešťastnou náhodou zřítí do jícnu sopky, ale k jejich údivu jsou uvnitř Země zachráněni podivínským vynálezcem a průzkumníkem, se kterým pak cestují

¹¹⁷ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 626.

¹¹⁸ ADAMOVIČ, Ivan. *Science fiction*, s. 134.

¹¹⁹ NEFF, Ondřej. *Pět etap české fantastiky*, s. 13–14.

¹²⁰ ADAMOVIČ, Ivan. *Science fiction*, s. 135.

¹²¹ NEFF, Ondřej. *Pět etap české fantastiky*, s. 14–15.

¹²² ADAMOVIČ, Ivan. *Science fiction*, s. 135.

napříč zemským podzemím, objevují netajemnější kouty a na severním pólu dokonce objevují pozůstatky prvního předchůdce člověka na Zemi. Při těchto toulkách debatují nejen o vzniku života na Zemi, ale i o jeho soudobých problémech sužujících lidstvo.¹²³ Pro autory publikující v meziválečném období byla typická díla vyznačující se alegorií. Jedním z nejvýznamnějších autorů literatury science fiction tohoto období byl Karel Čapek. Ten ve svých dílech líčil technický a vědecký pokrok dosti negativně, ačkoli jej v reálném životě podporoval, ale pouze v případě, že technika zasahovala do lidského života ve velmi skromné míře.¹²⁴ K jeho nejvýznamnějším dílům na poli science fiction patří dramatická hra *R. U. R.*, ve které popisuje důsledky stvoření a využívání umělých bytostí (robotů), již jsou svým vzezřením podobní lidem (nejsou to stroje z kovu a plechů) a vystupují vůči člověku v podřízeném vztahu.¹²⁵ Přínos Karla Čapka pro (nejen) literaturu science fiction je také v tom, že Čapek, jakožto představitel hlavního proudu umělecké „vysoké“ literatury, ve svých dílech využíval prvky ze žánrů, které byly v dané době považovány za nízké (SF, detektivka), čímž si tyto žánry de facto získaly větší prestiž mezi ostatními „vysokými“ žánry.¹²⁶ Své negativní vize ve svých dílech popisoval i další autor meziválečné doby, Jan Weiss, který je známý zejména díky románu *Dům o 1000 patrech*.

Většina autorů zaostávala za autory jako byli Čapek či Weiss, jednou z výjimek byl např. Tomáš Hrubý, který ve svých dílech popsal několik zajímavých prognóz.¹²⁷ Svoji první trilogii s názvem *V soumraku lidstva* zasazuje do konce třetího tisíciletí. Svět se člení do několika velkých celků (např. Anglosaská republika, Slovanské spojené státy atd.) a je řízen třemi velkými korporacemi – Uhelný svaz, Dopravní unie a Potravinářské sdružení. V prvním díle čelí lidé energetické krizi a jejím důsledkům, ve druhém díle vypuká válka mezi bílou a žlutou rasou a ve třetím díle se ocitáme o dalších tisíc let později. V této době panují nepokoje mezi podporovateli sociální rovnosti na jedné straně a podnikateli na straně druhé. Další dva romány (z nedokončené trilogie *Nový úsvit*) volně navazují na předešlou trilogii. Lidstvo zvládlo překonat globální problémy, ale když mají lidé nyní vybudovat novou společnost, jednotlivé národy se nemohou dohodnout, jak by tato společnost měla vypadat. Tyto romány se svými tématy a zpracováním hlásí k odkazu děl Herberta George Wellse.¹²⁸

¹²³ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 174.

¹²⁴ NEFF, Ondřej. *Pět etap české fantastiky*, s. 14–15.

¹²⁵ NIKOL'SKIJ, Sergej Vasil'jevič. *Fantastika a satira v díle Karla Čapka*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 35–37.

¹²⁶ SCHNEIDER, Jan. Česká science fiction včera a dnes. In: BOHUSLAV, Beneš a kol. *Literatura a komerce*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994, s. 24. ISBN 80-7067-364-8.

¹²⁷ NEFF, Ondřej. *Pět etap české fantastiky*, s. 14–15.

¹²⁸ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 100.

Co se týká původní „čisté“ science fiction, která si zakládá na tematice vědeckého a technického pokroku, ta je pro české území spíše výjimkou a autoři se jí víceméně nevěnovali. To bylo navíc umocněno i obdobím, které bylo charakteristické politickým i sociálním napětím, v němž lidé technice nevěřili a odpor vůči ní se stále zvětšoval.¹²⁹ Většina lidí nechápala, nebo to nechtěla přijmout, že technika je tu pro zlepšení jejich života. Z toho důvodu byl vědec v literatuře stále vykreslován jako podivín, outsider.¹³⁰ Technická science fiction se vrátila do české literatury spolu s jejím nejvýznamnějším představitelem. Jan Matzal Troska byl silně ovlivněn Vernovými romány a k jeho odkazu se hlásí i názvem své nejznámější trilogie – *Kapitán Nemo*. V ní skupina hlavních hrdinů putuje na jižní pól, kde chtějí sestrojít hlubinnou ponorku. Nalezli zde ale vchod do skryté podzemní říše, ve které vládne tajemný vynálezce Nemo. Ten si stanovil za cíl chránit lidstvo s pomocí svých technických vynálezů. V druhé trilogii *Zápas s nebem*, která volně navazuje na trilogii předchozí, se hlavní hrdinové plaví vesmírem a objevují jeho zákoutí.¹³¹ V Troskově odkazu pokračoval také spisovatel Rudolf Fauchar.¹³² Šlo o pseudonym dvojice autorů Rudolf Faukner a Čeněk Charous. Společně napsali celkem čtyři romány, jmenujme např. *Himalájský tunel*, ve kterém se sovětský poručík pokouší prokopat železniční tunel skrze Himaláje.¹³³

V době mezi lety 1945–1948 se do popředí dostával komunismus, který označoval science fiction jako něco nízkého. V tomto období vznikla díla, která se neřadí ke kvalitním pracím. V tomto období publikuje i František Běhounek, nicméně vrchol jeho prózy spadá až do 60. let.¹³⁴

V únoru roku 1948 se v Československu k moci dostala komunistická strana. Po nastolení pořádku v zahraniční politice a správě země začala ovlivňovat i každodenní život lidí. V umění dominoval tzv. socialistický realismus, tedy jediný oficiální umělecký směr akceptovaný stranou. Ten science fiction upozadoval a produkce děl žánru zůstala na minimu.¹³⁵ Neff dodává, že na vydávání knih dohlíželi představitelé komunistické strany, kteří disponovali pravomocemi zasahovat do edičních plánů jednotlivých nakladatelství a rozhodovat tak o tom, co se na pultech objeví, a co ne. Nicméně Strana neměla jakékoli závažné důvody k zakázání tohoto žánru, takže díla vycházela alespoň v omezeném počtu.¹³⁶

¹²⁹ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 14–15.

¹³⁰ Tamtéž, s. 16.

¹³¹ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 100.

¹³² NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 16.

¹³³ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 66.

¹³⁴ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 16.

¹³⁵ SCHNEIDER, Jan. Česká science fiction včera a dnes, s. 25.

¹³⁶ NEFF, Ondřej. *Klon '95: [recenze, kritiky, eseje]*. Praha: Altar, 1995, s. 6. ISBN 80-859-7901-2.

Autoři *Encyklopedie literárních žánrů* rovněž poukazují na to, že science fiction byla na rozdíl od jiných žánrů poměrně tolerována, protože v ní komunisté viděli prostředek, který mohl lidem přinášet informace o vědeckém a technickém pokroku, díky němuž se mohla rozvíjet nová socialistická společnost.¹³⁷ Komunistická propaganda neustále lidem tvrdila, že v západních kapitalistických státech není tolik pracovních sil, které by byly schopné vybudovat monumentální stavby a realizovat různé projekty. Komunisté chtěli science fiction využít jako formu své propagandy, jelikož v ní autoři předvíдали a rozvíjeli myšlenky o bezchybné socialistické společnosti. Spisovatelé však žádnou propagandu nebyli schopni do svých knih zapojit, a proto se ze science fiction stal žánr vcelku tolerovaný. Science fiction se tak dostala na pomyslné dno.¹³⁸ Tato stagnace trvala až do druhé poloviny padesátých let, v níž dochází k postupnému rozvoji české science fiction. To je způsobeno uvolněním politické i kulturní situace v důsledku smrti sovětského vůdce Stalina.¹³⁹ Renesance české SF započala s Vladimírem Babulou a jeho románovou trilogií *Signály z vesmíru*, *Planeta tří slunců* a *Přátelé z Hadonoše*, která byla o několik let později publikována v souborném vydání pod názvem *Oceán světelných roků*. Hlavní hrdina, který se účastnil Amundsenovy výpravy na severní pól, zemřel, ale byl vzkříšen vědci v Sovětském svazu. Následně pak putuje vesmírem na planetu Proxima Centauri, z níž byly vyslány záhadné signály zřejmě od inteligentní civilizace. Babulovy romány jsou docela naivní a nalezneme v nich rétoriku, která byla poplatná režimu, přesto ale tyto romány zaznamenaly mezi čtenáři úspěch a řadí se mezi další významná díla české science fiction.¹⁴⁰

Babulovým současníkem byl i další známý spisovatel science fiction – František Běhounek. Ten ve svých dílech propaguje ideální socialistickou společnost, nicméně do literatury SF přispěl zcela novým tématem, které popisuje vyspělou civilizaci, která kdysi navštívila naši planetu, ale v důsledku globální katastrofy zanikla.¹⁴¹

Ke konci padesátých let vstupuje do literatury science fiction jeden z předních českých spisovatelů – Josef Nesvadba. Ten debutoval sbírkou povídek *Tarzanova smrt* z roku 1958 a jeho další povídkové sbírky jen utvrzovaly jeho vysoké postavení v rámci žánru. Několik jeho povídek bylo dokonce publikováno i v amerických magazínech orientujících se na SF. Hlavními hrdiny jeho povídek je často člověk, proti kterému se postavil jeho vlastní vynález – technika. Nesvadba se inspiroval v příbězích zejména zahraničních autorů, do kterých ale

¹³⁷ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 626.

¹³⁸ NEFF, Ondřej. *Pět etap české fantastiky*, s. 17.

¹³⁹ SCHNEIDER, Jan. *Česká science fiction včera a dnes*, s. 25.

¹⁴⁰ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 29.

¹⁴¹ ADAMOVIČ, Ivan. *Science fiction*, s. 140.

vkládá morální otázky.¹⁴² Považujeme jej za průkopníka spekulativní, ale i ironické SF, jejímž cílem je zabývat se vědeckým poznáním, jeho hranicemi i důsledky pro člověka. Ostatní autoři jako Babula či Běhounek na rozdíl od něj navázali na tradici čisté technické science fiction. V této době publikoval své knihy i Ludvík Souček.¹⁴³ Ten se podobně jako Běhounek zajímal o možnosti existence vyspělých civilizací ve vesmíru. Byl velkým příznivcem Ericha von Dänikena, zakladatele a popularizátora těchto teorií, ve kterých Daniken vyslovuje myšlenku, že naše planeta byla v minulosti obývána či spíše navštívena inteligentnější a technologicky vyspělejší mimozemskou rasou, která se i do jisté míry mohla podílet na vzniku lidského druhu, zasahovala do jeho vývoje a stála za vznikem starověkých vyspělých civilizací, kterým pomáhala s jejich rozvojem. Souček dokonce do češtiny přeložil i první Danikenovu knihu *Vzpomínky na budoucnost*.¹⁴⁴ Z těchto teorií pak čerpal náměty pro své romány, mezi kterými nejvíce vyniká trilogie *Cesta slepých ptáků*.¹⁴⁵

Šedesátá léta 20. století byla spojena s celkovou bezproblémovostí publikovat díla science fiction, což bylo důsledkem uvolněné politické situace. V tomto období u nás dokonce vyšla antologie západních, především amerických, povídek science fiction s názvem *Labyrint*.¹⁴⁶

Na knižních pultech se v této době objevilo několik dystopií. Jednalo se například o antiutopický román *Návrat z ráje* od Čestmíra Vejdělka. V ní se hlavní hrdina, Řehoř, vydává na planetu Lucie, kde se chce věnovat otázkám a záhadám týkající se tamní civilizace. Nakonec vyjde najevo, že lidé jsou ovládáni centrálním počítačem, který měl nahradit lidstvo svou inteligentnější „myslí“. V daleké budoucnosti, kde je svět prošpikován nejrůznější technikou, se odehrává i příběh další dystopie od Jiřího Marka. V jeho díle *Blažený věk* jsou lidé jednoho města neustále ubezpečováni, že patří k nejšťastnějším lidem na světě. Ti na oplátku musí neustále opakovat své „ano“, což má sloužit jako důkaz jejich věrnosti.¹⁴⁷

Druhá polovina šedesátých let je spojena s postupným úpadkem české science fiction, který byl i zapříčiněn snížením zájmu o žánr ze strany čtenářů a fanoušků. Science fiction v této době potřebovala novou energii, nápady i témata, které jejím autorům mohla poskytnout západní science fiction. Vlivem politických událostí, které na konec vyústily v invazi vojsk zemí Varšavské smlouvy, se pomyslné dveře novým nápadům ze západu zavřely.¹⁴⁸

¹⁴² SCHNEIDER, Jan. Česká science fiction včera a dnes, s. 26.

¹⁴³ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 18.

¹⁴⁴ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*, s. 202.

¹⁴⁵ ADAMOVIČ, Ivan. Science fiction, s. 141.

¹⁴⁶ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 18.

¹⁴⁷ ADAMOVIČ, Ivan. Science fiction, s. 141.

¹⁴⁸ NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky, s. 19.

V první polovině sedmdesátých let nebylo science fiction moc přáno a díla vycházela pouze výjimečně. Obrat nastal až se sbírkou povídek od Jaroslava Veise. Na jeho knize Experiment pro třetí planetu se podílelo několik budoucích autorů, např. Ondřej Neff či Zdeněk Rosenbaum, kteří se například orientovali i v západní science fiction. Vznikla tak jedna celá generace autorů, kteří do science fiction vstoupili.¹⁴⁹ Veisova sbírka povídek (kterou napsal společně s Alexandrem Kramerem, jenž v té době nemohl zveřejnit své spoluautorství) byla v té době zjevením. Oba autoři napsali kvalitní povídky v duchu světové science fiction, které byly doplněny i o typickou českou ironii a pohled na některé události. Jejich pozdější díla už ale nedosahují takových kvalit.¹⁵⁰ Science fiction opět zažívala svůj boom, lidé se v rámci ní mohli přesunout jinam z prostředí normalizace, navíc jejím prostřednictvím mohli autoři kritizovat socialistickou společnost a režim, i přes to, že to nebyla pro autory hlavní funkce. Toto období je také spojené se vznikem fandomu, byly zakládány různé kluby, vycházely i časopisy a byly vyhlašovány soutěže pro možné budoucí autory.¹⁵¹

V 80. letech se čeští čtenáři science fiction dočkali úplně první antologie českých povídek, přičemž další antologie následovaly (např. Lidé ze Souhvězdí Lva, Železo přichází z hvězd, ...). V nich se představili autoři, kteří v dalších letech vydali i své romány a postupem času se zařadili k předním ikonám české science fiction. Mezi nimi zaujímá nezastupitelné místo i Ondřej Neff, který dodnes patří mezi „krále“ české science fiction. Ve svých dílech ukázal svou vynalézavost, kdy svá témata promýšlí do sebemenších detailů, a jeho příběhy jsou spojené s akčností, na což jsou čtenáři zvyklí ze západní science fiction. Mezi jeho významná díla můžeme zařadit sbírku povídek *Vejce naruby* nebo román *Měsíc mého života*.¹⁵²

Po pádu komunistického režimu se situace v Československu uvolnila nejen v politické a společenské sféře, ale i v té knižní. Produkce science fiction klesla, což bylo způsobeno i tím, že se někteří autoři vrátili ke své původní profesi, kterou za dob socialismu nemohli vykonávat, a tudíž se snížil počet autorů v oblasti science fiction. Současně se na náš knižní trh dostaly knihy zahraničních, zejména amerických autorů, které představovaly určitou konkurenci pro české spisovatele. Část čtenářů se přeorientovala na nový žánr fantasy, který si rovněž získal oblibu. Science fiction se tak stává žánrem, který má svůj uzavřený okruh čtenářů a fanoušků, své speciální časopisy, žánrová nakladatelství i internetové weby.¹⁵³

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁵⁰ ADAMOVIČ, Ivan. Science fiction, s. 144.

¹⁵¹ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 628.

¹⁵² ADAMOVIČ, Ivan. Science fiction, s. 144.

¹⁵³ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 628.

Po roce 1989 byla díla science fiction zprvu vydávána pouze ve speciálních nakladatelstvích, která se na tento žánr přímo zaměřovala. Jmenujme např. nakladatelství Laser-books (dříve známé jen pod názvem Laser) nebo nakladatelství Klub Julesa Verna. V posledních asi 15 letech se science fiction dostává i do nežánrových nakladatelství. V současnosti najdeme edici fantastické literatury v nakladatelství Argo, které vydává knihy od Philipa K. Dicka či Douglase Adamse, a v posledních několika letech vydává i romány českých autorů – například Františka Novotného nebo Vilmy Kadlečkové. Edici fantastiky najdeme také u nakladatelství Host. Významné postavení mají také časopisy, především magazín XB-1 (dříve známý pod názvem Ikarie). Za oblíbený můžeme také označit měsíčník Pevnost. Mezi internetové weby, které se věnují science fiction, patří např. FantasyPlanet, Sarden či Vlčí bouda.¹⁵⁴

Od 90. let se celá fantastická literatura, ale i science fiction začíná více rozšiřovat a do našeho prostředí začínají vnikat její různé podoby, které tu dříve nebyly. V současnosti science fiction představuje velmi pestrý žánr s rozličnými tématy a zaměřením.¹⁵⁵ Zatímco v šedesátých a sedmdesátých letech se autoři snažili navázat na Čapka či Nesvadbu a jejich spekulativní SF, v 90. letech převládala tvorba technicko-dobrodružné science fiction, kterou v tomto období představoval Ondřej Neff a jeho trilogie *Milénium* nebo například Jan Velinský a jeho románová trilogie *Kontinent neomezených možností*.¹⁵⁶ Populárními jsou také tzv. space opery, dobrodružné příběhy o dobývání vesmíru a střetávání s mimozemskými civilizacemi. V duchu tohoto odvětví SF publikují např. Julie Nováková či Edita Dufková. V českém prostředí je zastoupena i tzv. military SF, která líčí velké střety válečných budoucích konfliktů. Tu u nás píše např. Robert Fabián nebo Jan Kotouč.¹⁵⁷

¹⁵⁴ KŘEČEK, Jan. Poznámky k dvojdomosti české fantastické literatury po roce 1989. *Bohemica litteraria*. 2018, roč. 21, č. 2, s. 91–92.

¹⁵⁵ KUDLÁČ, Antonín K. K. *Česká žánrová literatura (sci-fi a fantasy)*. Online. In: České literární centrum. 2018. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-zanrova-literatura-sci-fi-a-fantasy/>. [cit. 2024-02-17].

¹⁵⁶ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 629.

¹⁵⁷ KUDLÁČ, Antonín K. K. *Česká žánrová literatura (sci-fi a fantasy)*.

3 Analýza vybraných knih

3.1 Václav Dvořák – Já, Finis

3.1.1 Autor

Václav Dvořák je český vysokoškolský pedagog, spisovatel a představitel současné literatury pro děti a mládež. Narodil se v roce 1976 v Lomnici nad Popelkou, kde strávil podstatnou část svého dětství. Po absolvování základní školy nastoupil na Střední průmyslovou školu v Jičíně, na níž studoval obor strojírenství, ve kterém pokračoval i na vysoké škole – Technické univerzitě v Liberci. Ve svém oboru se zaměřoval především na tepelnou techniku nebo aplikovanou mechaniku. Vysokou školu dokončil s červeným diplomem, na univerzitě ale zůstal, pokračoval ve studiu a postupně získal doktorský titul, docenturu a následně i profesorský titul. Kandidoval i na post děkana fakulty, ovšem neúspěšně.¹⁵⁸

Václav Dvořák vstoupil do literatury v roce 2018 svým románkem *Písečníci a bludný asteroid*, jež vypráví příběh jedenáctiletého Tomáše Nebuly z primitivní planety, na kterého čekají nemalá dobrodružství, při nichž odhaluje různá tajemství vesmíru i minulosti. Na něj navazuje druhý díl s názvem *Písečníci a probuzení krále*, který získal cenu Magnesia Litera v roce 2023. Dále můžeme jmenovat romány *Já, Finis* z roku 2020 nebo román adresovaný mladším čtenářům – *Jak se vaří drak*. Zajímavostí také je, že jeho knihy nevycházejí v nakladatelství, ale autor si je vydává vlastním nákladem, a mezi čtenáři jsou populární, o čemž svědčí již více než 60 000 prodaných výtisků i několik ocenění.¹⁵⁹

V současnosti se autor nadále věnuje psaní knih, kromě toho také vyučuje na Technické univerzitě v Liberci a pořádá různé besedy, zejména pro základní školy, kde svá díla přibližuje mladým čtenářům.¹⁶⁰

3.1.2 Dílo

Kniha *Já, Finis* je v pořadí druhým autorovým románem, který vyšel v roce 2020 a na jehož vydání se finančně podílelo i Ministerstvo kultury České republiky. Kniha si po svém publikování u čtenářů získala značnou popularitu, což také dokazuje fakt, že již rok poté, co se

¹⁵⁸ DVOŘÁK, Václav. *Autor – Václav Dvořák*. Online. 2023. Dostupné z: <https://www.vaclav-dvorak.cz/autor/>. [cit. 2024-04-13].

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ Tamtéž

objevila na knižním trhu, získala cenu Magnesia Litera (konkrétně v kategorii Kosmas – Cena čtenářů). Ve stejném roce se k ní přidalo i další prestižní ocenění – Zlatá stuha, tentokrát za výtvarnou stránku knihy.

Ilustrace, kterých v knize najdeme poměrně dost, jsou nedílnou součástí románu a pomáhají dotvořit čtenáři představu o samotném příběhu, prostředí i jednotlivých postavách (kladných i záporných). Autorem těchto vyobrazení je Jakub Cenk, který takto ilustroval i ostatní autorovy romány. Dílo má celkem 290 stran a je rozepsáno do 80 kapitol. Ty jsou většinou velmi krátké, často se jedná např. o dvoustránku, a napomáhají tak rychle plynoucímu a gradujícímu ději knihy. Ten je chronologický, jednotlivé kapitoly posouvají děj neustále kupředu. Jen v několika případech, při vzpomínkách některých postav, je použita retrospektiva.

Protagonistou knihy je dvanáctiletý Petr, který žije ve světě, z něhož se již dvacet tři let ztrácejí malí chlapi. Stane se to vždy o půlnoci k jejich osmým narozeninám. Čerstvě osmiletý chlapec vždy zmizí a nikdo neví kam a proč. Jediní, kteří zůstávají, jsou chlapi s nějakým handicapem. Proto se v příběhu dočteme o Petrovi se světloplachostí nebo například o autistovi Davidovi či Kubovi, což je zase Petrův kamarád pohybující se na vozíku. Petr má mladšího brášku, který zanedlouho oslaví osmé narozeniny, a proto se rozhodne, že přijde této záhadě na kloub a zůstane v noci vzhůru. Jak si řekne, tak udělá a v noci se mu podaří zahlédnout nějaké bytosti, které si jeho brášku odnesou neznámo kam. Rozhodne se jej zachránit a má i dobrý plán. Když má zanedlouho slavit osmé narozeniny i bratr jeho spolužačky Anežky, přesně

o půlnoci se s jejím bratrem vymění a místo něj se tak dostává do cizího světa. V tomto neznámém světě s temnou džunglí a divnými tvory jej zachrání kluk, který jej odvede do Jámy – tábora kluků, kteří přežili. Postupně se Petr i čtenáři dovídají, že se nacházejí na cizí mimozemské planetě a jejich Nepřítel je chce využít k napadení Země. Většina kluků je držena u Nepřítele, ale některým z nich se podařilo utéct a ukrýt v Jámě. Petra začínají oslovovat jako Finis, což znamená ten, kdo je posledním uneseným chlapcem a který by měl všechny zachránit. Finis spolu s ostatními kluky se vydávají zjistit, kdo je onen Nepřítel a jak by jej mohli porazit.

Při čtení příběhu je patrné, že kniha spadá do žánru science fiction. Nalezneme v ní motivy, které jsou typické právě pro tento žánr, např. mimozemské civilizace, cestování vesmírem i v čase nebo právě dobrodružný děj odehrávající se často ve vzdálené či blízké budoucnosti.

Příběh knihy se z menší části odehrává na planetě Zemi, ale podstatná část příběhu probíhá na neznámé planetě, kam chlapi mizí. Většinu času se postavy pohybují po temném a nebezpečném povrchu planety, který je tvořen neprostupnou džunglí plnou stromů, keřů

a divných cizích bytostí. Zmíněné prostředí dodává knize ponurou až děsivou atmosféru. O něco přívětivější místo je tzv. Jáma, osada, kde se usídlili chlapi, kteří utekli Nepříteli. Jámu bychom mohli přirovnat k nějakému polnímu táboru, který zahrnuje veškeré části potřebné k životu – např. kuchyně, příbytky vyhloubené do zdi atd.

O době, v jaké se příběh odehrává, nejsou v textu žádné konkrétní údaje či náznaky, které by sloužily k bližšímu časovému určení. Předpokládáme, že se příběh odehrává v budoucnosti, ale nemůžeme určit, zdali se jedná o budoucnost bližší, či vzdálenou. Jediný časový údaj v knize je dvacet tři let. To je období, po které se ze Země ztrácejí chlapi.

Právě malí chlapi jsou nedílnou součástí této knihy a hlavním tématem je jejich únos neznámo kam. Ženské postavy v knize rovněž vystupují, mezi nimi zejména maminka Petra a jeho kamarádka Anežka, ovšem zůstávají víceméně jako epizodní role. S maminkou se setkáváme na začátku knihy, kdy v ní převládá strach a smutek z Martinových osmých narozenin, současně ale na ni vzpomíná také Petr při své cestě a „na dálku“ jí slibuje, že se vrátí i s bratrem. Maminka zde tedy funguje jako určitá motivace a podpora na Petrově cestě.

Hlavní hrdina, Petr, je dvanáctiletý kluk, který trpí světloplachostí, a tak musí po celý den nosit speciální brýle, které tlumí sluneční paprsky dopadající na jeho oči. Život se mu změní s bratrovými osmými narozeninami, při kterých zmizí neznámo kam. Petr se v tu chvíli nevyrovná s jeho osudem a odvážně se pouští do bratrovy záchrany. Je nutné říct, že Petrův mladší bratr, Martin, je pro příběh, ale zejména pro hlavního hrdinu, naprosto stěžejní. I přes to, že se s ním setkáme pouze na začátku a konci knihy, jeho postava je přítomna v celém příběhu. On je tím, kvůli komu se Petr vydal do neznáma, riskoval pro něj svůj život a určitě způsobil svým odchodem rodičům velkou bolest. Především je ale Martin oním hnacím motorem, který dodává Petrovi sílu a vůli pokračovat v cestě dál a dál.

Další postavou je Tygr, kluk, který zachrání a odvede Petra do Jámy. Již od jejich prvního setkání je mezi nimi cítit určitý respekt a spojení. Tygr se s Petrem moc nebaví, nevěnuje mu pozornost, přesto k němu cítí určitou náklonnost. Toto pouto si čtenář neumí moc vysvětlit a k jeho rozuzlení dojde až úplném závěru knihy.

V knize se objevují další postavy z řad kluků, např. Štípek, Dráp, Medvěd, kteří hrají více či méně důležitou roli. Všechny ale spojuje společný problém, jejich uvěznění na cizí planetě. Společně se snaží přežít, což vyžaduje určitou hierarchii v jejich společenství, respekt i spolupráci. Ačkoli mezi některými nepanují úplně přátelské vztahy, pokud se objeví nebezpečí, dokážou všichni spolupracovat a bojovat proti nepříteli.

Odvaha, přátelství, dobrodružství i sourozenecká láska patří mezi hlavní motivy celé knihy. Bez lásky k sourozenci by se Petr nevydal hledat svého brášku, bez odvahy by neměl

sílu postavit se proti neznámému zlu, které unášelo malé chlapce, a už vůbec by nemohl pokračovat ve svém údělu zachránce. Bez svých přátel, které na neznámé planetě získal, by zřejmě nezachránil ani svého sourozence, ostatní kluky či celou planetu Zemi.

Celá kniha je psána spisovným jazykem, jakmile se dostáváme do Jámy, chlapci používají neologismy – vlastní názvy, kterými pojmenovali bytosti na planetě (Pterod'áci, Paleoptéry). V souvislosti s tematikou vesmíru a jeho prostorem se v díle objevují odborné termíny jako červí díra, oběžná dráha či geostacionární dráha a setkáme se i s užitím dvou vlastních jmen, která pocházejí z latiny (Primus a Finis).

3.2 Lois Lowryová – Dárce

3.2.1 Autor

Lois Lowryová je americká spisovatelka a představitelka současné literatury pro děti a mládež. Narodila se na Havaji v roce 1937 jako prostřední dítě do rodiny armádního zubaře a otcovo povolání znamenalo pro rodinu časté stěhování. Do školy začala chodit v New Yorku, nicméně se začátkem války byl její otec převelen do Tichomoří a její matka se s ní i jejími dvěma sourozenci přestěhovala do Pensylvánie, kde bydleli její prarodiče. Následně se rodina přestěhovala do Tokya, ale střední školu autorka ukončila opět v New Yorku. Lois se vdala ve svých 19 letech za důstojníka armády, což pro ni znamenalo časté stěhování, během něž porodila čtyři děti. Poté, co její manžel opustil armádu, se přestěhovali do Maine, Lois dokončila vysokou školu a začala profesně psát, o čemž snila již od dětství. Její manželství se v roce 1977 nakonec rozpadlo, ale později Lois potkala nového muže, po jehož boku strávila dalších třicet šťastných let svého života. Velkou ránu jí život uštědřil v podobě smrti jejího staršího syna, který zemřel při výkonu služby u amerického letectva.¹⁶¹

Každá kniha Lois Lowryové se liší obsahem i stylem. Všechny ale spojuje téma důležitosti lidských vztahů. Její první dílo je fiktivním vyprávěním o předčasné smrti její sestry a dopadu smrti na rodinu. Následující kniha zase zdůrazňuje význam role, kterou každý z nás hraje v životě svých blízkých. Kniha Dárce a její pokračování si kladou za cíl, aby si lidé uvědomili, že všichni žijeme ve vzájemných vztazích, jsme na sobě závislí, stejně jako na přírodě a celém světě.¹⁶²

¹⁶¹ LOWRY, Lois. *Biography - Lois Lowry*. Online. 2024. Dostupné z: <https://loislowry.com/biography/>. [cit. 2024-04-13].

¹⁶² Tamtéž

V současnosti je Lois Lowryová babičkou a ke svému psaní dodává že: *For my own grandchildren – and for all those of their generation – I try, through writing, to convey my passionate awareness that we live intertwined on this planet and that our future depends upon our caring more, and doing more, for one another.*¹⁶³

3.2.2 Dílo

Knihu vydala autorka v roce 1993 a o rok později ji Association for Library Service to Children udělila ocenění Newbery Medal, která je udělována americkému autorovi, který význačně přispěl do americké literatury pro děti a mládež. Do češtiny bylo dílo přeloženo Dominikou Křesťanovou, obálku navrhl Michal Menšík a vydáno v roce 2013 nakladatelstvím Argo. Ve stejném roce vyšla i e-kniha a o rok později došlo k opětovnému vydání, tentokrát s filmovým přebalem.

Knihla nás zavádí do světa, ve kterém lidé neznají války, strach, city a ani minulost lidského pokolení. Lidé žijí ve společenství, které vede Rada starších, která o všem rozhoduje a určuje i to, jaké povolání budou lidé vykonávat. Hlavním hrdinou příběhu je chlapec jménem Jonas, kterému bude čerstvě dvanáct let a čeká, až mu určí jeho budoucí povolání. Při obřadu mu Rada starších sdělí, že je vyvolený a stane se novým příjemcem paměti, jelikož ten současný už je starý a potřebuje svého nového nástupce. Jonas se u něj bude cvičit a bude mít za úkol přijmout veškeré vzpomínky na minulost lidí, které mu budou předány Dárcem. Jonas postupně získává různé lidské vzpomínky, např. na sních a sánky, rodinnou večeři, ale i na hlad, válku a utrpení. Zjišťuje, že ačkoli jejich společenství netrpí hladem a nežije ve válce, přece jen není zcela ideální. Byla zavedena totální jednota, lidé nerozlišují krásu jednotlivých barev, nejsou schopni cítit různé druhy emocí a Jonas si klade otázku, zdali by bylo možné jejich společenství změnit.

Příběh knihy se odehrává v blíže nespecifikované vzdálené budoucnosti. V textu nenalezneme zmínku o žádných časových údajích, žádná data. Jediným ukazatelem je výpověď Dárce, který při předávání vzpomínek Jonasovi uvádí, že existovalo mnoho příjemců paměti. Děj se odehrává v uzavřeném společenství lidí. Mohli bychom to přirovnat k vesnici, či menšímu městu, kde se lidé znají a jsou pod kontrolou Rady starších a určitého systému.

¹⁶³ „Mým vnoučatům – a jejich generaci – se snažím, prostřednictvím psaní, předat mé přesvědčení, že na této planetě jsme všichni propojeni a naše budoucnost závisí na tom, jak moc se budeme starat a konat jeden pro druhého.“ (vlastní překlad)
LOWRY, Lois. *Biography - Lois Lowry*. Online. 2024.

V tomto „městě“ najdeme domy lidí, společenskou budovu či Dům stáří. Velká část příběhu se odehrává v Dárcově příbytku či v domě, kde bydlí se svými rodiči a sestrou. Ke konci vyprávění, po Jonasově útěku, se děj odehrává i mimo společenství.

V knize autorka používá chronologickou kompozici. Celkem má kniha 208 stran, které jsou rozděleny do 23 kapitol. Děj je dynamický a víceméně se drží hlavní linie příběhu, nenalezneme zde žádné odbočky (výjimkou jsou momenty, kdy (nejen) Dárce vzpomíná na události dávno minulé, v nichž je užito retrospektivy).

Hlavní postavou příběhu je dvanáctiletý Jonas, který je na počátku knihy velmi neklidný, jelikož se má dozvědět své určení – povolání, kterým bude pomáhat společenství. Stává se příjemcem paměti, jehož úkolem bude obdržet od Dárce veškeré lidské vzpomínky. Jonas se ze začátku drží, zprvu přijímá radostné vzpomínky, ale pak i ty bolestivější a negativní. Současně se dozvídá, co vše lidé dříve měli a mohli vnímat, a o co teď, po zavedení jednoty, přišli. Je zmatený, přemýšlí nad tím, zdali lidem dříve nebylo lépe a zdali by se to nemělo změnit.

Další postavou je samotný Dárce, starší muž, který má za úkol předat Jonasovi vzpomínky. Během čtení můžeme cítit jeho únavu a vyčerpání, jelikož nese veškeré utrpení lidstva ve své hlavě. Velmi bolestné jsou pro něj chvíle, kdy musí předávat Jonasovi negativní vzpomínky, protože při nich Jonas sám trpí.

V příběhu také vystupují Jonasovi rodiče. Jejich vztah ovšem není takový, jako bychom asi čekali. Rodiče dětem nevyjadřují žádné blízké či hluboké emoce, na konci dne se jich sice zeptají, jak se přes den měly, ale připomíná nám to spíše konverzaci vzdálených kamarádů než blízkých příbuzných. Jako by byl jejich vztah spíše formální. I se sestrou Lily má Jonas vztah jiný, než jsme zvyklí v našem světě, bez sourozeneckého pošťuchování a hlubšího propojení.

V knize dále vystupují Jonasovi kamarádi, zejména nejlepší kamarád Asher. Jonas s ním tráví volný čas a rozumí si s ním. Vše se ale změní, když Jonas začne u Dárce svůj výcvik, o kterém nemůže s nikým mluvit. To mu také brání v normální komunikaci. Jeho kamarádi by se určitě rádi dozvěděli, co vlastně celý den dělá a jak probíhá jeho výcvik, ale Jonas to zkrátka říct nesmí. Navíc jej ovlivňují jeho nově nabyté vzpomínky, což je dobře patrné například v momentě, kdy si jeho kamarádi hrají na válku. Ještě před svým výcvikem by se k nim s chutí přidal, ale teď, když ví, co válka znamená, se své kamarády snaží přesvědčit, aby si na ni nehráli. Bohužel nemůže říct víc a jeho kamarádi ho vůbec nechápou. Koukají na něj, jako na blázna.

V knize můžeme nalézt několik hlavních myšlenek, nad kterými se čtenáři mohou zamyslet. Kniha vykresluje svět totality, ve kterém je zavedena jednoty, lidé neznají barvy, svět

je pro ně černobílý, funguje zde Rada starších, která rozhoduje de facto o každém z nich. Viditelné je to i na povoláních, která lidem určuje právě Rada. Dalším motivem, který je stěžejní v příběhu, jsou lidské vzpomínky. Svět, ve kterém Jonas žije, jsou vzpomínky schovány v paměti jednoho člověka. Ale je to tak v pořádku? Neměly by vzpomínky mít všichni. Nejsou to právě ony, které z nás dělají to, čím doopravdy jsme?

3.3 František Tichý – Rekrut 244

3.3.1 Autor

František Tichý je český spisovatel a středoškolský učitel biologie a chemie. Po úspěšném absolvování Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy založil společně se svými přáteli alternativní gymnázium s názvem Přírodní škola. Začátky této instituce shrnul ve své knize *Přírodní škola – cesta jako cíl*, na niž navázala jeho další publikace s názvem *Výchova jako dobrodružství aneb to se v té Přírodní škole učíte o stromech?*. Obě knihy obsahují nejen zákonitosti a principy, podle kterých učitelé vyučují, ale také spoustu vzpomínek a příběhů ze školního prostředí.¹⁶⁴

Románová tvorba Františka Tichého cílí především na mladší a dospívající čtenáře. Jeho první kniha s názvem *Můj přítel Dominik*, která vyšla v samizdatu, je spojením fantasy s křesťanskými prvky. Velký ohlas získal až jeho další román *Transport na věčnost*, jež se odehrává v období Protektorátu a hlavními postavami je parta mladých kluků. Kniha líčí příběh židovské rodiny v terezínském ghettu a křesťanské rodiny, která je zapojena v odboji. Děj knihy se inspiroval v reálných historických příbězích. Autor za tuto knihu získal v roce 2018 ocenění *Magnesia litera* v kategorii kniha pro děti a mládež. Dílo bylo také přeloženo do polštiny či bulharštiny.¹⁶⁵

Autor se také zasloužil o vydání sbírky básní čtrnáctiletého terezínského vězně Hanuše Hachenburga (*Hned vedle bílá barva mráčků*) v roce 2010 a spolupracoval na zpracování pozůstalosti odbojáře Josefa Kratochvíla. Oba se pak objevili jako hlavní postavy ve výše uvedeném románu.¹⁶⁶

¹⁶⁴ BAOBAB. *František Tichý*. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.baobab-books.net/author/frantisek-tichy>. [cit. 2024-04-13].

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Tamtéž

3.3.2 Dílo

Kniha vyšla v roce 2022 v nakladatelství Baobab a již o rok později získala ocenění Zlatá stuha v kategorii beletrie pro mládež. Děj je doprovázen ilustracemi, které pro román nakreslil Stanislav Setinský a které pomáhají dotvářet představy o daných událostech. Zajímavostí je, že veškeré ilustrace i text knihy je v modré barvě. Kniha má celkem 304 stran a je rozdělena do 6 větších částí – Jaro; Léto; Podzim; Zima; Pevnost; A zase jaro. Každá z nich je navíc uvozena citátem z jiné knihy či výrokem nějakého autora (např. část Léto je uvedeno výrokem Artura C. Clarka, část Podzim obsahuje výňatek z knihy Dárce od Lois Lowryové). První čtyři části jsou navíc dále rozděleny do čtyř kratších kapitol. Kniha zachovává chronologickou kompozici, děj se soustředí zejména na protagonistu knihy a zbytečně nerozvádí příběhy vedlejších postav, pokud to není nutné pro hlavní dějovou linii. Pouze v případě vzpomínek je využita retrospektiva.

Hlavní postavou knihy je teenager Jony, který žije v blízké budoucnosti. Všichni lidé v jeho světě jsou napojeni na tzv. Systém, který např. neustále kontroluje jejich zdravotní stav nebo je naviguje při cestě do školy. Jony chodí do školy, kde absolvuje různé předměty a pro svou inteligenci i vnímavost je vybrán, aby se přes léto zúčastnil vojenského výcviku. V létě tedy odjíždí, aby se stal rekrutem, a ve výcvikovém středisku nově nesmí komunikovat ani se svými rodiči ani jinými příbuznými. Rekruti s pomocí svých myšlenek na dálku trénují ovládnutí robotů, simulují různé bojové či záchranné situace za hranicemi Evropy. Při jedné reálné misi zraní Jonyho kamaráda Filiho, který mu zároveň prozradí, že veškeré simulace nejsou simulacemi a že musí rychle utéct. Jonymu se útek podaří a nachází útočiště u party dětí, které žijí v jeskyni, živí se chovem dobytka a sběrem darů přírody. Jony se od nich dozvídá, že když byly menší, jejich rodiče je bránili před vlivem Systému, aby si mohly dětství užít radostně bez technologií. Ačkoli Jony žije s partou, neustále ve své mysli slyší hlasy Systému, které mu nařizují, aby se vrátil zpět. Jony se vrátit nechce, a rozhodne se něco změnit.

Příběh se odehrává v roce 2055, což je možné vyčíst přímo z přebalu knihy. V příběhu rok zmíněn není, pouze v jednom momentě jsou datovány události do 40. let 21. století, což je jediným vodítkem k zjištění, že se kniha odehrává po tomto období. Nevíme, kde se příběh odehrává, můžeme jen předpokládat, že jde o to český prostor. Z děje zjišťujeme, že celá Evropa je ohraničena zdí, za kterou se nachází nepřátelé. Začátek příběhu se odehrává ve městě, kde Jony bydlí spolu se svými rodiči a bratrem. Druhá část příběhu se odehrává ve výcvikovém armádním středisku, kam je Jony vybrán. Spolu s dalšími rekruty jsou převezeni vlakem, ale nemáme žádné informace, na jakém konkrétním místě se nachází. Další část příběhu se

odehrává ve volné přírodě poté, co Jony uteče z armády a skrývá se spolu s dalšími dětmi v jeskyni a přilehlých polích, kde společně žijí. Zbytek příběhu se odehrává za zdmi Evropy, kde žijí „nepřátelé“, kteří se nechtěli podřídít Systému a žijí tak život bez technologií.

Lidé v příběhu žijí ve společnosti plné moderních technologií, které jim ulehčují jejich život – s pomocí ní se učí, technika také sleduje jejich zdravotní stav nebo jim plánuje jejich volný čas. Všichni, mezi nimi i hlavní hrdina příběhu Jony, jsou napojeni na tzv. Systém, který ví o lidech téměř všechno a snaží se, aby se jeho občané cítili stále dobře, šťastně a bezpečně. A tak je to myšleno například i v momentě, kdy v Jonyho třídě zemře spolužák a oni si mají vzít léky, aby necítili bolest z jeho skonu.¹⁶⁷ Jony se ale začne ptát sám sebe, zdali je Systém opravdu tak důležitý. Před samotným vstupem do výcviku ho varuje i jeho děda, který Systému moc nevěří, naopak má k němu zjevný odpor, a žádá jej, aby se vždy snažil zachovat si bystrý úsudek. Jonyho otec nicméně tuto zprávu vítá s nadšením a má radost, že bude mít doma hrdinu. Jako by si ani vůbec neuvědomoval, kam to Jony jede. Nejhůře ze všech jeho odjezd prožívá matka a jeho mladší bratr Kevi. S Jonym jede na výcvik i jeho kamarád Miki, který je ale Systému

a armádě oddán až do konce a nechce slyšet nic o falešných simulacích ani zabíjení civilistů.

Jony a další kadeti jsou neustále bombardováni výroky, že za zdmi jsou nepřátelé. Nejsou to ale nepřátelé v pravém slova smyslu, ve skutečnosti jde o ty, kteří nechtějí do svých životů pustit techniku a jednotně se „začlenit“ do Systému a kladou důraz mimo jiné na duchovní hodnoty. Dochází ke střetu mezi moderní, technologickou civilizací a lidmi, kteří žijí „zastaralým“ životem bez technologií, a jsou věrni hodnotám jako rodina, přátelství a důvěra.¹⁶⁸

Co je na knize originální, je jazyk, jakým je psána a jímž postavy promlouvají. Dílo je psáno spisovným jazykem, ovšem postavy používají hovorový jazyk, který je často doplněn anglicismy, slova běžně užívaná současnou generací. Autor tím chce zřejmě docílit toho, aby se přiblížil moderní generaci a aby čtenáři měli o knihu zájem.¹⁶⁹

Mezi hlavní motivy knihy patří zejména moderní technologie, které i v současném světě hrají v životě lidí velkou úlohu a neustále nás ovlivňují. Dílo poukazuje na kontrast mezi životem s nimi a bez nich, a je jen na čtenáři, do kterého světa by chtěl patřit raději. Příběh také

¹⁶⁷ KORBEL, Luděk. *Jak se vymanit ze světa, který ovládá naši mysl*. Online. ILiteratura.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/46301-tichy-frantisek-rekrut-244>. [cit. 2024-04-13].

¹⁶⁸ Tamtéž

¹⁶⁹ Tamtéž

poukazuje na důležitost a význam rodiny a přátel, které potřebujeme ve všech chvílích našeho života, v radostných i smutných.

3.4 Karel Čapek – R. U. R.

3.4.1 Autor

Karel Čapek byl významný český prozaik, dramatik, žurnalista i autor knih pro děti. Narodil se v roce 1890, jeho otec pracoval jako lékař a jeho matka sbírala slovesný folklór. V Praze absolvoval filozofickou fakultu a ve svém studiu se zaměřoval na filozofii, dějiny výtvarného umění, ale také anglickou, německou a francouzskou filologii. Během studií navštívil Berlín a Paříž. Karel Čapek začal psát již při svých studiích, zprvu psal také společně s bratrem Josefem.¹⁷⁰

Celosvětově významným se stala jeho divadelní hra R. U. R. znázorňující Čapkovy pesimistické výhledy na budoucnost techniky. Právě slovo „robot“, které Čapek v této hře použil převzaly další jazyky a je dnes běžně užíváno. Čapek proslul i dalšími dramaty, např. Věc Makropulos řešící tematiku věčného života či Ze života hmyzu.¹⁷¹

Čapek je významný i pro svá prozaická díla, např. jeho Válka s mloky zobrazuje nález inteligentních mloků, které lidé používají jako levnou pracovní sílu do doby, než se mloci nakonec vzbouří a podmaní si svět. Můžeme zmínit také jeho povídkovou tvorbu (Povídky z jedné a druhé kapsy).¹⁷²

3.4.2 Dílo

Divadelní hru R. U. R. vydal Čapek v roce 1920 a rok později měla svou premiéru. V knižní podobě je vydávána do současnosti u různých nakladatelství. Hra se dočkala i zpracování v podobě komiksu u nakladatelství Argo. Komiks získal v roce 2021 ocenění Zlatá stuha v kategorii komiks pro děti a mládež. Kniha má 128 stran a je rozdělena na předehtu a tři dějství. Příběh je psán chronologicky, pouze ve vzpomínkách je použita retrospektiva.

Divadelní hra začíná příjezdem Heleny na ostrov, kde se v továrnách vyrábějí roboti. Na ostrově bydlí pouze šest mužů, kteří se o výrobu robotů starají. Jeden z nich, Harry Domin,

¹⁷⁰ FORST, Vladimír et al. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 1 A–G*. Praha: Academia, 1985, str. 381.

¹⁷¹ ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky*, s. 51–52.

¹⁷² FORST, Vladimír et al. *Lexikon české literatury*, str. 383.

provede Helenu po továrně, poví jí o historii výroby i to, jak jsou roboti důležití jako pracovní síla. Helena nakonec na ostrově zůstane a za Harryho Domina se provdá. V následujících dějství sledujeme postupný úpadek života lidí. Přestávají se rodit děti, jelikož lidé žijí jen v blahobytu a nemusejí pracovat. Roboti se nově začínají bouřit, nechtějí být jen podřadnou pracovní silou a požadují svá práva na život. Postupně začnou zabíjet lidi na celém světě a dostanou se až na ostrov. Z malé skupiny ostrovních lidí přežívá jen jediný člověk – stavitel Alquist. Roboti od něj požadují návod na výrobu robotů, jenže ten spálila už dříve Helena. Postupně se však u dvou robotů objevují dosud skryté city – láska. Ti pak spolu pak odcházejí do světa jako nový Adam a Eva, nová naděje pro zrod lidstva.

Hra byla vydána v roce 1920 a předpokládáme, že její děj se odehrává v budoucnosti, ovšem z textu hry nelze vyčíst bližší informace. Můžeme tak jen hádat, jestli autor myslel konec 20. století, či dobu mnohem pozdější.

Příběh se odehrává na ostrově, kde probíhá výroba robotů, konkrétně v bytě Harryho Domina, jenž v něm bydlí spolu s Helenou. Na ostrově se nachází pouze budovy určené k výrobě robotů, přístav, který funguje jako spojnice s ostatním světem, a určitá centrální budova, ve které se nachází byt hlavních postav. O zbytku světa se dozvídáme pouze z novinových zpráv, které jsou na ostrov doručovány lodí. Právě díky nim se dozvídáme o světovém dění, např. o začínající vzpouře robotů a zabíjení lidí.

V díle se setkáváme se sedmi lidmi, kteří na ostrově žijí a pracují. Šéfem celé výroby je Harry Domin, který je z výroby robotů nadšený, neustále podporuje další a další prodej a ani na konci svého života, kdy je roboty vězněn, si nepřipouští možnost, že stvořit roboty a prodávat je, aby za lidi vykonávali veškeré činnosti, byla naprostá hloupost a „špatný tah“. S Harrym souhlasí i většina inženýrů na ostrově – Fabry, Gall, Hallemeier a Busman. Stejně jako Harry, i oni výrobu podporují. Jejich názor ovšem nesdílí stavitel Alquist, který je zprvu roboty také nadšený, ale postupně se jeho názor velmi rychle změní, čemuž pomohou světové události – rostoucí počet vzpour robotů, a nakonec i zabíjení lidí. Sám Alquist si začne vyčítat existenci robotů, propadá skepsi a možná i depresím, když se roboti začínají bouřit a otáčet se proti svým stvořitelům. On je zřejmě jediný, který si uvědomil chybu lidského jednání, díky níž člověk stvořil roboty. Jeho myšlenky částečně sdílí i Helena, která sice byla manželkou Harryho, ale roboty vnímala nejen jako stroje, ale i jako živé bytosti, které by si zasloužily lepší zacházení.

Protipólem lidí jsou ve dramatu roboti. Setkáme se s „obyčejnými“ roboty, kteří pracují jako sekretářka či uklízeči, a tito roboti působí, že jsou smířeni se svým údělem. Poté tu ale máme roboty, kteří stojí za vzpourou, protože nechtějí být pouze levnou pracovní silou. Naopak

požadují svá práva a doslova jsou ochotni „jít i přes mrtvoly“, aby dosáhli svých požadavků. Tato situace připomíná koloniální doby a vztah kolonialistů a podrobených národů, jejichž lidé museli pracovat pro své pány.

Hlavním motivem knihy je stále se zdokonalující technika, která má za cíl pomáhat člověku v každodenním životě. Lidé jsou ovšem nenasytní a chtějí stále víc a víc, což se jim nakonec vymstí, protože to jsou právě oni, kdo v závěru bojují o přežití. Zvláště v současné době, kdy se neustále pracuje na zdokonalování tzv. umělé inteligence, kterou bychom mohli přirovnat k Čapkovým robotům v jeho díle, se téma hry stává velmi aktuální a svádí k zamyšlení, jak se bude naše budoucnost vyvíjet dál.

4 Metodické příručky k pracovním listům

4.1 Metodika – Já, Finis

Stručná anotace vyučovací jednotky	Žák se formou úryvků a úkolů v pracovním listu seznámí s knihou <i>Já, Finis</i> od českého spisovatele Václava Dvořáka.
Časová dotace	1 vyučovací hodina (45 minut)
Ročník	6.–7. třída
Vzdělávací obor	Český jazyk a literatura
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova
Mezipředmětové vztahy	Fyzika
Klíčové kompetence	Kompetence komunikativní, kompetence digitální, kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní
Pomůcky	Psací a malovací potřeby, pracovní list, zařízení s přístupem na internet
Forma výuky	Individuální, hromadná
Výukové metody	Práce s textem, práce s ilustracemi, brainstorming, diskuse,
Výstupy z RVP	<p>ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla</p> <p>ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo</p> <p>ČJL-9-3-06 rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede jejich výrazné představitele</p>
Cíle vyučovací jednotky	<p>Kognitivní:</p> <p>Žák čte literární ukázky s porozuměním.</p> <p>Žák vyhledá důležité informace v textu.</p> <p>Žák odpoví na otázky a zdůvodní své odpovědi.</p> <p>Afektivní:</p> <p>Žák vyjádří své dojmy po přečtení ukázky.</p>

	<p>Žák se zapojuje do diskuse.</p> <p>Psychomotorické:</p> <p>Žák nakreslí mapu.</p>
Cíle jednotlivých aktivit	<p>Aktivita 1:</p> <p>Žák znázorní myšlenkovou mapu k pojmu „odvaha“ a písemně odpoví na související otázky.</p> <p>Aktivita 2:</p> <p>Žák napíše svůj názor na otázku týkající se názvu knihy.</p> <p>Aktivita 3:</p> <p>Žák na základě ilustrací z knihy předvídá její některé znaky a vlastnosti.</p> <p>Aktivita 4:</p> <p>Žák přečte ukázkou z knihy a odpoví na dané otázky.</p> <p>Aktivita 5:</p> <p>Žák odpoví na zadané otázky na základě přečtení ukázkou z knihy.</p> <p>Aktivita 6:</p> <p>Žák na základě přečteného textu odpoví a výtvarně ztvární odpovědi (popřípadě vyhledá informaci na internetu).</p> <p>Aktivita 7:</p> <p>Žák po přečtení textu vyjádří vlastní názor a diskutuje s ostatními spolužáky.</p>

Pracovní list (dále jen PL) ke knize *Já, Finis* obsahuje celkem sedm hlavních aktivit, které mohou obsahovat další podotázky či úkoly. PL byl vytvořen na základě modelu E–U–R (třífázového modelu učení zahrnující tři fáze – evokace, uvědomění a reflexe) a tomu odpovídá i rozdělení jednotlivých aktivit na aktivity před čtením (aktivita 1–3), aktivity během čtení (aktivita 4–6) a aktivity po čtení (aktivita 7).

Aktivitami před čtením zjišťujeme žákovy¹⁷³ znalosti a informace, které o dané knize již má, nebo chceme vědět, co si o ní myslí (co si představuje, když uvidí přebal knihy, o čem

¹⁷³ V následující pasáži DP je užíván tvar žák (žáci), který ovšem zahrnuje jak žáky mužského, tak i ženského pohlaví.

kniha podle něj vůbec bude vyprávět atd.). Cílem těchto aktivit je tedy nasměrovat žáka k úvaze nad knihou předtím, než se s ní seznámí pomocí ukázek a různých úkolů.

Aktivita 1 se zaměřuje na jeden z hlavních motivů knihy – odvahu. Žáci mají za úkol doplnit podle sebe myšlenkovou mapu vztahující se právě k tomuto pojmu. Ke čtyřem šipkám v obrázku mohou doplnit vlastní názory a nápady, ovšem mohou jich napsat samozřejmě více. Dvě podotázky tohoto úkolu se obracejí přímo na žáka a jeho osobnost. Žáci introspektivně uvažují o svých zkušenostech a postoji k odvaze. Odpovídají, ve kterých situacích je podle nich důležité mít odvahu a sami sebe hodnotí, do jaké míry dokážou být odvážní. Ve druhé aktivitě pracuje žák se samotným názvem knihy. Musí zapojit fantazii a přemýšlet nad tím, co vyjadřuje, popřípadě by mohlo znamenat slovo Finis v titulu knihy. Jedná-li se o věc, něco smyšleného nebo určitou osobu. Třetí aktivita nabízí žákovi ke zhlédnutí podobu přebalu knihy a dvě z jejích mnoha ilustrací. Jeho úkolem je prohlédnout si tyto obrázky, zamyslet se nad nimi a vyjádřit své představy, domněnky a názory o prostředí, ve kterém se děj knihy odehrává, jaké postavy v příběhu vystupují i jaká je jejich role a jaká atmosféra v příběhu převládá.

Po úvodních úlohách před samotným čtením následují celkem tři úryvky, doplněné vždy několika souvisejícími otázkami či úkoly. Buď se vztahují k textu a žák na ně hledá odpovědi, nebo naopak po něm chtějí, aby se nad otázkami zamyslel a sdělil své vlastní názory či myšlenky. U obou typů otázek/úkolů je důležité, aby žák nejen informaci či názor napsal, ale i řádně zdůvodnil.

První ukázka (aktivita 4) pochází ze samotného začátku knihy. V něm se žáci dozvídají, že ze světa vždy v den svých osmých narozenin mizí chlapci. V ukázce se seznamujeme s hlavním hrdinou a jeho bratrem, kterému má být právě zanedlouho osm let. V prvním úkolu mají žáci za úkol napsat tři myšlenky či dojmy, které jim přišly na mysl během čtení nebo ihned po přečtení ukázky, a také své výpovědi mají zdůvodnit. Následující dvě otázky se týkají vypravěče příběhu. Žáci píšou, co se dozvěděli z textu o samotném vypravěči, o koho jde a jak se cítí. Svě odpovědi zdůvodní. Čtvrtá a pátá otázka se zaměřuje na postavu malého Martina. Žáci opět zaznamenají, co se o této postavě dozvěděli z textu a poté odpoví, proč se Martin rodičů ptá, zdali umře. V dalším úkole se mají žáci zamyslet a využít své fantazie či zkušeností a hádat, kam se mohou chlapci ztrácet a proč se tak děje. Poslední dvě otázky zmiňují ty chlapce, kteří na svoje osmé narozeniny nezmezili a mohli zůstat ve svých rodinách žít nadále. Žáci následně sdělí, zdali mají či znají ve svém okolí nějakého člověka s handicapem a mohou sdělit své zkušenosti s tímto spojené.

Druhá ukázka (aktivita 5) zachycuje moment, kdy se hlavní hrdina knihy, Petr, dostane do cizího světa a je zachráněn jedním z kluků. Ten jej odvede k ostatním chlapcům, kteří přežili

únos a vybudovali na bezpečném místě tábor. V něm Petr líčí svou cestu do tohoto světa a střet s nepřáteli. Pod textem se nachází celkem šest otázek. První čtyři otázky cílí na žákovu představivost. Ten má napsat, kde se děj úryvku podle něj odehrává, proč si to myslí a následně má napsat popsat některé bytosti či místa, která jsou v ukázce zmíněna. Žáci se mají zamyslet, jak mohli někteří chlapci přijít ke svým přezdívám. V odpovědi na poslední otázku mají žáci napsat, jestli i oni např. ve škole používají mezi sebou přezdívky a podle čeho si je vybírají.

V poslední třetí krátké ukázce (aktivita 6) se hlavní hrdina Petr dozvídá, že jej jeden z chlapců odvedl do Jámy – osady, kterou zbudovali přeživší chlapci. Od nich se také dozvídá, že jej unesli mimozemšťané a nacházejí se na jiné planetě. V textu je zmíněn pojem červí díra a v prvním úkolu mají žáci za úkol tento termín vysvětlit. Pokud o něm nic nevědí (s velkou pravděpodobností), mohou si jej najít na internetu a navzájem prodiskutovat. V další úloze jsou žáci požádáni, aby výtvarně znázornili jednoduchou mapu, jak by mohla Jáma (osada) vypadat, a vyznačit v ní např. důležité stavby, cesty atd. Poslední otázka se týká hlavního hrdiny a žáci se empaticky zamýšlejí nad tím, jak by se asi cítili v jeho kůži – v neznámém a nebezpečném prostředí cizí planety.

Pracovní list je zakončen závěrečnou aktivitou po čtení (aktivita 7), která se soustředí na fakta o možnosti existence mimozemského života. Žáci si přečtou krátký text a zamyslí se nad tím, zda by ve vesmíru mohla existovat mimozemská civilizace. Pokud ano, jak by mimozemšťané vypadali, zdali si myslí, že bychom se s nimi mohli (měli) setkat v budoucnu a jak by takové setkání mohlo vypadat. Následně se o své názory podělí se svými spolužáky.

4.2 Metodika – Dárce

Stručná anotace vyučovací jednotky	Žák se formou úryvků a úkolů v pracovním listu seznámí s knihou <i>Dárce</i> od americké spisovatelky Lois Lowryové.
Časová dotace	1 vyučovací hodina (45 minut)
Ročník	8.–9. třída
Vzdělávací obor	Český jazyk a literatura
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova
Mezipředmětové vztahy	Dějepis
Klíčové kompetence	Kompetence komunikativní, kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní
Pomůcky	Psací potřeby, pracovní list
Forma výuky	Individuální, hromadná
Výukové metody	Práce s textem, práce s ilustracemi, pětilístek, diskuse
Výstupy z RVP	<p>ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla</p> <p>ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo</p> <p>ČJL-9-3-06 rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede jejich výrazné představitele</p>
Cíle vyučovací jednotky	<p>Kognitivní: Žák čte literární ukázky s porozuměním. Žák vyhledá důležité informace v textu. Žák odpoví na otázky a zdůvodní své odpovědi.</p> <p>Afektivní: Žák vyjádří své dojmy po přečtení ukázky.</p> <p>Psychomotorické: Žák písemně doplní pětilístek.</p>

<p>Cíle jednotlivých aktivit</p>	<p>Aktivita 1: Žák doplní pětílístek k pojmu „vzpomínka“ a vyjádří svůj názor na důležitost vzpomínek.</p> <p>Aktivita 2: Žák na základě ilustrace z přebalu knihy předvidá některé její vlastnosti a znaky.</p> <p>Aktivita 3: Žák se zamyslí nad názvem knihy a předvidá charakteristiku a poslání protagonisty.</p> <p>Aktivita 4: Žák přečte text a odpoví na dané otázky.</p> <p>Aktivita 5: Žák odpoví na otázky na základě přečtení ukázky.</p> <p>Aktivita 6: Žák po přečtení textu vyplní zadané úkoly.</p> <p>Aktivita 7: Žák přečte ukázku a zodpoví navazující otázky.</p> <p>Aktivita 8: Žák přečte text a odpoví na dané otázky.</p> <p>Aktivita 9: Žák na základě úryvků zformuluje svůj názor na dané otázky a sdělí je spolužákům</p>
---	---

Pracovní list (dále jen PL) ke knize *Dárce* obsahuje celkem devět hlavních aktivit, které mohou obsahovat další podotázky či úkoly. PL byl vytvořen na základě modelu E–U–R (třífázového modelu učení zahrnující tři fáze – evokace, uvědomění a reflexe) a tomu odpovídá i rozdělení jednotlivých aktivit na aktivity před čtením (aktivita 1–3), aktivity během čtení (aktivita 4–8) a aktivity po čtení (aktivita 9).

Aktivity před čtením se opět zaměřují na žákovy představy a domněnky, které o knize má bez jakéhokoli bližšího seznámení s ní. První aktivitou je pětílístek, v němž žák vyplňuje asociace ke slovu vzpomínka, jelikož právě ty jsou jedním z hlavních motivů knihy. Pětílístek se skládá z pěti řádků. Na prvním se nachází dané slovo (vzpomínka), na druhý řádek by měl žák doplnit dvě přídavná jména, do třetího řádku tři slovesa, na čtvrtý řádek by měl napsat větu o čtyřech slovech a pátý řádek je určen pro synonymum, nebo antonymum. Všechna slova se

musejí vztahovat ke slovu vzpomínka. Žák také odpoví na otázku, zdali jsou v životě lidí (v jeho životě) vzpomínky důležité a svou odpověď i zdůvodní. Ve druhé aktivitě pracuje žák s přebalem knihy a jeho úkolem je zamyslet se nad tím, jaký příběh v knize najde, kde se děj odehrává a také kdy.

Po úvodních aktivitách následuje celkem pět krátkých ukázek z knihy. První úryvek (aktivita 4) sleduje hlavní postavu v rozhovoru s otcem. K tomuto textu jsou přiřazeny tři otázky. U první žák vyjmenuje postavy, které v úryvku vystupují. V odpovědi na druhou otázku žák napíše, co by podle něj mohl znamenat obřad Dvanáctek, Jedenáctek atd. U třetí otázky se žák zamyslí, kdo by mohl být oním příjemcem paměti, jaké povolání vykonává a proč je tak důležitý.

Druhá ukázka (aktivita 5) sleduje hlavního hrdinu při obřadu Dvanáctek. Jedná se o obřad, při kterém rada starších určuje, kdo bude vykonávat jaké povolání. Jonas se stává novým příjemcem paměti. K textu se pojí tři otázky. U prvních dvou žák vyjádří, jak se Jonas v ukázce cítí a jak na jeho zvolení reagují ostatní lidé. V odpovědi na třetí otázku žák napíše své domněnky o tom, čeho se mohl týkat neúspěch zmíněný v ukázce.

Třetí úryvek (aktivita 6) pochází ze samotného setkání Jonase a Dárce. Ten mu sdělí, že jeho úkolem bude přijmout veškeré vzpomínky na minulost od Dárce. Pod ukázkou se nachází celkem 5 otázek. Žáci nejdříve odpoví na to, proč se muž označuje jako Dárce a následně toto zjištění porovnají se svým předpokladem v úvodu PL. Následující dvě otázky se týkají vzpomínek Dárce. Žák se má zamyslet nad tím, na jaké události má Dárce vzpomínky a co znamená, že jej „tíží“. Poslední dvě otázky se zaměřují na Jonase, konkrétně musí žáci napsat, jaký úkol jej čeká a přemýšlet o tom, jak se asi cítí v dané situaci.

V předposledním úryvku (aktivita 7) se Jonas setkává s dalšími dětmi, které hrají hru „na válku“. Žáci musí nejdříve odpovědět na to, jaká atmosféra panuje mezi hrajícími si dětmi, následně napsat, co se stalo Jonasovi a nastínit, co může být příčinou nálady jeho a ostatních dětí.

V posledním úryvku (aktivita 8) zjišťujeme, co se stane se vzpomínkami v případě, že nový příjemce paměti zemře. Žáci se u této ukázky zamyslí nad tím, co může znamenat tzv. vyřazení a kdo by mohla být Rosemary.

V úplném závěru pracovního listu najdou žáci aktivitu po čtení (aktivita 9). Jejich úkolem je představit si, že žijí ve světě Dárce (kde si lidé pamatují pouze svůj život, dějiny svého společenství, nikoli ale celou historii lidstva), a následně popsat, co by se stalo, kdyby se najednou vzpomínky lidem vrátily, co by to znamenalo a jakým způsobem by je to ovlivnilo a proč.

4.3 Metodika – Rekrut 244

Cíl vyučovací jednotky	Žák se formou úryvků a úkolů v pracovním listu seznámí s knihou <i>Rekrut 244</i> od českého spisovatele Františka Tichého.
Časová dotace	1 vyučovací hodina (45 minut)
Ročník	6.–7. třída
Vzdělávací obor	Český jazyk a literatura
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova, Mediální výchova, Enviromentální výchova
Mezipředmětové vztahy	Dějepis, Informatika
Klíčové kompetence	Kompetence komunikativní, kompetence digitální, kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní
Pomůcky	Psací potřeby, pracovní list
Forma výuky	Individuální, hromadná
Výukové metody	Práce s textem, metoda volného psaní, Vennovy diagramy
Výstupy z RVP	<p>ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla</p> <p>ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo</p> <p>ČJL-9-3-06 rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede jejich výrazné představitele</p>
Cíle vyučovací jednotky	<p>Kognitivní:</p> <p>Žák čte literární ukázky s porozuměním.</p> <p>Žák vyhledá důležité informace v textu.</p> <p>Žák odpoví na otázky a zdůvodní své odpovědi.</p> <p>Afektivní:</p> <p>Žák vyjádří své dojmy po přečtení ukázky.</p> <p>Psychomotorické:</p> <p>Žák písemně doplní Vennovy diagramy.</p>

Cíle jednotlivých aktivit	<p>Aktivita 1: Žák formou metody volného psaní napíše svou představu o budoucí podobě světa.</p> <p>Aktivita 2: Žák vyjádří, zdali a jak často a dlouho využívá vyobrazenou techniku na obrázcích.</p> <p>Aktivita 3: Žák napíše, co ví o filmu Matrix.</p> <p>Aktivita 4: Žák na základě názvu knihy předvídá, o čem by mohla vyprávět.</p> <p>Aktivita 5: Žák přečte úryvek a odpoví na otázky k textu.</p> <p>Aktivita 6: Žák po přečtení textu odpoví na zadané otázky.</p> <p>Aktivita 7: Žák přečte ukázkou a následně zodpoví otázky.</p> <p>Aktivita 8: Žák přečte text, odpoví na otázky a doplní Vennovy diagramy.</p> <p>Aktivita 9: Žák na základě předchozích úryvků porovná jednotlivé světy Jonyho a Luka a vyjádří svůj názor, ve kterém z nich by chtěl žít a proč.</p>
----------------------------------	---

Pracovní list (dále jen PL) ke knize *Rekrut 244* obsahuje celkem devět hlavních aktivit, které mohou obsahovat další podotázky či úkoly. PL byl vytvořen na základě modelu E–U–R (třífázového modelu učení zahrnující tři fáze – evokace, uvědomění a reflexe) a tomu odpovídá i rozdělení jednotlivých aktivit na aktivity před čtením (aktivita 1–4), aktivity během čtení (aktivita 5–8) a aktivity po čtení (aktivita 9).

Aktivity před čtením se opět zaměřují na žákovy představy o knize bez bližšího seznámení s ní. V rámci prvního úkolu žák zodpoví otázku metodou volného psaní. Důležité je, aby nesoustředil na pravopis a jiné náležitosti, ale spíše na myšlenky a vše, co jej k danému tématu napadne. Ve druhé aktivitě má žák napsat, zdali a jak často používá vyobrazené technologie. Ve třetí aktivitě odpoví na otázku, jestli zná filmovou sérii Matrix a jak by mohla

souviset s tématem PL. Poslední aktivita se soustředí na název knihy a úkolem žáka je zamyslet se a předvídat, jaký příběh by se v knížce mohl rozvinout.

Hlavní část PL je tvořena ze čtyř kratších úryvků, ke kterým se opět vztahují otázky či úkoly. První ukázka (aktivita 5) pochází ze samotného začátku knihy, ve kterém převažuje popis světa hlavního hrdiny. První otázka zjišťuje, zda se žákovi během či po přečtení ukázky něco vybavilo, objevila se nějaká myšlenka, událost či asociace. V odpovědích na následující dvě otázky se má žák zamyslet nad tím, v jaké době by se příběh mohl odehrávat a jak by mohl tento jiný svět vypadat. Další dvě otázky cílí na dva technické přístroje, která se v textu objevují, konkrétně jak by mohly fungovat, k čemu by se daly využívat a zdali existuje něco podobného i v našem světě. V posledním úkolu žáci vyjádří, co je podle nich tzv. Systém a jak si jej představují.

Ve druhé ukázce (aktivita 6) se hlavní hrdina Jony dozvídá o tom, jak vypadal svět bez Systému. Dvě ze tří položených otázek se vztahují právě k tzv. Systému. Žáci mají na základě úryvku popsat, proč je Systém pro lidi důležitý, a zároveň se snažit vymyslet argumenty, proč by Systém mohl být pro lidi nevhodný či nebezpečný. V poslední otázce mají žáci napsat, jak rozumí slovu tzv. viruspejs.

Třetí krátká ukázka (aktivita 7) nabízí srovnání tzv. Systému z dvou různých úhlů pohledu, z pohledu Jonyho i jeho otce, k čemuž se má žák následně vyjádřit. Zkoumá oba názory na Systém a hledá možné důvody, které by mohly vést k tomu, že Jony s otcem nesouhlasí. Zdůvodní své uvažování.

V poslední úryvku (aktivita 8) se žáci setkávají s postavou Luka, kterého spolu s dalšími dětmi rodiče uchránili před vlivem Systému. Žáci napíší, co všechno se o Lukovi z úryvku dočetli. Následně do Vennových diagramů zaznamenají všechny možné rozdíly, které lze najít ve způsobu života Luka a Jonyho. V posledním úkole žáci svými slovy vysvětlí Lukův výrok z ukázky.

Po hlavní části PL následuje poslední úkol (aktivita 9). Žák uvažuje o obou nastíněných způsobech život a vyjádří, kterému světu by dal přednost, zdali by prožil dětství raději jako Jony, nebo Luke. Ke svému rozhodnutí připojí alespoň tři důvody.

4.4 Metodika – R. U. R

Cíl vyučovací jednotky	Žák se formou úryvků a úkolů v pracovním listu seznámí s knihou <i>R. U. R.</i> od českého spisovatele Karla Čapka.
Časová dotace	1 vyučovací hodina (45 minut)
Ročník	8.–9. třída
Vzdělávací obor	Český jazyk a literatura
Průřezová témata	Osobnostní a sociální výchova, Multikulturní výchova
Mezipředmětové vztahy	Informační a komunikační technologie
Klíčové kompetence	Kompetence komunikativní, kompetence digitální, kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence občanské, kompetence pracovní
Pomůcky	Psací potřeby, pracovní list, zařízení s přístupem na internet
Forma výuky	Individuální, hromadná
Výukové metody	Práce s textem, práce s přebaly, brainstorming, diskuse, vyhledávání informací
Výstupy z RVP	<p>ČJL-9-3-01 uceleně reprodukuje přečtený text, jednoduše popisuje strukturu a jazyk literárního díla a vlastními slovy interpretuje smysl díla</p> <p>ČJL-9-3-03 formuluje ústně i písemně dojmy ze své četby, návštěvy divadelního nebo filmového představení a názory na umělecké dílo</p> <p>ČJL-9-3-06 rozlišuje základní literární druhy a žánry, porovná je i jejich funkci, uvede jejich výrazné představitele</p> <p>ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát</p>
Cíle vyučovací jednotky	<p>Kognitivní:</p> <p>Žák čte literární ukázky s porozuměním.</p> <p>Žák vyhledá důležité informace v textu.</p>

	<p>Žák odpoví na otázky a zdůvodní své odpovědi.</p> <p>Afektivní:</p> <p>Žák vyjádří své dojmy po přečtení ukázky.</p> <p>Žák se zapojuje do diskuse.</p> <p>Psychomotorické:</p> <p>Žák vyhledá informace na mobilním telefonu nebo počítači.</p>
Cíle jednotlivých aktivit	<p>Aktivita 1:</p> <p>Žák na základě ilustrací předvídá, o čem by kniha mohla být.</p> <p>Aktivita 2:</p> <p>Žák vyplní myšlenkovou mapu k pojmu robot.</p> <p>Aktivita 3:</p> <p>Žák na základě textu popíše roboty.</p> <p>Aktivita 4:</p> <p>Žák porovná své představy robotů s autorovým popisem v ukázkách.</p> <p>Aktivita 5:</p> <p>Žák přečte úryvek a odpoví na dané otázky.</p> <p>Aktivita 6:</p> <p>Žák po přečtení textu vyplní zadané úkoly.</p> <p>Aktivita 7:</p> <p>Žák vyhledá na internetu informace o umělé inteligenci a zformuluje své názory týkající se této oblasti.</p>

Pracovní list (dále jen PL) ke knize *R. U. R.* obsahuje celkem sedm hlavních aktivit, které mohou obsahovat další podotázky či úkoly. PL byl vytvořen na základě modelu E–U–R (třífázového modelu učení zahrnující tři fáze – evokace, uvědomění a reflexe) a tomu odpovídá i rozdělení jednotlivých aktivit na aktivity před čtením (aktivita 1–4), aktivity během čtení (aktivita 5–6) a aktivity po čtení (aktivita 7).

Aktivity před čtením mají v žákovi vzbudit zájem o knihu a slouží ke zjištění představ, které o ní žák má, aniž by z ní četl nějaký úryvek. Aktivita 1 pracuje s různými přebaly jednotlivých vydání a žáci mají za úkol představit si a popsat, o čem by kniha mohla vyprávět, jaké v ní budou vystupovat postavy, kde a kdy se děj bude odehrávat. Jelikož v díle hrají hlavní úlohu roboti, aktivita 2 je zaměřena právě na ně. Žáci mají do myšlenkové mapy doplnit, jak si robota představují, konkrétně jeho vzhled, kladné i záporné vlastnosti a možný vztah

mezi člověkem a robotem. Součástí aktivity 3 jsou tři krátké úryvky z dramatu a úkolem žáků je z těchto ukázek zjistit, jak roboti vypadají právě v divadelní hře. V aktivitě 4 mají porovnat svoji představu s vyobrazením robotů v knize.

Po těchto úvodních aktivitách následují dvě ukázky a ke každé z nich se vztahuje určitý počet otázek. První ukázka (aktivita 5) sleduje dialog mezi Alquistem a Helenou, kteří rozebírají situaci ve světě, v němž se přestaly rodit děti. Na text navazují čtyři otázky. První se vztahuje k postavám z úryvku. Žák má za úkol napsat, jaké postavy spolu hovoří a jakou mají náladu. V odpovědi na druhou otázku mají žáci posoudit, jak hodnotí Alquist soužití lidí a robotů. Třetí otázka se zabývá důvodem, proč lidé přestali mít děti a v odpovědi na poslední otázku se mají žáci zamyslet nad tím, zdali se může stát něco podobného v budoucnosti i nám.

Druhá ukázka (aktivita 6) pochází z konce dramatu, v němž roboti převzali kontrolu nad světem a z lidí nechali žít pouze Alquista. Problémem robotů je ale jejich neschopnost se rozmnožovat, a tak dostane Alquist za úkol sepsat postup na jejich výrobu robotů, což si ale nepamatuje. Na tuto ukázku navazuje pět otázek/úkolů. V odpovědi na první otázku se má žák zamyslet, z jaké části knihy je tato ukázka (míněno, zda jde o začátek děje, či spíše už jeho konec) a proč si to myslí. Další otázka poté navazuje na tu předchozí a žák má napsat, co se před tím mohlo stát. V odpovědi na třetí otázku musí žák popsat, jakou náladu má v ukázce postava Alquisty a proč. V předposlední otázce žáci odpovídají, co roboti požadují a co je jejich cílem. V posledním úkolu se žáci vyzývají, aby se vrátili do myšlenkové mapy na první straně PL a porovnali, jak se liší jejich představy o vztahu robotů a lidí s vyobrazením vztahů v ukázce.

Poté následuje závěrečná aktivita po čtení. Roboti jsou v knize vyobrazeni jako inteligentní bytosti a jelikož je v dnešní době vyvíjena tzv. Umělá inteligence, mají si žáci k tomuto tématu vyhledat a zjistit informace na internetu (popřípadě z jiného zdroje) a zamyslet se nad tím, jaké výhody a nevýhody AI má a či by se jednou mohla stát hrozbou pro lidstvo.

4.4.1 Vyhodnocení dotazníků

V této části diplomové práce představíme dotazník s konkrétními otázkami pro vyučující a žáky, který navazoval na praktické ověření pracovního listu ke knize R. U. R., jež proběhlo na nejmenované základní škole v Olomouckém kraji, konkrétně v 8. ročníku, který navštěvuje 16 žáků. Krátké dotazníky se sedmi otázkami vyplnili všichni žáci i vyučující ihned po ověření pracovního listu ve vyučovací hodině. Většina otázek v dotazníku se shodovala pro žáky i vyučující, některé otázky se mírně lišily, pak byly zařazeny speciálně buď pro žáky, nebo vyučující (viz tabulka níže). Výsledné odpovědi žáků i vyučující, coby určitá zpětná vazba

k pracovnímu listu, mohou do budoucna posléze přispět k jeho dodatečné úpravě a zdokonalení. Po přehledu otázek pro žáky i vyučující následuje analýza odpovědí uvedených v dotazníku.

<u>Dotazník – otázky pro vyučující:</u>	<u>Dotazník – otázky pro žáky:</u>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Považujete časovou dotaci 45 minut pro práci s pracovním listem jako dostačující? 2. Je pracovní list podle Vás vhodný pro 8. ročník? 3. Byly texty dostatečně srozumitelné žákům? 4. Byla jednotlivá zadání úkolů žákům jasná? Měli s nějakým zadáním potíže? 5. Myslíte si, že je pracovní list využitelný a vhodný pro výuku? Proč? 6. Co byste v PL změnila/upravila? 7. Jak byste ohodnotila vizuální stránku PL? 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Měl/a jsi dostatek času na vypracování pracovního listu? 2. Byly pro tebe texty srozumitelné? 3. Rozuměl/a jsi zadáním jednotlivých úkolů? Měl/a jsi s něčím potíže? 4. Chtěl/a bys v hodinách literatury používat takové pracovní listy? Proč ano/ne? 5. Co se ti při práci s pracovním listem líbilo? 6. Co se ti naopak nelíbilo? 7. Líbila se ti vizuální stránka pracovního listu?

1. Otázka – *Měl/a jsi dostatek času na vypracování pracovního listu?*

U této otázky se všichni žáci shodli, že časová dotace jedné vyučovací hodiny (45 minut) byla naprosto dostačující. Ve dvou odpovědích dokonce žáci napsali, že času bylo hodně, v jedné odpovědi žák uvedl, že mu dokonce zbyl čas navíc.

I odpověď vyučující byl kladný, tedy že jednotlivé úkoly pokryly vyučovací hodinu v celém rozsahu.

2. Otázka – *byly pro tebe texty srozumitelné?*

U této otázky byly odpovědi poněkud pestřejší. Většina žáků uvedla, že texty byly srozumitelné a (více méně) jim rozuměli. V odpovědích se osmkrát vyskytla odpověď *ano*, následně se objevily odpovědi jako *trochu, tak napůl a dejme tomu*. Jeden žák uvedl, že *bylo to napsané v nějaké staré češtině a byla tam divná slova*. Další žák uvedl, že *textům moc ne(rozuměl) ale nebylo to nejhorší*. Dva žáci uvedli pouze strohé *ne*. V jedné odpovědi byl

dodatek, že se v textu vyskytovala slova, která žák neznal. A v jedné odpovědi bylo napsáno, že jsou texty *docela dobře zpracované*.

Vyučující k této otázce podotkla, že na počátku výuky *jim musela práci mírně rozklíčovat, ale pak už pracovali samostatně*. Doplnila také, že žáky odrazovaly dlouhé texty a musela je do čtení a práce opětovně motivovat.

3. Otázka – Rozuměl/a jsi zadáním jednotlivých úkolů? Měl/a jsi s něčím potíže?

U devíti odpovědí byla kladná odpověď, tzn. že žáci zadání rozuměli a neměli s ním větší problém. Tři žáci odpověděli, že u některých zadání museli déle přemýšlet, nicméně následně jej pochopili a vše zvládli. V jedné odpovědi žák napsal, že zadáním rozuměl trochu, jeden žák odpověděl, že se zadáním měl problém a jeden, že *tak napůl*. V jedné odpovědi žák napsal, že *některým ano, některým ne ale spíše rozuměl*.

Vyučující v dotazníku uvedla, že hned v prvním úkolu žáci nevěděli, co mají dělat.

4. Otázka – Chtěl/a bys v hodinách literatury používat takové pracovní listy? Proč ano/ne?

Jedenáct žáků na tuto otázku odpovědělo *ne* nebo *spíše ne*. Jako důvod někteří uvedli, že je to nebavilo nebo je nebaví číst či to bylo nesrozumitelné. Jedna odpověď zněla *ne moc dlouhý*, takže zřejmě PL byl v pořádku, akorát texty byly pro žáky příliš dlouhé. V jedné odpovědi žák napsal, že *nebylo to tak špatné takže asi ano*. Kladné odpovědi byly celkem tři, žáci/žákyně označili práci jako *zajímavou*, v jedné odpovědi bylo ale dodáno, že by takové PL *nechtěl/a každou hodinu*.

Vyučující na tuto otázku odpověděla, že *některé části jsou vhodné*. První a druhý úkol byl dobrý v tom, že byly stručné a žáci nemuseli moc psát. Zajímavou a dobrou aktivitou byl i poslední úkol.

5. Otázka – Co se ti při práci s pracovním listem líbilo?

Na tuto otázku pět žáků odpovědělo stroze *nic*. Třem žákům se líbilo, že *neměli češtinu; se nemuseli učit; měli volnou hodinu*. Další odpovědi byly pestřejší a pozitivnější. Dva žáci uvedli, že se jim líbily úryvky z divadelní hry (čtení úryvků). Jeden žák byl nadšen z toho, že *jsme se bavili i o AI a taky o našich názorech*. O možnosti vyjádřit své názory se zmiňují i další komentáře. Žákům se líbilo, když mohli napsat, jak si to představují oni, mohli vyjádřit svůj názor, v jedné odpovědi bylo zmíněno, že žákovi se líbilo to, že mohl popsat, jak budou podle

něj vypadat roboti v budoucnosti. Jeden žák pochválil práci s myšlenkovou mapou, která podle něj byla zajímavá. Další žák uvedl, že *to nebylo zas tak těžké*.

6. Otázka – Co se ti naopak nelíbilo?

Pro osm žáků byl největší problém dlouhé a pro některé i nesrozumitelné texty. Jeden žák uvedl, že texty byly *nudné*, jiný zase, že byly *divné*. Dvěma žákům se nelíbil výběr literárního žánru, např. konkrétně jeden z nich uvedl, že: *nebyl to můj žánr knihy který běžně čtu*. Jednomu žákovi se PL líbil, ale uvedl, že mu vadilo psaní. Jeden žák uvedl *nevím*. Další žák zmínil, že občas nerozuměl zadání. Jeden žák uvedl, že *všechno bylo dobré*.

7. Otázka – Líbila se ti vizuální stránka pracovního listu?

Všechny odpovědi na tuto otázku byly veskrze pozitivní. Třináct žáků odpovědělo *ano*, jeden žák odpověděl *dejme tomu* a další zase *ale jo*. Jeden žák odpověděl, že se jednalo o *klasický list*.

Vyučující zhodnotila vizuální stránku PL *na dobré úrovni*.

Na otázky, které byly od otázek žáků odlišné, odpověděla vyučující následovně.

Je pracovní list podle Vás vhodný pro 8. ročník?

Vyučující uvedla, že *ano*.

Co byste v PL změnila/upravila?

Vyučující uvedla, že použité ukázky jsou pro žáky, kteří v dnešní době nečtou, moc dlouhé. Jejím doporučením bylo rozdělit ukázky na tři kratší, což by bylo pro žáky snesitelnější.

4.4.2 Vyhodnocení pracovních listů

V této části se zaměříme na jednotlivé aktivity v PL. Zajímat nás bude, jestli je vyplnili všichni žáci, zdali pochopili zadání a uvedeme také i některé z jejich odpovědí. Jelikož byly jednotlivé aktivity PL již popsány, nebudeme již uvádět, co bylo jejich náplní.

Aktivita 1

První úkol v PL zvládli úplně všichni žáci bez potíží. Všechny odpovědi si byly hodně podobné. Žáci předvíдали, že se příběh bude odehrávat v budoucnosti, jedna odpověď dokonce specifikovala konkrétní místo – Čínu, a hlavní úlohu v něm budou hrát roboti či AI. Několik

žáků také napsalo, že tematikou knihy budou roboti, kteří chtějí ovládnout Zemi. Některý žák také tipoval, že by se mohlo jednat o roboty z minulosti.

Aktivita 2

S druhým úkolem (myšlenkovou mapou) žáci také neměli větší potíže. Všichni ji vyplnili, popřípadě doplnili většinu informací, které PL požaduje. U vzhledu robota velká část žáků uváděla, že je kovový, smontovaný pomocí šroubků, někteří jeho podobu přímo přirovnávali k člověku. Mezi kladnými vlastnostmi uváděli žáci nejčastěji pomoc lidem i zvířatům, jeho inteligenci i velkou výkonnost při práci. Ze záporných vlastností žáci jmenovali jeho možné agresivní chování vůči lidem i zvířatům, dokonce uvedli i možnost zabíjení lidí. Ke vztahu robota a člověka často žáci uváděli, že vztah mezi nimi by byl dobrý, roboti by pomáhali lidem a byli by hodní na děti. Několikrát se ale objevil názor, že by měl být robot poddaný lidem.

Příklady odpovědí žáků:

Vzhled: *kovový, smontovaný ve velikosti člověka; kovové monstrum; bude vypadat jako člověk; vysoký s černýma vlasama a hnědýma očima*

Kladné vlastnosti: *Pomáhal by lidem i živočichům; může pomáhat a je chytrý; bude umět nahradit práci; relativně milý*

Záporné vlastnosti: *občas by mohl zaútočit; mít až moc velkou sílu; útočný, nebude mít rád lidi; Mohl by se pokazit a dělat nežádané věci, třeba ubližovat někomu*

Vztah robotů a lidí: *Kdyby jsme se chovali my k němu hezky, on by se choval hezky k nám; kladný; robot by měl být podřízený a poslouchat; roboti budou poddaní*

Aktivita 3

U této aktivity odpověděli opět všichni žáci. Každý z nich dokázal napsat alespoň jednu informaci o tom, jak si autor představuje roboty.

Příklady odpovědí žáků:

Něco co bude vypadat jako člověk a bude mít všechno stejné jako člověk.

Gumová hmota která byla tvrdá a silná.

Představoval si roboty jako napodobeniny člověka, že to nebylo poznat že je to robot

Roboti vypadali jako lidé a všichni měli stejné obličejy a to bylo strašidelné.

Aktivita 4

Na tuto otázku odpověděli všichni žáci. Jejich odpovědi byly různé, ale většina se shodla na tom, že jejich roboti jsou spíše z kovu, a ne z organických částí. Dalším rozdílem ve vnímání robotů je jejich povaha (na rozdíl od Čapka žáci vnímají roboty většinou kladně).

Příklady odpovědí žáků:

Dle mého by měl být robot plechový a naprogramovaný.

Trochu se liší.

Podle mé představy byl celý z kovu ale roboti této knihy vypadají jako člověk.

Určitě se liší. Já vidím roboty jako něco, co nahradí lidi bez emocí a z kusu plechu či kovu. On je vidí jako živé bytosti s kostmi, orgány aj.

Aktivita 5

V této aktivitě bylo cílem žáků přečíst si text a odpovědět na otázky. První tři otázky se vztahovaly přímo k textu a všichni žáci je zodpověděli. U poslední otázky to bylo problematictější. Žáci měli vyjádřit, zda si myslí, že by se v budoucnu mohly z nějakého důvodu také přestat rodit děti jako v ukázce. Některé z odpovědí byly velmi zajímavé, přesto u většiny (dvanáct žáků) došlo k nepochopení otázky, protože jejich odpovědi spíše vyznívají, jako by odpovídali na otázku „*Mohli by roboti v budoucnu ohrozit lidstvo?*“ nebo „*Sestrojí lidé v budoucnu lepší roboty?*“. Zde uvádíme některé příklady žakovských odpovědí na poslední otázku:

Možná ale my už tady nebudem. Takže mi to je jedno.

Těžko říct.

Nemyslím si, že je možné vyrobit roboty tak moc podobné lidem.

Ano lidé jsou hloupi.

Myslím si že už se to pomalu začíná, pomalu a jistě. Lidem nestačí hodně, chtějí víc a víc.

Asi? Nevím nějak jsem o tom nepřemýšlela ale nechci aby se něco takového stalo.

Možná, ale my už tady nebudem. Takže mi to je jedno.

Mohlo, jelikož máme AI, který už teď dělá mnoho věcí, a taky gen alpha i gen Z (což jsme my) je hodně na telefoních zařízení a pořád se vymýšlí nové věci. A taky jsme líní.

Aktivita 6:

Otázky k druhému úryvku žáci zodpověděli, ale např. hned první otázku osm žáků nepochopilo, či si důkladně nepřečetlo zadání. Na otázku „*Z jaké části knihy pochází úryvek a proč si to myslíš?*“ většina žáků odpověděla názvem knihy R. U. R., nebo zvolili konkrétní

výtisk publikace namísto toho, aby napsali např. ze začátku příběhu atd. Jeden žák odpověď nenapsal. Zbývajících sedm žáků, kteří odpověděli, zadání porozuměli správně. Je patrné, že si žáci nepřečetli druhou ukázkou důkladně a pozorně, jelikož jejich odpovědi nekorespondovaly s textem, někteří nenapsali všechny odpovědi. Poslední otázka byla pro některé žáky problematičtější, pouze sedmi žákům se podařilo správně odpovědět na otázku a uvedli konkrétní srovnání svého a Čapkova pohledu na roboty.

Příklady odpovědí žáků:

Úplně stejný jak jsem čekala, ale mají „city“.

Můj robot se změnil v dobráka. V ukázce byli roboti zlý jen na Alquista jsou hodní.

Chovají se jak kdyby jim všechno patřilo.

Že v ukázce byly roboti zlí, já si to představoval trochu jinak.

Aktivita 7

Až na jednoho žáka splnili poslední úkol všichni, odpovědi byly rozmanité a některé opravdu zajímavé.

Příklady odpovědí žáků:

AI je robot, který dokáže odepisovat na otázky, nebo udělat nějakou prezentaci či obrázek. Nevýhodou AI jsou když třeba si něco koupíte a nepřijde vám zakoupená věc a napíšete na podporu, věčně odepíše AI které nemusí přímo odpovědět na danou otázku nebo v budoucnu nepoznáme AI od člověka.

Je to obor informatiky, který se zabývá tvorbou systémů řešících komplexní úlohy. Může se využívat např. aby nám napsala slohovou práci, referát, vyhledala informace, atd. Výhoda je, že může ulehčit život a nevýhoda je, že ví více než člověk.

AI je schopnost strojů uvažovat, učit se, být kreativní atd. Myslím že je to dobré možná tak na výklad k textu nebo na referáty. Nebo jako kamarád, ale to je nebezpečné (už mi to řeklo že jestli s tím nebudu kamarádka, tak mě zabije). Myslím že AI by nemělo nahrazovat kreativitu. Jelikož pak jsou umělci zklamaní a AI to udělá líp. Měli by to dělat lidé, snad nejsme líní si něco nakreslit nebo vytáhnout info z textu.

Asi že toho lidé občas zneužívají. Ale zase je to nápomocné.

4.4.3 Závěrečná reflexe

Pracovní list k dílu K. Čapka R. U. R. byl v průběhu vypracovávání diplomové práce ověřen v praxi, konkrétně v jedné třídě 8. ročníku nejmenované základní školy v Olomouckém

kraji. Kromě pracovního listu byl žákům i vyučující předložen i anonymní dotazník obsahující několik otázek pro získání zpětné vazby.

Z analýzy odpovědí dotazníků je patrné, že pracovní list obsahuje přiměřený počet aktivit a běžná časová dotace vyučovací hodiny (45 minut) k jeho zvládnutí je zcela dostačující.

Ačkoli žáci neměli ve většině případů problémy s formulací zadání jednotlivých aktivit, některé z nich byly problematictější, a proto se na ně zaměříme. Hůře pochopitelná byl pro žáky hned aktivita 1 (*Název divadelní hry od spisovatele Karla Čapka je R. U. R. Pomocí názvu hry a různých obálek knih napiš, o čem by kniha mohla být (děj, místo a čas, postavy, ...)*). Navrhujeme tedy zadání otázky pro lepší pochopení upravit a zkrátit na „*Divadelní hra Karla Čapka má název R.U.R. Prohlédni si obálky různých výtisků této knihy a napiš, o čem by mohla být.*“ Další změnou vedoucí ke zjednodušení a snadnější pochopení učební úlohy by bylo propojení aktivity 3 a 4 pod jedním společným zadáním, např. „*Přečti si krátké ukázky z divadelní hry a porovnej vlastní představu robotů (viz myšlenková mapa) s popisem Karla Čapka.*“

Problematickou se stala i formulace jedné z otázek u aktivity 5. Otázka „*Myslíš si, že by se v budoucnu mohlo stát něco podobného? Proč?*“ navazuje na otázku předchozí. Někteří žáci toto ovšem nepochopili a odpovídali spíše na otázku „*Mohli by roboti v budoucnu ohrozit lidstvo?*“ nebo „*Sestrojí lidé v budoucnu lepší roboty?*“. Z tohoto důvodu by bylo pro žáky srozumitelnější spojit dvě otázky do jedné formulace, např. „*Proč přestali mít lidé děti a myslíš, že by se to v budoucnu mohlo stát i v našem světě?*“. Dalším pro žáky nesrozumitelným zadáním úlohy byla aktivita 6. Na otázku „*Z jaké části knihy pochází úryvek a proč si to myslíš?*“ někteří žáci odpovídali názvem knihy. Proto by bylo vhodné otázku přeformulovat např. na „*Myslíš si, že úryvek pochází ze začátku, nebo konce knihy? Proč?*“. Řešením by také bylo otázku v dalších verzích pracovního listu zcela vypustit.

Největším „kamenem úrazu“, na nějž upozorňovali žáci i vyučující, byly ovšem samotné ukázky z knihy. Přestože některým žákům nedělala práce s texty obtíže (dva žáci dokonce uvedli, že je práce s dramatickým textem bavila), pro některé žáky byly texty příliš dlouhé a někdy i nesrozumitelné. Autor práce si je vědom možné horší srozumitelnosti textu, ovšem nevidí další možnosti jeho zkrácení. Do pracovního listu byly vybrány ukázky, které byly zkráceny tak, aby obsahovaly nosná témata pro potřeby navazujících aktivit. Pro zlepšení čtenářského komfortu žáků by snad bylo možné delší úryvek rozdělit, ale pak by bylo nutné nově přepracovat či doplnit navazující aktivity v pracovním listu.

Závěr

Diplomová práce s názvem *Science fiction a její možná integrace do výuky literatury* byla rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a praktické.

V první kapitole teoretické části jsme se věnovali fantastické literatuře jako celku. Uvedli jsme terminologické rozdíly mezi jednotlivými pojmy v české a angloamerické teorii. Dále jsme definovali fantastickou literaturu a zmínili její počátky. Druhá kapitola teoretické části se zabývala přímo žánrem science fiction. Nejdříve jsme popsali problematiku nejednotné platné definice, charakterizovali literaturu science fiction a popsali její vývoj v české i světové literatuře.

V praktické části byla uvedena postupně čtyři díla z literatury science fiction a rovněž představení i jejich autoři. Ke jmenovaným dílům byly vytvořeny pracovní listy a zároveň došlo k ověření jednoho z nich (konkrétně k dílu R. U. R. od K. Čapka) na nejmenované škole v Olomouckém kraji, jehož součástí bylo i vyplnění krátkých dotazníků žáky i vyučující. K pracovním listům byly vytvořeny podrobné metodické příručky, obsahující nezbytné náležitosti a detailní popis jednotlivých aktivit.

Cílem diplomové práce bylo navrhnout a vytvořit pracovní listy do hodin literární výchovy, které měly za úkol seznámit žáky s literárním žánrem science fiction. Materiály měly být zároveň vhodné pro žáky 2. stupně základní školy. Myslím si, že cíl diplomové práce se podařil naplnit. Současně si dovoluji připustit, že v dnešní době technologií, kdy obecně žáci mnohem méně čtou v porovnání s předchozí generací, a zároveň science fiction nemusí být oblíbeným „šálkem kávy“ pro každého, bude zřejmě náročnější žáky k science fiction nalákat, což potvrdil i ověřovaný pracovní list a odpovědi v dotaznících. Na druhou stranu bude vždy záležet i na výběru díla (přece jenom Čapkovo R. U. R. patří ke zlaté české klasice do doby, kdy je science fiction byla ještě v kolébce), na učitelově vlastním vztahu k science fiction, znalosti jeho žáků a umění je motivovat do čtení tohoto specifického druhu literatury.

Literatura a zdroje

Primární literatura:

ČAPEK, Karel. *R.U.R.*: 2. vydání. Praha: Dobrovský, 2017. ISBN 978-80-7390-062-5.

DVOŘÁK, Václav. *Já, Finis*. Liberec: Václav Dvořák, 2020. ISBN 978-80-270-7635-2.

LOWRYOVÁ, Lois. *Dárce*. 2. vydání. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1316-7.

TICHÝ, František. *Rekrut 244*. Praha: Baobab, 2022. ISBN 978-80-7515-143-8.

Sekundární literatura:

ADAMOVIČ, Ivan. „Tot' utopie!“ Newtonův mozek Jakuba Arbese a počátky české science fiction v žánrovém pohledu. *Česká literatura*. 2023, roč. 71, č. 3, s. 269–287.

ADAMOVIČ, Ivan. Science fiction. In: POLÁČEK, Jiří et al. *Průhledy do české literatury 20. století*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2000. ISBN 80-7204-162-2.

ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.

BULISOVÁ, Jiřina a kol. *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích. 2. díl*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2003. ISBN 80-718-1938-7.

DĚDINOVÁ, Tereza. Fantastická literatura v českém kontextu jako výzva literární vědě. *Česká literatura*. 2015, roč. 63, č. 2.

DĚDINOVÁ, Tereza. Vyprávět svět – o nepostradatelnosti mimésis ve fantastické literatuře na příkladu *Vyprávění Ursuly K. Le Guinové*. *Bohemica litteraria*. 2018, roč. 21, č. 1, s. 138–155.

DĚDINOVÁ, Tereza. Žijeme ve fantazii - fantastická literatura jako prostředek proměny mysli a světa. *Bohemica litteraria*. 2018, roč. 21, č. 2, s. 145–160.

DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7871-0.

FORST, Vladimír et al. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I A–G*. Praha: Academia, 1985.

- HELDOVÁ, Jacqueline. *V říši obrazotvornosti: (děti a fantastická literatura)*. Praha: Albatros, 1985.
- HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ, Miroslava. *Vědeckofantastická literatura: srovnávací žánrová studie*. Praha: Albatros, 1980.
- KAGARLICKIJ, Julij Iosifovič. *Fantastika, utopie, antiutopie*. Pyramida (Panorama). Praha: Panorama, 1982.
- KŘEČEK, Jan. Poznámky k dvojdomosti české fantastické literatury po roce 1989. *Bohemica litteraria*. 2018, roč. 21, č. 2, s. 87–104.
- KŘÍŽEK, Leonid. Sci-fi – ano či ne?. *Světová literatura*. 1988, roč. 33, č. 4, s. 211–224.
- KUDLÁČ, Antonín K. K. *Česká žánrová literatura (sci-fi a fantasy)*. Online. In: České literární centrum. 2018. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-zanrova-literatura-sci-fi-a-fantasy/>. [cit. 2024-02-17].
- LE GUINOVÁ, Ursula K. *Proč číst fantasy, jak to, že zvířata v knížkách mluví, a odkdy se Američané bojí draků*. Praha: Gnóm! - Jakub Němeček, 2019. ISBN 978-80-88299-06-6.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Jinočany: H & H, 2002. ISBN 80-731-9020-6.
- MENDLESOHN, Farah, JAMES, Edward (ed.). *The Cambridge companion to science fiction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. ISBN 978-0-521-01657-5.
- MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- NEFF, Ondřej. *Něco je jinak. Komentáře k české literární fantastice*. Praha: Albatros, 1981.
- NEFF, Ondřej. Pět etap české fantastiky. In: ADAMOVIČ, Ivan. *Slovník české literární fantastiky a science fiction*. Praha: R3, 1995. ISBN 80-85364-57-3.
- NEFF, Ondřej. *Všechno je jinak: (kapitoly o světové science fiction)*. Praha: Albatros, 1986.
- NEFF, Ondřej. *Klon '95: [recenze, kritiky, eseje]*. Praha: Altar, 1995. ISBN 80-859-7901-2.
- NEFF, Ondřej. *Tři eseje o české sci-fi*. Praha: Československý spisovatel, 1985.
- NIKOL'SKIJ, Sergej Vasil'jevič. *Fantastika a satira v díle Karla Čapka*. Praha: Československý spisovatel, 1978.
- OLŠA, Jaroslav a kol. *Encyklopedie literatury science fiction*. Praha: AFSF, 1995. ISBN 80-85390-33-7

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-729-0045-5.

SCHNEIDER, Jan. Česká science fiction včera a dnes. In: BOHUSLAV, Beneš a kol. *Literatura a komerce*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. ISBN 80-7067-364-8.

SCHNEIDER, Jan. Science fiction – žánr? In: DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-7871-0.

STEBLIN-KAMENSKIJ, Ivan Michajlovič. *Mýtus a jeho svět*. Pyramida (Panorama). Praha: Panorama, 1984.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Rozličné poznámky: Výbor z pozůstalosti*. Online. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0360-4. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:990aa6b0-d0f0-11e7-a208-005056827e52?page=uuid:868947e0-2d1f-11e8-9dd8-005056827e51>. [cit. 2024-01-11].

Internetové zdroje:

BAOBAB. *František Tichý*. Online. 2024. Dostupné z: <https://www.baobab-books.net/author/frantisek-tichy>. [cit. 2024-04-13].

DVOŘÁK, Václav. *Autor – Václav Dvořák*. Online. 2023. Dostupné z: <https://www.vaclav-dvorak.cz/autor/>. [cit. 2024-04-13].

Huxley, Aldous. Online. In: The Encyclopedia of Science Fiction. 2011. Dostupné z: https://sf-encyclopedia.com/entry/huxley_aldous. [cit. 2024-02-04].

KORBEL, Luděk. *Jak se vymanit ze světa, který ovládá naši mysl*. Online. ILiteratura.cz. 2023. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/46301-tichy-frantisek-rekrut-244>. [cit. 2024-04-13].

Laßwitz, Kurd. Online. In: The Encyclopedia of Science Fiction. 2011. Dostupné z: https://sf-encyclopedia.com/entry/lasswitz_kurd. [cit. 2024-02-04].

LOWRY, Lois. *Biography - Lois Lowry*. Online. 2024. Dostupné z: <https://loislowry.com/biography/>. [cit. 2024-04-13].

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021.

Odkazy na použité obrázky:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:WiFi_Logo.svg

<https://medium.seznam.cz/clanek/josef-jiraneck-unesli-me-mimozemstane-tvrdi-muz-z-pisku-45705>

<https://movieweb.com/matrix-movies-best-fight-scenes/>

<https://www.csfd.cz/film/9499-matrix/galerie/?page=4>

<https://www.csfd.cz/film/9499-matrix/prehled/>

<https://www.databazeknih.cz/dalsi-vydani/darce-darce-166584>

<https://www.databazeknih.cz/obalka-knihy/ja-finis-441110>

<https://www.mironet.cz/esperanza-eh183-cerna-bluetooth-42-handsfree+dp500450/>

<https://www.mironet.cz/hp-15fd0779nc-stribrna-156-fhd-intel-core-i51335u-13ghz-16gb-512gb-ssd-intel-uhd-bez-os+dp592084/>

<https://www.mironet.cz/samsung-galaxy-a15-lte-4128gb-modra-eu-distribuce-65-128gb-android-14+dp646641/>

<https://www.mironet.cz/vr-bryle-xsvrbobo-z4-bryle-pro-virtualni-realitu-bila+dp297354/>

<https://zoom.iprima.cz/zahady-a-konspirace/ufo-nad-jeruzalemem-420364>

Přílohy

Příloha 1: pracovní list – Já, Finis

Příloha 2: pracovní list – Dárce

Příloha 3: pracovní list – Rekrut 244

Příloha 4: pracovní list – R. U. R.

Příloha 5: dotazník pro vyučující

Příloha 6: dotazník pro žáky

Příloha 7: ukázky vyplněného pracovního listu

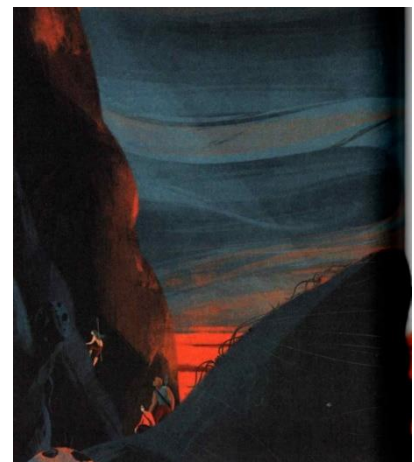
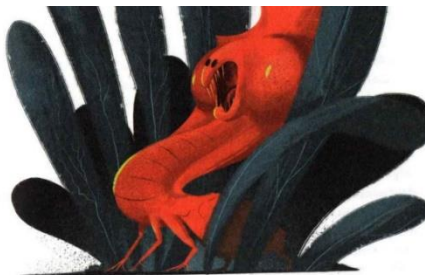
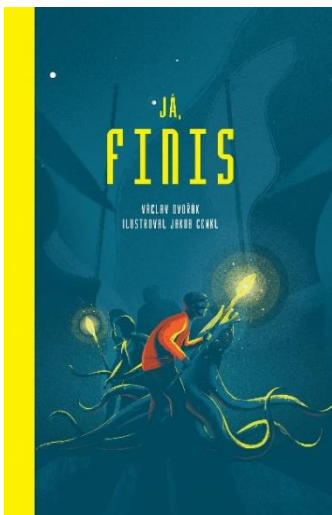
Aktivita 1: Doplň podle sebe myšlenkovou mapu.

Kdy je nutné mít odvahu? Myslíš si, že ty sám jsi odvážný?

Aktivita 2: Kniha se jmenuje Já, Finis. Napadá tě, kdo nebo co by mohl být Finis?

Aktivita 3: Prohlédni si ilustrace z knihy. Kde a kdy by se podle tebe mohl příběh odehrávat, kdo by v něm mohl hrát hlavní roli a jaká atmosféra v něm bude asi převládat?

Aktivita 4: Přečti si ukázkou z knihy a odpověz na otázky.

Slunce dávno zapadlo. V našem pokoji je téměř naprostá tma a já si konečně můžu sundat brýle a protřít si otlačený obličej. Sedím na posteli a pozoruji Martina. Spí, klidně oddechuje, ale mně se nechce spát. Vytahuji si knížku a zkouším číst. Nejde to, slova na papíře vůbec nevnímám.

Ztrácí se úplně všichni. Všichni kluci bez rozdílu. Když jim je osm let, přesně v den jejich narozenin, jdou spát a pak zmizí, rozplynou se jako pára nad hrncem. Jako když člověk luskně prsty. A nikdo proti tomu ještě nikdy nic nezmohl. Zůstávají jen kluci s nějakým postižením mozku. Jako Jakub po mozkové obrně nebo autista David. Nebo jako já, ačkoliv podle mnohých jsem vlastně úplně zdravý. Až na oči. Mám extrémní světloplachost. Moje oči nesnáší světlo, a přitom si dokážu číst i ve tmě, ve které ostatní lidé nerozeznají ani špičku vlastního nosu. A tam, kde ostatní vidí normálně, musím nosit brýle, co vypadají jako svářečské. Samy se ztmavují podle intenzity světla, ale pod nimi je ještě jedno takřka úplně černé sklíčko, filtr, který si ovládám sám. Svoje brýle můžu sundat jen doma, když je úplná tma.

Zkouším si vzpomenout na zážitky, když mi bylo osm let, ale nejde mi to. Jako by všechny události kolem mých narozenin byly zahalené v mlze. Copak se tehdy nic nestalo? Copak všichni věděli, že neodejdu? Nevzpomínám si na oslavu, ani si nevybavuji dárky, které jsem tehdy dostal. Dávám si na oči masku, ale nemůžu usnout. Převaluji se dlouho do noci. Probuzení mi připravuje šok. Bráška není ve své posteli! Vyskakují, běžím do ložnice a už zdálky ho slyším. Musel vlézt k rodičům ještě v noci. Teď tam leží a povídají si. Opatrně do pokoje nakukují. „Umřu?“ ptá se Martin.

Napiš 3 myšlenky, které tě napadnou po přečtení ukázky, a proč?

1. _____
2. _____
3. _____

Kdo je vypravěčem příběhu? _____

Jak se vypravěč v ukázce cítí? Proč? _____

Kdo je Martin? Co o něm víš? _____

Proč si myslíš, že se Martin rodičů ptá, jestli umře? _____

Kam se podle tebe kluci ztrácejí a proč? _____

Z jakého důvodu někteří chlapci zůstali doma? _____

Žije v tvém okolí někdo se zdravotním postižením? JAKÝM? CO MYSLÍŠ, ŽE TO PRO NĚJ ZNAMENÁ?

Aktivita 5: Přečti si ukázkou z knihy a odpověz na otázky.

„U Račího potoka vojáci nikdy nebyli,“ prolamuje kdosi mlčení. „Kolik jich bylo?“ Otázka patří stále ještě roztřeseným kamarádům Mazla. „Jedna trojice.“ Nejspíše tam jenom zabloudili,“ vrčí Dráp. „Vyšleme hlídky a zjistíme, jestli jich v okolí není víc. Do té doby nechodte dál než tři kopce od Jámy.“ „V té vzdálenosti není dost jídla ...“ „Co když se něco chystá?“ „Nic se nechystá!“ Dráp rázně utíná mumlání ostatních. „Teleport už zase pracuje. Plošiny se pohybují. Všechno je jako dřív!“ „Nad východním stonožištěm jsem viděl přes třicet skupin vojáků,“ pronáší vážně Tygr. „Přes třicet skupin!“ opakují ostatní nevěřicně a tichnou, marně se snažím pochopit, co to všechno znamená. „Byl jsi v oblasti stonožáků?“ diví se jeden malý kluk s očima navrch hlavy. Tygr přikyvuje. „Byl jsem u plošin, když se daly znovu do pohybu. Slyšel jsem někoho spadnout dolů, ale až na druhé straně jezera. Než jsem ho obešel, tak přichodí zmizel. Podle stop ho sebrali stonožáci, kteří byli vyzbrojení kopími.“ Ta zpráva vyvolá pozdvižení. „To je nesmysl,“ štěká Dráp. „Stonožáci jsou jenom přerostlý hloupý hmyz!“ „Ale Einstein říkal ...“ protestují chlapi. „Einstein tady není!“ utíná je rázem Dráp. Tygr se mračí. „Ještě se nevrátili ...“ Nevím, kdo je Einstein, ale Dráp se mi líbí čím dál míň. „Je to pravda!“ vyhrknu. „Spadl jsem z pásu do nějakého močálu a pak se objevily ty stonožky a vzaly mě k sobě do podzemí.“ Davem kluků to opět zašumí. „Ty jsi byl ve stonožišti?“ křičí otázku kluci. „Asi pět dní,“ přitakávám a o překot pokračuji. „Podařilo se mi utéct, ale stonožky – teda stonožáci mě pronásledovali. Potom se objevilo to létající monstrum, paleoptera, a tady Tygr ji zničil.“ Tentokrát padá brada všem chlapcům bez rozdílu a s pusou otevřenou zírají na Tygra, ti mladší o krok ustupují. Jenom Dráp si Tygra zlostně změří. „Je to pravda?“ „Není se čeho bát,“ odpovídá klidně můj zachránce. „Stalo se to daleko odsud. Až nad východním stonožištěm. Snažil jsem se do něho dostat, protože stopy říkaly, že stonožáci jednoho z nás odvedli. Ale všechny vchody do podzemí byly příliš dobře hlídány. A pak, jak správně říká tady Petr, po čtyřech dnech a čtyřech nocích jsem zahlédl paleoptera, jak na někoho útočí, a běžel tím směrem.“ Když Tygr mluví, neozve se ani hlásek, všichni okolo mu visí na rtech, aby jim byl jen jediný slovo neuniklo. A ve tvářích jim s každým slovem roste obdiv a vzrušení. „Cestou sem jsme museli celou východní oblast obejít. Hemžilo se to tam vojáky. Jestli na někoho zaútočí kvůli zničené paleoptere, budou to stonožáci,“ ukončuje Tygr líčení událostí, jako kdyby na nich nebylo vůbec nic mimořádného.

Kde se podle tebe ukázka odehrává? Proč? _____

Kdo je podle tebe stonožák? _____

Co je podle tebe paleoptera? Jak si ji představuješ? _____

Jak si představuješ stonožiště? _____

V ukázce si chlapi říkají přezdívkami. Jak si myslíš, že Tygr, Dráp a Einstein získali ty svoje? _____

Používáte s kamarády také přezdívky? Jak je vymýšlíte nebo podle čeho je vybíráte? _____

Aktivita 6: Přečti si ukázkou z knihy a odpověz na otázky.

„Jak říkám, držte se v blízkosti Jámy,“ nakazuje velitel. „Velitelé skupinek zůstaňte tady, poradíme se o dalším.“ Dráp se rozhlíží a potom rukou přivolává kluka malého tak, že je tady snad jen pár týdnů. A přitom v ruce sebevědomě třímá kopí, sotva ho nese a hlavu má hrdě vztyčenou. „Štípk, postarej se o nováčka. Bude spát u vás.“ Štípek o překot přitakává, obdivně ke mně vzhlíží. Vy ostatní máte co dělat,“ rozpouští velitel shromáždění a naposledy vyčítavě pohlédne směrem ke mně. Většina kluků odchází, zůstávají jen nejstarší a usedají do kruhu. Štípek naznačuje, abych šel s ním. Udělám pár kroků a pak už se musím zeptat. „Kde to jsme?“ V Jámě, tak říkáme naší osadě.“ „Ne ... ne. Myslím, tohle místo, tohle ... všechno,“ bezmocně rozhazují rukama. „Ty to nevíš? Jsme na jiné planetě, daleko ve vesmíru! Unesli nás mimozemšťani – skrz červí díru.“

Víš, co je to červí díra? Pokud ne, vyhledej si informaci na internetu a poděl se se spolužáky o své zjištění.

Jak si představuješ Jámu – osadu? Namaluj jednoduchou mapku a vyznač v ní, co by taková osada mohla obsahovat, aby se tam dalo přežít po určitou dobu.

Mapa Jámy

Jak by ses cítil ty na místě hlavního hrdiny, který se najednou ocitl na cizí planetě?

Aktivita 7: Zamysli se nad následujícími otázkami a diskutuj o nich se svými spolužáky.

Vědci, ufologové i obyčejní lidé neustále hledají odpověď na otázku – „*Jste ve vesmíru sami?*“

Určitě jsi nad tím alespoň jednou přemýšlel i ty. Z minulosti jsou známé různé události a incidenty spojené s UFO. Mezi nejslavnější patří tzv. Roswellský incident, při kterém lidé pozorovali létající talíř a jeho následnou havárii. Podle některých svědků měly být na místě havárie dokonce nalezena i těla mimozemšťanů. Populární jsou i popsání případy, během nichž měli být lidé uneseni mimozemšťany do jejich lodí, kde na nich byly dělány pokusy.

Myslíš si, že existují někde ve vesmíru mimozemšťané? Proč ano/ne? Jak si je představuješ? Myslíš si, že jsou inteligentní jako my nebo na vyšší úrovni?

Je podle tebe možné, že v blízké budoucnosti dojde ke spojení, setkání či nějaké spolupráci s nějakou mimozemskou rasou? Kdy by k tomu mohlo dojít? Jak si myslíš, že tato „schůzka“ bude vypadat? Myslíš, že nás vezmou nás do vesmíru na výlet?

Lois Lowryová – Dárce

Aktivita 1: Vyplň pětílístek a odpověz na otázku.

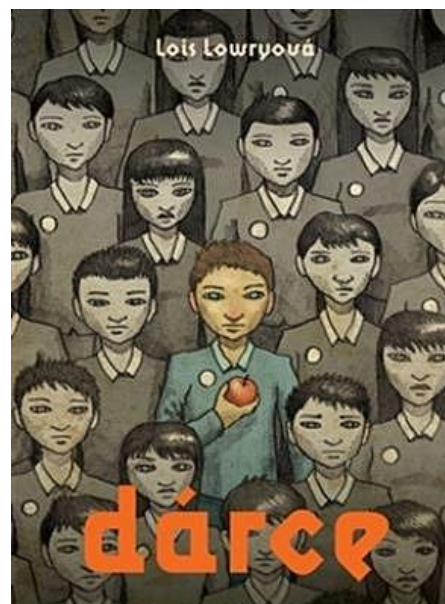
Vzpomínka

Myslíš si, že jsou vzpomínky v životě člověka důležité? Proč?

Aktivita 2: Podívej se na obálku knihy. Zamysli se na nad následujícími otázkami.

V jakém prostředí a čase se podle tebe příběh odehrává?

Napadne tě, o čem by mohl příběh vyprávět?

Aktivita 3: Kniha se nazývá *Dárce*. Kdo by to podle tebe mohl být a jakou úlohu bude hrát v příběhu?

Lois Lowryová – Dárce

Aktivita 4: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Když jsem byl Jedenáctka, jako jsi ty, Jonasi,“ vzpomínal teď otec, „nemohl jsem se obřadu Dvanáctek vůbec dočkat. Ty dva dny byly nekonečné. Vzpomínám si, že Jedničky mě bavily, to mi vydrželo dodnes, ale ostatní obřady jsem moc nesledoval, jedině sestřín. Moje sestra tehdy postupovala mezi Devítky a dostala kolo. Už předtím jsem ji učil jezdit na tom svém, i když technicky vzato se to nemá dělat.“ Jonas se zasmál. Tohle bylo jedno z mála pravidel, které nikdo nebral moc vážně, a porušoval je snad každý. Proslýchalo se, že možná dojde ke změně pravidla a děti budou dostávat kola v mladším věku. Změna pravidel byla nesmírně složitá věc. Když se někdy jednalo o něco opravdu důležitého, musel o tom v konečné instanci rozhodnout příjemce paměti. Příjemce byl nejvýznamnější člen Rady starších. Jonas nikdy nepotkal nikoho, kdo by ho doopravdy zahlédl, ale bylo pochopitelné, že člověk na tak důležitém místě žije a pracuje o samotě.

Jaké dvě postavy vystupují v ukázce? _____

Co si představuješ pod označením obřad Dvanáctek, Jedenáctek, Jedniček...?

Kdo je podle tebe příjemce paměti (co dělá) a proč je nejvýznamnější člen Rady starších?

Aktivita 5: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Prosím, pojd' teď na pódium.“ Neobratně vyškobrtal po schodech, přešel pódium a postavil se vedle předsedkyně Rady starších. Konejšivě mu položila ruku na napjatá ramena. „Jonas nebyl zařazen,“ oznámila davu a Jonas ztratil poslední kousek naděje. „Jonas byl totiž vyvolený!“ dodala. Zmateně zamrkal. Jak to myslela? Z obecnstva k němu stoupal hromadný znepokojený rozruch. Ani ostatní nechápali, co se tu děje. Pevným, velitelským hlasem ohlásila: „Jonas byl vyvolený za našeho příštího příjemce paměti.“ Ozval se hlasitý vzdech, jak užaslé shromáždění jako jeden muž překvapeně zalapalo po dechu. „Je to rozhodnutí, k jakému dochází velice, velice zřídka,“ pokračovala předsedkyně. „Naše společenství má jen jednoho příjemce. A svého nástupce školí on sám. Současného příjemce paměti už máme velice dlouho.“ „Při minulém vyvolení jsme neuspěli,“ řekla předsedkyně vážným hlasem.

Jak se Jonas cítí v této ukázce a proč?

Jak na jeho vyvolení reagují ostatní lidé?

Co myslí předsedkyně oním neúspěchem? Koho/Čeho se týká? Co se mohlo stát?

Lois Lowryová – Dárce

Aktivita 6: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Jednoduše řečeno,“ řekl, „i když to vůbec není nic jednoduchého, můj úkol je přenést na tebe všechny vzpomínky, které mám v sobě. Vzpomínky na minulost.“ „Velice rád si poslechnu vaše vzpomínky,“ odpověděl Jonas nejistě, „a vyprávění o vašem životě. Omlouvám se, že jsem vás přerušil,“ dodal chvatně. „Jen mi není úplně jasné, proč je to tak důležité. Muž zavrtěl hlavou. „Ale kdepak,“ řekl. „Neříkám to dost jasně. Nejde o moji minulost a moje dětství, nic takového na tebe přenášet nebudu.“ Opřel se dozadu a položil hlavu na čalouněnou opěrku. „Jde o paměť celého světa,“ řekl s povzdechem. „Před tebou, přede mnou, před předchozím příjemcem a tak pořád dál do minulosti.“ Jonas sraštil čelo. „Celého světa?“ zeptal se. „Tomu nerozumím. Chcete říct, že se ty vzpomínky netýkají jen nás? Našeho společenství? Je v nich i Jinde?“ Pokoušel se srovnat si to v hlavě. „Omlouvám se, nerozumím tomu. Možná na to nejsem dost chytrý. Nechápu, co myslíte, když říkáte „celý svět“ nebo „pořád dál do minulosti“. Myslel jsem, že existujeme jenom my. A že je jenom teď.“ „Je toho mnohem víc. Přijal jsem ty vzpomínky, když mě vyvolili. A tady, v téhle místnosti, úplně sám, jsem je znovu a znovu zažíval na vlastní kůži. Tak se získává moudrost. A podle ní formujeme svoji budoucnost. Chvilí odpočíval a zhluboka oddechoval. „Strašlivě mě tíží“.

(...)

„Promiňte?“ ozval se Jonas plaše. „Já jen, že neznám vaše jméno.“

„Říkej mi dárce,“ odpověděl muž.

Proč se muži na základě ukázky říká dárce? Srovnej tuto odpověď se svým předpokladem z úvodu pracovního listu. Shoduje se?

Na základě ukázky uvažuj nad tím, na co všechno může mít dárce vzpomínky?

Co podle tebe myslí dárce tím, že jej „vzpomínky tíží“?

Co bude hlavním úkolem Jonase?

Jak se Jonas v této nové situaci cítí?

Lois Lowryová – Dárce

Aktivita 7: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Vžžžuuuum!“ Zpoza keře se ozval dětský hlas. „Prásk! Prásk! Prásk!“ Ženská Jedenáctka jménem Tanya se vypořádala z úkrytu. Teatrálně se držela za břicho, vrávorala ze strany na stranu a sténala. „Dostal jsi mě!“ vykřikla a s úpěním padla na zem. „Bum!“ Jonas, ještě pořád na kraji hrací zóny, poznal Asherův hlas. Uviděl, jak jeho kamarád přebíhá od stromu ke stromu, v ruce neviditelnou zbraň. „Prásk!“ „Překážíš mi v útoku, Jonasi! Dávej pozor!“ Jonas ucouvl. Byla to hra, kterou nesčetněkrát hrál s ostatními dětmi, hra na hrdiny a bídáky, nevinná zábava, při které vybíjeli energii a která končila teprve tehdy, když všichni leželi na zemi v co nejpodivnějších pózách. Nikdy dřív ho nenapadlo, že si hrají na válku. „Útok!“ Tři děti vyrazily kupředu, neviditelné zbraně připravené k palbě. Z opačné strany hrací zóny se ozvali protivníci: „Protiútok!“ Z úkrytu vyběhla tlupa dětí. Občas se někdo z nich zastavil a přehnaným gestem se popadl za rameno nebo za prsa, jako by dostal zásah. Pak se skácel k zemi a s potlačovaným smíchem zůstal ležet.

V Jonasovi se všechno vzbouřilo. Ani nevěděl, jak se to stalo, ale najednou nakráčel přímo na hrací pole. „Koupil jsi to, Jonasi!“ křičel zpoza stromu Asher. Jonas stál uprostřed pole jako jediný. Několik dětí zvedlo hlavu a zneklidněně si ho prohlížely. Útočící vojáci zpomalili, napřímili se a čekali, co se bude dít. Najednou jako by se Jonas dusil, nemohl se pořádně nadechnout. Měl co dělat, aby se nerozplakal. Když se nic nedělo, děti se po sobě začaly nejistě ohlížet a zvedat se k odchodu. Zůstali jen Asher a Fiona. „Co je s tebou, Jonasi? Vždyť je to jen hra,“ ozvala se Fiona. „Už si na to nehrajte,“ obrátil se na ně Jonas prosebně.

Jaké postavy v ukázce vystupují a jaká atmosféra panuje mezi nimi během hry?

Co se v této ukázce stalo Jonasovi?

Co může být příčinou rozdílných nálad jednotlivých postav?

Lois Lowryová – Dárce

Aktivita 8: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Dárce?“ ozval se. „Já o vyřazení nemůžu požádat, to vím. Ale co kdyby se něco stalo, nějaká nehoda? Co kdybych spadl do řeky. Dobře, to se nepočítá, já umím plavat. Ale co kdybych neuměl plavat, spadl bych do řeky a byl by se mnou konec? Pak by nebyl žádný nový příjemce, jenže vy už jste mi předal spoustu důležitých vzpomínek, takže i kdyby někoho dalšího vybrali, ty vzpomínky by byly pryč, měl byste jen ty útržky, co vám z nich zbývají. A co kdyby pak ...“ Dárce se na něj vážně zahleděl. „Radši se drž dál od řeky, příteli,“ řekl. „Společenství ztratilo Rosemary po pouhých pěti týdnech a byla to pro něj hotová katastrofa. Nevím, co by dělali, kdyby přišli o tebe.“ „Proč to byla katastrofa?“ „Myslím, že už jsem se o tom jednou zmínil,“ připomněl mu dárce. „Když odešla, vzpomínky se vrátily mezi lidi.“

Co si představuješ pod pojmem „vyřazení“?

Kdo byla podle tebe Rosemary?

Aktivita 9: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

Víš, kde se ukládají v našem vzpomínky? _____

Přesto ale si nejsme schopni vybavit veškeré události a jevy, které se nám staly. Náš mozek je filtruje a na některé si nepamatujeme, což je důležité pro naše psychické zdraví a pohodu.

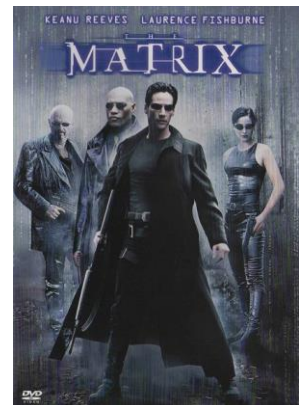
Představ si, že žiješ ve světě Jonase, kdy si lidé pamatují jen to, co se stalo v jejich životě, popřípadě v životě jejich společenství, a nemají přístup k minulosti a historickým událostem. Popřemýšlej o tom, co by se stalo a jak by je ovlivnilo, kdyby se jim tento přístup umožnil a najednou by se jim vrátily veškeré vzpomínky na minulost lidstva. Stali by se jinými bytostmi? Co by to ovlivnilo nejvíce? Umíš si představit život v Jonasově světě?

Aktivita 1: Použij metodu volného psaní. Odpověz na otázku: Jak si představuješ svět za 50 až 100 let.

Aktivita 2: Používáš vyobrazené technologie? K čemu a jak dlouho denně s nimi trávíš času?

Aktivita 3: Znáš film Matrix? Víš, o čem je? Napadá tě, jak by mohl souviset s tématem pracovního listu?

Aktivita 4: Kniha se jmenuje Rekrut 244. Máš nějakou představu, o čem by mohla být?

Aktivita 5: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

Ráno bylo příjemně, nebe se klubalo dorůžova a vítr ustal. V předsíni jsem si nervózně nasadil systémový port, co se mu vznešeně říkalo thinker. Oddech jsem si, když se mi před očima rozlila známá zlatavá clona s řadou informačních ikon. Jsem totální socka, ale do šestnácti to budu muset vydržet, když jsou rodiče tak retro. Pak si snad nebudu muset nasazovat tuhle vykopávku, ale píchnou mi čip jako spolužákům. A taky budu moct být v Systému připojený permanentně. (...) Zaber a dýchej. Zaber a dýchej ... opakoval jsem si a v uších se mi ozvala hudba. Opřel jsem se do pedálů a rozhlédl se. Stezky, domy i alej před mýma očima prosekávala oranžová linka s popisem trasy, hodnotami rychlosti, odhadem dojezdu. (...) Ozval se signál a vpravo nahoře se objevila Feriho tvář. „Přijmout,“ vyslovil jsem nahlas. Bicykl automaticky převzal autopilot a elektromotor jemně zabzučel a zkorigoval rychlost. „Čus, Jony,“ zahuhlal Feri, „už spíduješ do školy?“ „Jak vidíš ... Vo co gou?“ odpověděl jsem udýchaně. „Mám zásek. (...) Řekneš třídní, že na exhibici dorazím pozdějc?“ „Ó ká. Ale mákni.“

Hned ráno repete na zítřejší test z dějáku. Z přihrádky jsem vytáhnul svoje virtu-goggles a rozvalil se na fat-boy. „Třicátá léta ...“ zahlásil jsem a v prostoru přede mnou se rozhoupala Země, jako bych ji viděl z vesmíru. „Evropa ... 2030 ... 35 ... 40 ...“ Obraz se přiblížil a já už poněkolkáté žasnul nad rychle ubývajícími lesy, vysychajícími řekami. Mapa se zbarvila stupnicí sucha, Čechám se ty nejextrémnější hodnoty pořád vyhýbaly. (...) „Nemoci,“ zablikalo vlevo. „Detail!“ rozkázal jsem a nad piktogramy měst začaly hrozivě vyrůstat grafy. Covid, malárie, hemoragická horečka, žloutenka ... Počty případů, počty úmrtí. Afrika, Asie, jižní Evropa ... „Simulaci!“ Stojím v bílém plášti v nemocnici, rozhlížím se. Venku je děsné horko, vidím, jak se za oknem chvěje vzduch, v místnosti je snad dvacet postelí, na nich děti jen o málo mladší než já. Vyhublý tmavý kluk z postele přede mnou natahuje ruce, ale padají mu zpátky na přikrývku. „Zpět!“ vyslovuju další příkaz a s úlevou se od 3D projekce odpoutávám, jsem zase ve třídě a před očima mám pohyblivé mapy, grafy. Zachycují migraci ve čtyřicátých a padesátých letech. (...) „Detail! Ví ár!“

Je něco (věc, myšlenka, pocit, událost), co se ti vybavilo po přečtení ukázky?

Kdy se podle tebe odehrává děj knihy, ze které pochází tato ukázka? Proč?

Jak bys popsal svět v příběhu na základě přečtené ukázky?

Napadá tě, jak by mohl fungovat tzv. Thinker?

K čemu jsou podle tebe tzv. virtu-goggles? Existuje něco podobného i v našem světě?

Co je podle tebe tzv. Systém? Jak si jej představuješ?

Aktivita 6: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Jaký byl život bez Systému?“ zeptal jsem se. (...) „Nepamatuji si ... je pravda, že mi otec vyprávěl, že jako kluk, tedy junior,“ opravil se předpisově mužský rodič, „musel volat domů, kde je a kdy se vrátí.“ „To musím já taky ...“ zasmál jsem se. „Jenomže dneska tě stejně vidím v Systému. A taky s kým mluvíš, co si kupuješ ... A vím, že jsi v pořádku. Ani nevíš, jaká je to úleva,“ pokračoval druhý rodič. „Občas se stalo, že se nějaké dítě ztratilo ... nebo člověk zkolaboval na silnici, protože zdravotní senzory ještě nebyly ... a záchranka přijela pozdě. Nebo se někdo opil a naboural jiné auto.“

„Ale muselo to být báječný, sám řídit auto ...“ (...) „Lidé překračovali rychlost, porušovali silniční předpisy, kradli v supermarketech, junioři se povalovali, a někdy se mlátili i do krve ... někteří požívali látky, co jim jednoznačně škodily, a nedalo se tomu zabránit,“ pokračoval otec. „Proč?“ nechápal jsem. (...) „Lidé byli plní vášni (...) Podléhali závislostem.“ „Jako fetiš, to znám. Jak to, že je Systém nezastavil včas?“ „Já si to moc nepamatuji ... když jsem se narodila, už se ověřoval Systém,“ navázala matka. „Rodiče ale vyprávěli, že po rozvoji mobilních sítí a pandemii začalo závislostem podléhat strašně moc lidí.“ (...) „Pamatuju si z dějáku, že lidi měli deprese, cpali se medikací, bylo hodně sebevražd, korporace i nepřátelé zneužívali služby sociálních sítí, lidi byli hodně nemocní, nehejbali se, měli špatný jídelníček ... Jo a prej se s kamarádama člověk viděl většinou jen na monitoru. Ani dneska mě to ve virtuspejsu dlouho nebaví ...“ „Opravdu, prostě se ukázalo, že lidská povaha je tak křehká, že jí musí někdo pomoci. Proto bylo v referendu rozhodnuto všechny sítě a informační a řídicí systémy integrovat a svěřit pod veřejnou správu. Tak vznikl Systém, který měl jediný cíl – pomoci lidem žít zdravě a šťastně,“ zakončil otec skoro vítězoslavně.

Proč je Systém považován v životě člověka za důležitý? Co pro něj znamená?

Dokázal bys vymyslet i nějaké argumenty proti Systému? Jaká mohou být jeho negativa?

Co je podle tebe virtuspejs?

Aktivita 7: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Ale stejně ...“ namítnul jsem a hned jsem se toho trochu leknul. „Nemyslím si, že by všichni byli pořád šťastní ... já sám mám někdy pocit, že bych se vším praštil ... a to jsem nikdy proti Systému nešel. Aspoň co vím ...“ Vzápětí mi ale hlavou blesklo několik situací, kdy jsem naopak udělal natruc to, co mi Systém nedoporučil. Že by na tom niknejm Rebel něco bylo, i když mě štvalo? „Jsme svobodní a sami se rozhodujeme, jestli se Systému svěříme. Jestli chceme, nebo nechceme být užiteční pro společnost i rodinu. A taky šťastní. To je základní pravidlo. To vám ve škole neříkali?“ divil se mužský rodič. „Asi jo ... Jenže když se mu nesvěříme, přijdeme o všechno, ne?“ Oba rodiče se na sebe podívali vystrašeně. „Každý si jen nese následky svých činů. Pravidla jsou jasná,“ vysvětlil otec. „Ani nevíš, jak to bylo těžké, rozhodovat se bez něj. Člověk mohl udělat hodně chyb a podle toho svět taky vypadal,“ doplnila máma a začala sklízet talíře. „Buď rád, že žiješ dneska ...“

Jaký má Jonyho otec názor na Systém? Proč?

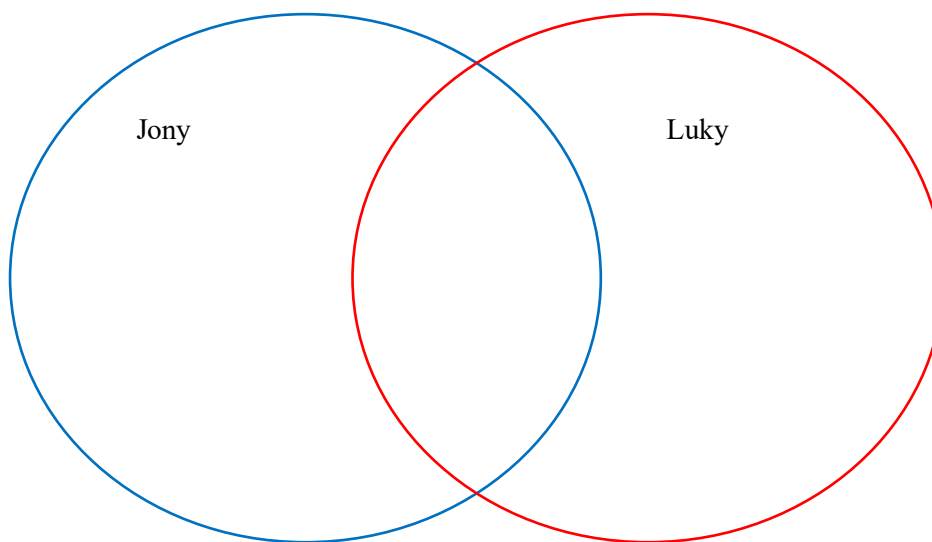
Souhlasí Jony s otcem? Proč ano/ne?

Aktivita 8: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

„Kde jste se tu vlastně vzali?“ zeptal jsem se. (...) „Naši mě zachránili ... celá síť rodin,“ pokračoval po chvíli. „Bojkotovali Systém, nejdřív jen pasivně, nebylo povinné se připojovat ... scházeli se, diskutovali ... nás odmala učili vnímat svět bez všech těch rozšířených realit a virtuspejsů. Lítili jsme venku, hráli si s blátem a pekli si za polis buřty na ohni. Učili jsme se, jaký to je, když někoho obejměš a zabřečíš si, místo toho, aby sis vzal prášky. Jak máme bejt silný a čestný.“ „Jak je možný bojkotovat Systém? Vždyť by si člověk nedošel ani na záchod ... a stejně by to hned zjistili a vosekali by ti kredit, že nefunguješ, jak se má ...“ „Za začátku to bylo ízy ... rodiče tvořili celou tajnou síť a měli mezi sebou ajťáky, co dokázali Systém oblafnout ... Takže jsme v záznamech byli jako vzorný děťátka, chodili do školy, registrovali se na doporučených aktivitách, sbírali kredity ... a přitom si dělali, co jsme chtěli. Léto jsme trávili tady, zdálo se, že si budeme v klidu žít svoje životy. Pak to ale zřejmě prasklo ...“ Zastavil jsem se a napjatě se na něj podíval: „Po té demonstraci, co jsme se potkali?“ „Přesně tak. Byla to vlastně naše juniorská akce, měli jsme randu z toho, jak nám tam lidi přišli jako loutky ... Zdálo se, že nabourat Systém je celkem snadný, a my si to děsně užívali.“ „O co vám vlastně šlo, když jste byli v suchu?“ (...) „Chtěli jsme lidem říct, aby se probrali ... že život je mnohem víc, než si myslí.“

Kdo je Luky? Co o něm můžeš z ukázky říct?

Dokážeš najít rozdíly mezi světem (dětstvím) Jonyho a Luka? Zanes je do Vennových diagramů.

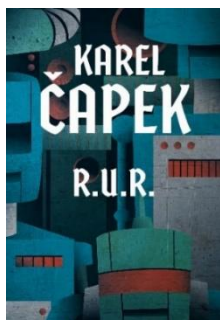

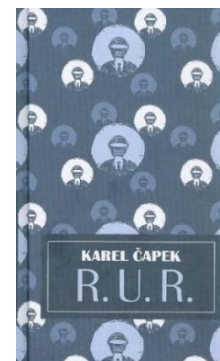
Pokus se vysvětlit výrok Luka: „*Chtěli jsme lidem říct, aby se probrali ... že život je mnohem víc.*“

Aktivita 9: Pokud by sis měl vybrat, zdali budeš žít ve světě Jonyho, nebo Luka? Který by sis raději vybral. Napiš alespoň tři důvody pro svůj výběr.

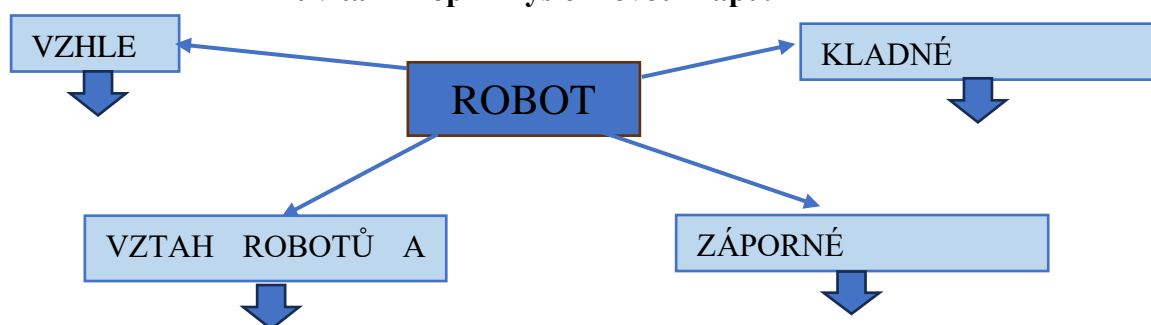
Karel Čapek – R. U. R.

Aktivita 1: Název divadelní hry od spisovatele Karla Čapka je R. U. R. Pomocí názvu hry a různých obálek knih napiš, o čem by kniha mohla být (děj, místo a čas, postavy, ...).

Aktivita 2: Doplně myšlenkovou mapu.

Aktivita 3: Přečti si krátké ukázky z divadelní hry. Popiš, jak si autor představoval vzhled robotů.

DOMIN: Bylo to roku 1920, kdy se starý Rossum odebral na tento daleký ostrov, aby studoval mořské živočišstvo. Přitom se pokoušel napodobit chemickou syntézou živou hmotu řečenou protoplazma, až najednou objevil látku, která se chovala naprosto jako živá hmota. (...) Představte si ho, že sedí nad zkumavkou a myslí na to, jak z ní vyroste celý strom života, jak z ní budou vycházet všechna zvířata, končíc samotným člověkem. Člověkem z jiné látky, než jsme my.

DOMIN: Teď šlo o to, dostat život ze zkumavky ven a zrychlit vývoj a utvořit nějaké ty orgány, kosti a nervy a kdesi cosi a nalézt jakési takové látky, katalyzátory, enzymy, hormony a tak dále.

DR. GALL: Dali jsme Robotům příliš stejné obličej. Sto tisíc stejných tváří obrácených sem. Sto tisíc bublin bez výrazu. Je to jako strašný sen.

DOMIN: Kdyby byl každý jiný –

DR. GALL: – nebyl by to tak děsný pohled.

Aktivita 4: Porovnej vlastní představu robotů (viz myšl. mapa) s popisem K. Čapka. Liší se v něčem?

Aktivita 5: Přečti si ukázkou a odpovez na otázky.

TEXT: Ukázka č. 1

HELENA: Oh řekněte, děje se něco?
ALQUIST: Docela nic. Jen samý pokrok.
HELENA: Alquiste, já vím, že se děje něco hrozného. Mně je tak úzko – – Staviteli! Co děláte, když je vám úzko?
ALQUIST: Zedničím. Svléknu kabát šéfa staveb a vylezu na lešení –
HELENA: Oh, vy už po léta nejste nikde jinde než na lešení.
ALQUIST: Protože už po léta mně nepřestalo být úzko.
HELENA: Z čeho?
ALQUIST: Z celého toho pokroku. Mám z něho závrať.
(...) Nemám ani trochu rád tenhle pokrok.
HELENA: Jako Nána.
ALQUIST: Ano, jako Nána. Má Nána nějaké modlitby? (...)
HELENA: Takhle tlusté.
ALQUIST: A jsou v nich modlitby proti pokroku?
HELENA: Myslím že ne.
HELENA: Vy byste se chtěl modlit?
ALQUIST: Já se modlím.
HELENA: Jak?
ALQUIST: Asi tak: “Panebože, děkuju ti, žes mne unavil. Bože, osviť Domina a všechny ty, kdo bloudí; znič jejich dílo a dopomoz lidem, aby se vrátili k starosti a práci; zadrž před zkázou pokolení lidské; nedopusť, aby vzali škody na duši a těle; zbav nás Robotů, a chraň paní Helenu, amen.”
(...)
HELENA: Oh Alquiste – Řekněte, proč – proč –
ALQUIST: Nu?
HELENA (tiše): – proč přestaly ženy mít děti?
ALQUIST: Protože není třeba lidské práce, protože není třeba bolesti, protože člověk už nemusí nic, nic, nic než požívat – Oh, zlořečený ráj, tohleto! (Vyskočí.) Heleno, nic není strašnějšího než dát lidem ráj na zemi! Celý svět, celé pevniny, celé lidstvo, všechno je jediná bláznivá, hovadská orgie! Už ani ruku nenatáhnou po jídle; cpe se jim rovnou do úst, aby nemuseli vstát – Haha, vždyť Dominovi Roboti všechno obstarají! A my lidé, my koruna stvoření, my nestárnem prací, nestárnem dětmi, nestárnem chudobou! Honem, honem sem se všemi rozkošemi! A vy byste od nich chtěla děti?

Jaké hlavní postavy se v ukázkě vyskytují a jakou mají náladu?

Jak Alquist hodnotí život a společnost lidí v době robotů? Co ho k tomu vede?

Proč přestali mít lidé děti?

Myslíš si, že by se v budoucnu mohlo stát něco podobného? Proč?

Aktivita 6: Přečti si úryvek a odpověz na otázky.

TEXT: Ukázka č. 2

ALQUIST (listuje v knize): Nenajdu? – Nepochopím? – Nenaučím se? – Ztracená věda! Ó, že všechno nenapsali! – Galle, Galle, jak se dělali Roboti? Hallemeiere, Fabry, Domine, proč jste tolik odnesli ve svých hlavách? Kdybyste nechali aspoň stopu tajemství Rossumova! Ó! (Zabouchne knihu.) Nadarmo! Knihy už nemluví. Jsou němé jako všechno. Zemřely, zemřely spolu s lidmi. Nehledej! (Vstane a jde k oknu, jež otevře.) Zase noc. Kdybych mohl spát! Spát, snít, vidět lidi – – Jakže, ještě jsou hvězdy? K čemu jsou hvězdy, když nejsou lidé? Není milenců, není snů; ó chůvo, mrtvý je spánek beze snů; ničí modlitby už neposvětiš; nepožehnáš, matko, srdcím tlukoucím láskou. Není lásky. Heleno, Heleno, Heleno! – (Odvrátí se od okna. Prohlíží zkumavky, které vyňal z termostatu.) Zase nic! Nadarmo! Co s tím? (Rozbije zkumavku.) Všechno je špatně! (Poslouchá u okna.) Stroje, pořád ty stroje! Roboti, zastavte je! Myslíte, že z nich vynutíte život? Oh, nesnesu toho! (Zavře okno.) – Ne, ne, musíš hledat, musíš žít – Jen nebýt tak stár! Nestárnu příliš? (Dívá se do zrcadla.) Tváři, ubohá tváři! Podoba člověka posledního! Ne, ne, jen hledat! Prokleté vzorce, oživněte! (Listuje.) Nenajdu? – Nepochopím? – Nenaučím se? –

(Zaklepání.)

ALQUIST: Dále!

(Vejde robotský Sluha a zůstane stát u dveří.)

ALQUIST: Co je?

SLUHA: Pane, Ústřední výbor Robotů čeká, kdy jej přijmeš. Pane, přijel Damon z Havru.

ALQUIST: Ať čeká. (Obrátí se prudce.) Copak jsem vám neřekl, abyste hledali lidi? Najděte mně lidi! Najděte mně muže a ženy!

Jděte hledat!

SLUHA: Pane, říkají, že hledali všude. Všude poslali výpravy a lodě.

ALQUIST: Nu a co?

SLUHA: Není už jediného člověka.

ALQUIST (vstane): Ani jediného? Cože, ani jediného? – Přiveď sem výbor!

(Sluha odejde.)

ALQUIST (sám): Ani jediného? Copak jste nikoho nenechali žít?

(Dupá.) Táhněte, Roboti! Zas mně budete skuhrat! Zas budete prosit, abych vám našel tajemství továrny! Jakže, teď vám je člověk dobrý, teď vám má pomoci? – Ach, pomoci! Domine, Fabry, Heleno, vždyť vidíte, že dělám, co mohu! Není-li lidí, ať jsou aspoň Roboti, aspoň stín člověka, aspoň jeho dílo, aspoň jeho podobenství!

(Vejde výbor pěti Robotů.)

ALQUIST (usedne): Co chtějí Roboti.

RADIUS: Pane, stroje nemohou pracovat. Nemůžeme rozmnožovat Roboty.

ALQUIST: Zavolejte lidi.

RADIUS: Není lidí.

ALQUIST: Jen lidé mohou rozmnožovat život. Nezdržujte mne.

1. ROBOT: Pane, měj slitování. Padá na nás hrůza. Všechno napravíme, co jsme učinili.

Z jaké části knihy pochází úryvek a proč si to myslíš?

Co asi ukázce předcházelo?

Jakou náladu má Alquist? Proč si myslíš, že je právě taková?

Co roboti chtějí?

Vrať se zpátky k myšlenkové mapě. Porovnej, jaký je vztah robotů a lidí v této ukázce oproti tvé představě.

Aktivita 7: Roboti jsou v ukázce popisováni jako inteligentní a samostatně uvažující bytosti. V posledních několika desetiletích je vyvíjena tzv. Umělá inteligence (AI). Zjisti si, např. na internetu, co to je umělá inteligence a kde se může využívat. Napiš, jaké podle tebe má AI výhody a nevýhody pro lidstvo. Mohla by se podle tebe stát pro lidstvo hrozbou?

Příloha 5

Dotazník pro vyučující

Považujete časovou dotaci 45 minut pro práci s pracovním listem jako dostačující?

Je pracovní list podle Vás vhodný pro 8. ročník?

Byly texty dostatečně srozumitelné žákům?

Byla jednotlivá zadání úkolů žákům jasná? Měli s nějakým zadáním potíže?

Myslíte si, že je pracovní list využitelný a vhodný pro výuku? Proč?

Co byste v PL změnila/upravila?

Jak byste ohodnotila vizuální stránku PL?

Příloha 6

Dotazník pro žáka/žákyni

Měl/a jsi dostatek času na vypracování pracovního listu?

Byly pro tebe texty srozumitelné?

Rozuměl/a jsi zadáním jednotlivých úkolů? Měl/a jsi s něčím potíže?

Chtěl/a bys v hodinách literatury používat takové pracovní listy? Proč ano/ne?

Co se ti při práci s pracovním listem líbilo?

Co se ti naopak nelíbilo?

Líbila se ti vizuální stránka pracovního listu?

Karel Čapek – R. U. R.

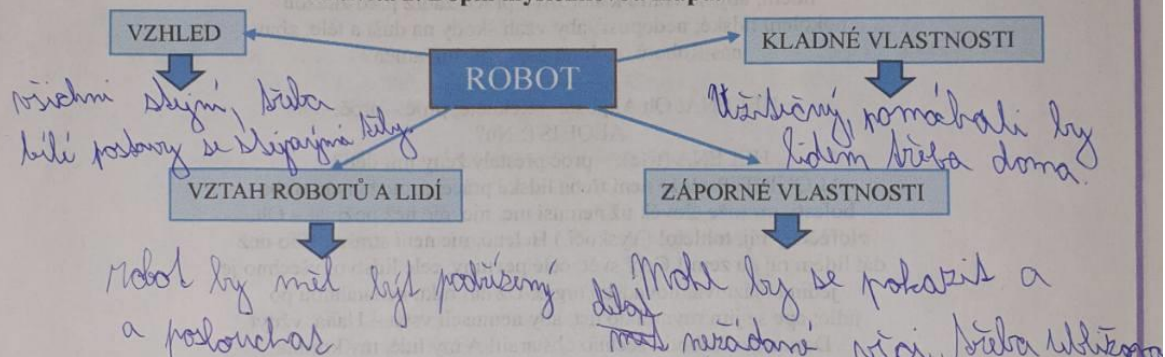
Aktivita 1: Název divadelní hry od spisovatele Karla Čapka je R. U. R. Pomocí názvu hry a různých obálek knih napiš, o čem by kniha mohla být (děj, místo a čas, postavy, ...).

*Kniha by mohla být o Slováci robotů
a že ovládli svět.*

Aktivita 2: Doplni myšlenkovou mapu.

Aktivita 3: přečti si krátké ukázky z divadelní hry. Popiš, jak si autor představoval vzhled robotů.

Autor si je nejlépe představoval jako velmi vzácnou věc. Byli by složení z měkké kůže (velmi vzácné). Všichni vypadají stejní

DOMIN: Bylo to roku 1920, kdy se starý Rossum odebral na tento daleký ostrov, aby studoval mořské živočišstvo. Přitom se pokoušel napodobit chemickou syntézou živou hmotu řečenou protoplazma, až najednou objevil látku, která se chovala naprosto jako živá hmota. (...) Představte si ho, že sedí nad zkumavkou a myslí na to, jak z ní vyroste celý strom života, jak z ní budou vycházet všechna zvířata, končíc samotným člověkem. Člověkem z jiné látky, než jsme my.

DOMIN: Teď šlo o to, dostat život ze zkumavky ven a zrychlit vývoj a utvořit nějaké ty orgány, kosti a nervy a kdesi cosi a nalézt jakési takové látky, katalyzátory, enzymy, hormony a tak dále.

DR. GALL: Dali jsme Robotům příliš stejné obličeje. Sto tisíc stejných tváří obrácených sem. Sto tisíc bublin bez výrazu. Je to jako strašný sen.

DOMIN: Kdyby byl každý jiný –

DR. GALL: – nebyl by to tak děsný pohled.

Aktivita 4: Porovnej vlastní představu robotů (viz myšl. mapa) s popisem K. Čapka. Liší se v něčem?

Liší se tím, že vidím roboty jako věci, co nahradí lidi bez emocí a z kůže plachta či kůže. On je vidí jako živé bytosti s kostmi, orgány aj.

Aktivita 5: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

TEXT: Ukázka č. 1

HELENA: Oh řekněte, děje se něco?
ALQUIST: Docela nic. Jen samý pokrok.
HELENA: Alquiste, já vím, že se děje něco hrozného. Mně je tak úzko – Staviteli! Co děláte, když je vám úzko?
ALQUIST: Zedničím. Svléknu kabát šéfa staveb a vylezu na lešení –
HELENA: Oh, vy už po léta nejste nikde jinde než na lešení.
ALQUIST: Protože už po léta mně nepřestalo být úzko.
HELENA: Z čeho?
ALQUIST: Z celého toho pokroku. Mám z něho závrať.
(...) Nemám ani trochu rád tenhle pokrok.
HELENA: Jako Nána.
ALQUIST: Ano, jako Nána. Má Nána nějaké modlitby? (...)
HELENA: Takhle tlusté.
ALQUIST: A jsou v nich modlitby proti pokroku?
HELENA: Myslím že ne.
HELENA: Vy byste se chtěl modlit?
ALQUIST: Já se modlím.
HELENA: Jak?
ALQUIST: Asi tak: "Panebože, děkuju ti, žes mne unavil. Bože, osviť Domina a všechny ty, kdo bloudí; znič jejich dílo a dopomoz lidem, aby se vrátili k starosti a práci; zadrž před zkázou pokolení lidské; nedopusť, aby vzali škody na duši a těle; zbav nás Robotů, a chraň paní Helenu, amen."
(...)
HELENA: Oh Alquiste – Řekněte, proč – proč –
ALQUIST: Nu?
HELENA (tiše): – proč přestaly ženy mít děti?
ALQUIST: Protože není třeba lidské práce, protože není třeba bolesti, protože člověk už nemusí nic, nic, nic než požívat – Oh, zlořečený ráj, tohleto! (Vyskočí.) Heleno, nic není strašnějšího než dát lidem ráj na zemi! Celý svět, celé pevniny, celé lidstvo, všechno je jediná bláznivá, hovadská orgie! Už ani ruku nenatáhnou po jídle; cpe se jim rovnou do úst, aby nemuseli vstát – Haha, vždyť Dominovi Roboti všechno obstarají! A my lidé, my koruna stvoření, my nestárnem prací, nestárnem dětmi, nestárnem chudobou! Honem, honem sem se všemi rozkošemi! A vy byste od nich chtěla děti?

Jaké hlavní postavy se v ukázkě vyskytují a jakou mají náladu?

Helena - syčlivá, úzkost, Alquist - klidný ale úzkostný. (Dominus = modlitba).

Jak Alquist hodnotí život a společnost lidí v době robotů? Co ho k tomu vede?

Hodnotí ho špatně, protože lidé jsou líní a modlitají se, díky robotům.

Proč přestali mít lidé děti?

Protože roboti ho obstarají. Lidé nemusí nic.

Myslíš si, že by se v budoucnu mohlo stát něco podobného? Proč?

Mohlo, jakási máma Al, který už stá dělá mnoha věcí, a balay gem alpha
to je i gem Z (asi sama myslí je hodit na telefoních satelitních a posílat se rybnými
novou věcí. A balay je sama lina.

Aktivita 6: Přečti si úryvek a odpověz na otázky.

TEXT: Ukázka č. 2

ALQUIST (listuje v knize): Nenajdu? – Nepochopím? – Nenaučím se? – Zatracená věda! Ó, že všechno nenapsali! – Galle, Galle, jak se dělali Roboti? Hallemeiere, Fabry, Domine, proč jste tolik odnesli ve svých hlavách? Kdybyste nechali aspoň stopu tajemství Rossumova! Ó! (Zabouchne knihu.) Nadarmo! Knihy už nemluví. Jsou němé jako všechno. Zemřely, zemřely spolu s lidmi. Nehledej! (Vstane a jde k oknu, jež otevře.) Zase noc. Kdybych mohl spát! Spát, snít, vidět lidi – Jakže, ještě jsou hvězdy? K čemu jsou hvězdy, když nejsou lidé? Není milenců, není snů; ó chůvo, mrtvý je spánek beze snů; ničí modlitby už neposvětíš; nepožehnáš, matko, srdcím tlukoucím láskou. Není lásky. Heleno, Heleno, Heleno! – (Odvrátí se od okna. Prohlíží zkumavky, které vyňal z termostatu.) Zase nic! Nadarmo! Co s tím? (Rozbije zkumavku.) Všechno je špatně! (Poslouchá u okna.) Stroje, pořádku ty stroje! Roboti, zastavte je! Myslíte, že z nich vynutíte život? Oh, nesnesu toho! (Zavře okno.) – Ne, ne, musíš hledat, musíš žít – Jen nebýt tak stár! Nestárnu příliš? (Dívá se do zrcadla.) Tváři, ubohá tváři! Podoba člověka posledního! Ne, ne, jen hledat! Prokleté vzorce, oživněte! (Listuje.) Nenajdu? – Nepochopím? – Nenaučím se? –

(Zaklepání.)

ALQUIST: Dále!

(Vejde robotský Sluha a zůstane stát u dveří.)

ALQUIST: Co je?

SLUHA: Pane, Ústřední výbor Robotů čeká, kdy jej přijmeš. Pane, přijel Damon z Havru.

ALQUIST: Ať čeká. (Obrátí se prudce.) Copak jsem vám neřekl, abyste hledali lidi? Najděte mně lidi! Najděte mně muže a ženy!

Jděte hledat!

SLUHA: Pane, říkají, že hledali všude. Všude poslali výpravy a lodě.

ALQUIST: Nu a co?

SLUHA: Není už jediného člověka.

ALQUIST (vstane): Ani jediného? Cože, ani jediného? – Přiveď sem výbor!

(Sluha odejde.)

ALQUIST (sám): Ani jediného? Copak jste nikoho nenechali žít?

(Dupá.) Táhněte, Roboti! Zas mně budete skuhrat! Zas budete prosit, abych vám našel tajemství továrny! Jakže, teď vám je člověk dobrý, teď vám má pomoci? – Ach, pomoci! Domine, Fabry, Heleno, vždyť vidíte, že dělám, co mohu! Není-li lidí, ať jsou aspoň Roboti, aspoň stín člověka, aspoň jeho dílo, aspoň jeho podobenství!

(Vejde výbor pěti Robotů.)

ALQUIST (usedne): Co chtějí Roboti.

RADIUS: Pane, stroje nemohou pracovat. Nemůžeme rozmnožovat Roboty.

ALQUIST: Zavolejte lidi.

RADIUS: Není lidí.

ALQUIST: Jen lidé mohou rozmnožovat život. Nezdružujte mne.

1. ROBOT: Pane, měj slitování. Padá na nás hrůza. Všechno napravíme, co jsme učinili.

Z jaké části knihy pochází úryvek a proč si to myslíš?

~~(Havru z Havru)~~ nejvíce ze slova konce, jelikož lidé potřebují jen těšeni.

Co asi ukázce předcházelo?

To se měl už konat nějaké obřadní roboty.

Jakou náladu má Alquist? Proč si myslíš, že je právě taková?

Je rozčelobemý, protože se mu všechno vymyká z rukou.

Co roboti chtějí?

Chcují aby se Alquist sblížoval

Vrať se zpátky k myšlenkové mapě. Porovnej, jaký je vztah robotů a lidí v této ukázce oproti tvé představě.

Upřímně stejný jak jsem čekala, ale mají "city".

Aktivita 7: Roboti jsou v ukázce popisováni jako inteligentní a samostatně uvažující bytosti. V posledních několika desetiletích je vyvíjena tzv. Umělá inteligence (AI). Zjisti si, např. na internetu, co to je umělá inteligence a kde se může využívat. Napiš, jaké podle tebe má AI výhody a nevýhody pro lidstvo. Mohla by se podle tebe stát pro lidstvo hrozbou?

AI je schopnost strojů myšlet, učít se, být kreativní atd. Myslím si je to dobrá možnost jak na příklad k tomu bych měla na referenci. Nebo jako komparaci, ale to je nejspíš (už mi to bylo řečeno s tím nebude komparace, tak mě zabije). Myslím si AI by mohl nahradit kreativitu. Jakkoli pak jsou umělé slovníky a AI by měla být. Mili by to dle lidí, smysl nejsou lidé a s tímto nabývá nebo spíše info z webu.

Karel Čapek – R. U. R.

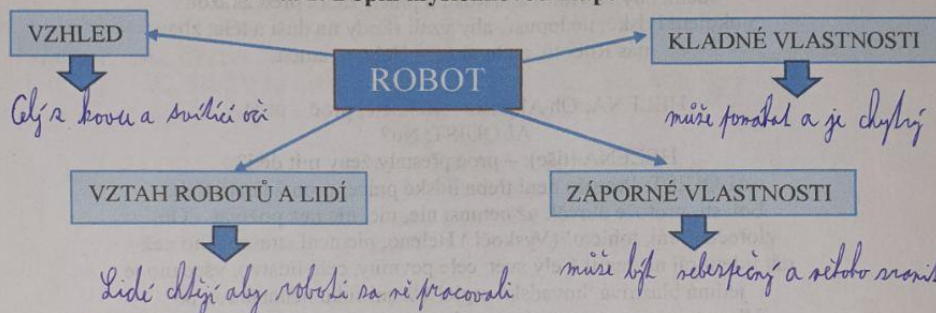
Aktivita 1: Název divadelní hry od spisovatele Karla Čapka je R. U. R. Pomocí názvu hry a různých obálek knih napiš, o čem by kniha mohla být (děj, místo a čas, postavy, ...).

Mohla by být o robotech a válkách. Roboti se chtějí smocnit tmeí.

Aktivita 2: Doplň myšlenkovou mapu.

Aktivita 3: Přečti si krátké ukázky z divadelní hry. Popiš, jak si autor představoval vzhled robotů.

Roboti vypadali jako lidé a všichni měli stejné obličejá. To bylo strašidelné.

DOMIN: Bylo to roku 1920, kdy se starý Rossum odebral na tento daleký ostrov, aby studoval mořské živočišstvo. Přitom se pokoušel napodobit chemickou syntézou živou hmotu řečenou protoplazma, až najednou objevil látku, která se chovala naprosto jako živá hmota. (...) Představte si ho, že sedí nad zkumavkou a myslí na to, jak z ní vyroste celý strom života, jak z ní budou vycházet všechna zvířata, končíc samotným člověkem. Člověkem z jiné látky, než jsme my.

DOMIN: Teď šlo o to, dostat život ze zkumavky ven a zrychlit vývoj a utvořit nějaké ty orgány, kosti a nervy a kdesi cosi a nalézt jakési takové látky, katalyzátory, enzymy, hormóny a tak dále.

DR. GALL: Dali jsme Robotům příliš stejné obličejá. Sto tisíc stejných tváří obrácených sem. Sto tisíc bublin bez výrazu. Je to jako strašný sen.

DOMIN: Kdyby byl každý jiný –
DR. GALL: – nebyl by to tak děsný pohled.

Aktivita 4: Porovnej vlastní představu robotů (viz myšl. mapa) s popisem K. Čapka. Liší se v něčem?

Podle mé představy byl celý z kovu ale roboti z této knihy vypadají jako člověk.

Aktivita 5: Přečti si ukázkou a odpověz na otázky.

TEXT: Ukázka č. 1

HELENA: Oh řekněte, děje se něco?
ALQUIST: Docela nic. Jen samý pokrok.
HELENA: Alquiste, já vím, že se děje něco hrozného. Mně je tak úzko — Staviteli! Co děláte, když je vám úzko?
ALQUIST: Zedničím. Svléknu kabát šéfa staveb a vylezu na lešení —
HELENA: Oh, vy už po léta nejste nikde jinde než na lešení.
ALQUIST: Protože už po léta mně nepřestalo být úzko.
HELENA: Z čeho?
ALQUIST: Z celého toho pokroku. Mám z něho závrať.
(...) Nemám ani trochu rád tenhle pokrok.
HELENA: Jako Nána.
ALQUIST: Ano, jako Nána. Má Nána nějaké modlitby? (...)
HELENA: Takhle tlusté.
ALQUIST: A jsou v nich modlitby proti pokroku?
HELENA: Myslím že ne.
HELENA: Vy byste se chtěl modlit?
ALQUIST: Já se modlím.
HELENA: Jak?
ALQUIST: Asi tak: "Panebože, děkuju ti, žes mne unavil. Bože, osvit' Domina a všechny ty, kdo bloudí; znič jejich dílo a dopomoz lidem, aby se vrátili k starosti a práci; zadrž před zkázou pokolení lidské; nedopusť, aby vzali škody na duši a těle; zbav nás Robotů, a chraň paní Helenu, amen."
(...)
HELENA: Oh Alquiste — Řekněte, proč — proč —
ALQUIST: Nu?
HELENA (tiše): — proč přestaly ženy mít děti?
ALQUIST: Protože není třeba lidské práce, protože není třeba bolesti, protože člověk už nemusí nic, nic, nic než požívat — Oh, zlořečený ráj, tohleto! (Vyskočí.) Heleno, nic není strašnějšího než dát lidem ráj na zemi! Celý svět, celé pevniny, celé lidstvo, všechno je jediná bláznivá, hovadská orgie! Už ani ruku nenatáhnou po jídle; cpe se jim rovnou do úst, aby nemuseli vstát — Haha, vždyť Dominovi Roboti všechno obstarají! A my lidé, my koruna stvoření, my nestárnem práci, nestárnem dětmi, nestárnem chudobou! Honem, honem sem se všemi rozkošemi! A vy byste od nich chtěla děti?

Jaké hlavní postavy se v ukázkě vyskytují a jakou mají náladu?

Alquist je pořád ve stresu a Helena je starostlivá.

Jak Alquist hodnotí život a společnost lidí v době robotů? Co ho k tomu vede?

Když budou roboti tak člověk nebude muset nic dělat a roboti budou vše dělat za ně.

Proč přestali mít lidé děti?

Protože už člověk nemusí nic dělat a nemusí ani trpět bolestí.

Myslíš si, že by se v budoucnu mohlo stát něco podobného? Proč?

Myslím si že je dost možné si se něco takového stát protože technologie je pořád lepší a lepší a spousta robotů už i existuje.

Aktivita 6: Přečti si úryvek a odpověz na otázky.

TEXT: Ukázka č. 2

ALQUIST (listuje v knize): Nenajdu? – Nepochopím? – Nenučím se? – Zatracená věda! Ó, že všechno nenapsali! – Galle, Galle, jak se dělali Roboti? Hallemeiere, Fabry, Domine, proč jste tolik odnesli ve svých hlavách? Kdybyste nechali aspoň stopu tajemství Rossumova! Ó! (Zabouchne knihu.) Nadarmo! Knihy už nemluví. Jsou němé jako všechno. Zemřely, zemřely spolu s lidmi. Nehledej! (Vstane a jde k oknu, jež otevře.) Zase noc. Kdybych mohl spát! Spát, snít, vidět lidi – – Jakže, ještě jsou hvězdy? K čemu jsou hvězdy, když nejsou lidé? Není milenců, není snů; ó chůvo, mrtvý je spánek beze snů; ničí modlitby už neposvětiš; nepožehnáš, matko, srdcím tlukoucím láskou. Není lásky. Heleno, Heleno, Heleno! – (Odvrátí se od okna. Prohlíží zkumavky, které vyňal z termostatu.) Zase nic! Nadarmo! Co s tím? (Rozbije zkumavku.) Všechno je špatně! (Poslouchá u okna.) Stroje, pořád ty stroje! Roboti, zastavte je! Myslíte, že z nich vynutíte život? Oh, nesnesu toho! (Zavře okno.) – Ne, ne, musíš hledat, musíš žít – Jen nebyt tak stár! Nestárnu příliš? (Dívá se do zrcadla.) Tváří, ubohá tváří! Podoba člověka posledního! Ne, ne, jen hledat! Prokleté vzorce, oživněte! (Listuje.) Nenajdu? – Nepochopím? – Nenučím se? –

(Zaklepaní.)

ALQUIST: Dále!

(Vejde robotský Sluha a zůstane stát u dveří.)

ALQUIST: Co je?

SLUHA: Pane, Ústřední výbor Robotů čeká, kdy jej přijmeš. Pane, přijel Damon z Havru.

ALQUIST: Ať čeká. (Obrátí se prudce.) Copak jsem vám neřekl, abyste hledali lidi? Najděte mně lidi! Najděte mně muže a ženy!

Jděte hledat!

SLUHA: Pane, říkají, že hledali všude. Všude poslali výpravy a lodě.

ALQUIST: Nu a co?

SLUHA: Není už jediného člověka.

ALQUIST (vstane): Ani jediného? Cože, ani jediného? – Přiveď sem výbor!

(Sluha odejde.)

ALQUIST (sám): Ani jediného? Copak jste nikoho nenechali žít? (Dupá.) Táhněte, Roboti! Zas mně budete skuhrat! Zas budete prosit, abych vám našel tajemství továrny! Jakže, teď vám je člověk dobrý, teď vám má pomoci? – Ach, pomoci! Domine, Fabry, Heleno, vždyť vidíte, že dělám, co mohu! Není-li lidí, ať jsou aspoň Roboti, aspoň stín člověka, aspoň jeho dílo, aspoň jeho podobenství!

(Vejde výbor pěti Robotů.)

ALQUIST (usedne): Co chtějí Roboti.

RADIUS: Pane, stroje nemohou pracovat. Nemůžeme rozmnožovat Roboty.

ALQUIST: Zavolejte lidi.

RADIUS: Není lidí.

ALQUIST: Jen lidé mohou rozmnožovat život. Nezdržujte mne.

1. ROBOT: Pane, měj slitování. Padá na nás hrůza. Všechno napravíme, co jsme učinili.

Z jaké části knihy pochází úryvek a proč si to myslíš?

R. U. R

Co asi ukázce předcházelo?

Všichni lidé vymřeli a poslední člověk je Alquist.

Jakou náladu má Alquist? Proč si myslíš, že je právě taková?

Je naštvaný protože už nejsou žádní lidé a šlyli tu prom roboti.

Co roboti chtějí?

chtějí aby jim bylo hodně a byli lidé.

Vrať se zpátky k myšlenkové mapě. Porovnej, jaký je vztah robotů a lidí v této ukázce oproti tvé představě.

Na myšlenkové mapě jsem mla se roboti budou pracovat na lidi a takto to podobně bylo i v této ukázce.

Aktivita 7: Roboti jsou v ukázce popisováni jako inteligentní a samostatně uvažující bytosti.

V posledních několika desetiletích je vyvíjena tzv. Umělá inteligence (AI). Zjisti si, např. na internetu, co to je umělá inteligence a kde se může využívat. Napiš, jaké podle tebe má AI výhody a nevýhody pro lidstvo. Mohla by se podle tebe stát pro lidstvo hrozbou?

Umělá inteligence zatím dokáže vygenerovat různé fotky jen podle toho co jí řekneš a také ti pomůže najít všechny informace ale pořád ještě nejsou na 100% dokonalí a někdy dělají chyby a také dokáží ~~už~~ se s sebou bavit. Myslím si že tím jak se technologie pořád vyvíjejí tak by se asi mohla stát hrozbou a nahradit nějaké práce lidí.